

”Mukava ku ollaan tiiviisti siellä”-
Etnografia nukkumisen käytännöistä
kadettien ampumaleirillä

Joni Pekkala ja Tarja Salmela

Johtaminen

Pro Gradu -tutkielma

Kevät 2013

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: "Mukava ku ollaan tiiviisti siellä" - Etnografia nukkumisen käytännöistä kadettien ampumaleirillä

Tekijät: Joni Pekkala ja Tarja Salmela

Koulutusohjelma/oppiaine: Johtaminen

Työn laji: Pro gradu -työ Sivulaudaturtyö Lisensiaatintyö

Sivumäärä: 137

Vuosi: Kevät 2013

Tiivistelmä

Ihminen nukkuu kolmanneksen elämästään. Viime vuosina nukkuminen on tullut uudella tavalla taloudellisen, yhteiskunnallisen ja poliittisen keskustelun piiriin. Silti nukkuva ruumis on pitkään ohitettu johtamis- ja organisaatiotutkimuksessa. Tämä tutkimus paikkaa tätä aukkoa nostamalla nukkuvan ruumiin tarkastelun keskiöön, osallistuen ruumiillisesti suuntautuneen johtamis- ja organisaatiotutkimuksen keskusteluun.

Tutkimuksemme tavoitteena on tuottaa ymmärrystä nukkumisen käytännöistä erityislaatuudessa toimintaympäristössä, kadettien ampumaleirillä. Teoreettinen viitekehys perustuu käytäntöteoreettiseen luentaan ruumiillisuudesta, jota täydentää sosiokulttuurinen nukkumisen tutkimuskirjallisuus. Vuosangan ampumaleirillä vuonna 2013 tehdyn etnografisen kenttätöyöme pääasialliset aineistonkeruumenetelmät olivat osallistuva havainnointi ja haastattelut.

Ampumaleirillä on tunnistettavissa kontekstispesifejä nukkumisen käytäntöjä; yhdessä nukkuminen, nukkumisen kurinalaistaminen ja armeijassa opittu taito nukkua missä ja milloin vain. Aineistostamme nousevat laajemmat yhteiskunnallisen ajattelun logiikat, eli käsitykset "hyvästä unesta", nukkumisesta "yksityisenä ja pyhänä", nukkumisen materialisoituneesta luonteesta ja ihannoidusta "tekemisen kulttuurista", näyttäytyvät vahvoina ampumaleirillä. Esimerkiksi ymmärrys nukkumisen privatisoituneesta luonteesta ei päästä toimijoita otteestaan, huolimatta armeijassa läpi aikojen kulkeneesta yhdessä nukkumisen perinteestä.

Tutkimuksemme tuo esiin, miten kaksi vallitsevassa ajattelussa erilliseksi miellettyä ruumista, valvova ja nukkuva, ovat monin tavoin yhteen linkittyviä ja toisistaan riippuvaisia. Näkemys töissä hereillä ja valppaana olevasta ja vapaa-ajallaan nukkuvasta ruumiista hämärtyy organisaatiokonteksteissa, joissa työn ja vapaa-ajan raja on häilyvä. Tämä vahvistaa ymmärrystämme siitä, että valvovaa ja nukkuvaa ruumista ei kannata tutkimuksellisesti erottaa toisistaan. Nukkuva ruumis ei myöskään ole koskaan irrallinen niistä sosiaalisesti, kulttuurisesti ja historiallisesti määrittäneistä ajattelun logiikoista, jotka yhteiskunnassamme ja kulttuurissamme vallitsevat. Tutkimuksemme kontribuoi niin organisaatiotutkimuksen ruumiillisuus-keskusteluun kuin käytäntöteoreettiseen keskusteluun tuomalla nukkuvan ruumiin tarkastelun keskiöön.

Avainsanat: uni, nukkuminen, ruumiillisuus, käytäntöteoria, johtaminen, etnografia

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
1.1 Tutkimuksen tausta, positiointi ja tarpeellisuus	5
1.2 Tutkimusongelma ja menetelmälliset lähtökohdat	8
1.3 Tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat.....	9
1.4 Tutkimuksen rakenne	12
2 AIEMPI UNEN JA NUKKUMISEN TUTKIMUS	14
2.1 Nukkumisen sosiologinen mahdollisuus	15
2.2 Nukkujan oikeudet ja velvollisuudet sekä nukkumisen sukupuolittuneisuus	17
2.3 Nukkumisen privatisaatio ja materialisoituminen	20
2.4 Nukkumisen kaupallistaminen ja nukkuminen nykyajan yhteiskunnassa.....	23
2.5 Nukkumisen lääketieteellistyminen.....	24
2.6 Uni ja nukkuminen erilaisissa instituutioissa	25
2.7 Uni ja nukkuminen organisaatiotutkimuksessa ja yhteenveto.....	28
3 VIITEKEHYS: KÄYTÄNTÖTEORIA JA RUUMIILLISUUS.....	30
3.1 Ruumis läsnäolevaksi	30
3.2 Sosiaalisuus sijaitsee käytännöissä.....	36
3.3 Ruumiillisuus ja käytäntöteoria johtamis- ja organisaatiotutkimuksessa.....	41
3.4 Nukkumisen tutkiminen ruumiillisuuden ja käytäntöteorian näkökulmasta	45
4 ETNOGRAFINEN KENTTÄTYÖ.....	47
4.1 Kenttä(t)yö luksusleirillä	47
4.2 Haastattelua, havainnointia, reflektointia	52
4.3 Etnografisen aineiston analysointi.....	58
4.4 Tutkimuksen eettinen tarkastelu ja luotettavuuden arviointi.....	61
5 LEIRILLÄ NÄYTTÄYTYVÄT YHTEISKUNNALLISET AJATTELUMALLIT	65
5.1 “Suorittamisen hyve” ja “tekemisen kulttuuri”	65
5.1.1 Työmoraali – tunnollisuuden ja ahkeruuden käytäntö.....	65
5.1.2 Nukkumisesta vaikenemisen käytäntö	69
5.1.3 Päivällä nukkumisen käytäntö	72
5.2 “Nukunko oikein?” Terveys-diskurssi määrittämässä ymmärryksen hyvästä unesta	79
5.3 “For my eyes only” - yksityinen ja pyhä uni	83
5.4 “Mutta kun mun lonkkia kolottaa” - nukkumisen materialisoituminen	85

6 AMPUMALEIRISPESIFIT NUKKUMISEN KÄYTÄNNÖT	90
6.1 "Kylki kyljessä, omassa porukassa" - yhdessä nukkuminen	90
6.2 "Mutta kun ei makuupussissa voi nukkua mahallaan" - nukkumisen tilallis-ajallinen kurinalaistaminen.....	99
6.3 "Armeija opettaa nukkumaan"	110
7 POHDINTA	116
7.1 Tulosten tarkastelu.....	116
7.2 Johtopäätökset	118
7.3 Jatkotutkimus- ja kehittämishaasteet	119
8 LÄHTEET.....	121

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen tausta, positiointi ja tarpeellisuus

Tässä tutkimuksessa otamme kohteeksi nukkuvan ruumiin. Näin osallistumme johtamis- ja organisaatiotutkimuksessa keskusteluun ruumiista ja ruumiillisuudesta ja tuomme siihen yhden tarpeellisen lisän: nukkuvan ruumiin. Onhan ihminen ruumiillisena toimijana sekä valvova että nukkuva kokonaisuus.

Keskustelu ruumiista ja ruumiillisuudesta on noussut johtamis- ja organisaatiotutkimuksessa vallitsevia, erilaisia ongelmallisia dualismeja aiheuttavia, positivistisia paradigmoja vastaan (Dale 2001; Hassard et. al. 2000). Positivistisen käsityksen mukaan ruumis on vain tietämisen ja teoretisoinnin objekti (Dale 2001). Tämä ymmärrys ruumiista näkyy kartesilaisessa erottelussa mielen ja ruumiin välillä. Mieli on tiedon ja järjen lähde, ja ruumis on passiivinen, materiaallinen säilytyspaikka aktiiviselle mielelle. (mm. Dale 2001; Styhre 2004; Williams & Bendelow 1998.) Grosz (1994) sanoo vastaavasti, että kartesilainen dualismi pitää sisällään kolme pääoletusta ruumiista: ruumis on tietämisen *objekti*, aktiivisen mielen vallassa oleva *instrumentti* ja *merkityksellistämisen ja ilmaisun väline*. Tästä seuraa se, että johtamis- ja organisaatiotutkimuksessa sekä johtamisen ja organisoinnin käytännössä on painotettu mieltä ja sen johtamista (Dale 2001; Hope 2011). Myös postmodernin ja lingvistisen käänteen on sanottu osaltaan vaikuttaneen siihen, että ruumis on jäänyt paitsioon. Onhan näissä käänteissä keskitytty ruumiillisuuden sijaan erilaisiin kielellisiin, semioottisiin ja symbolisiin teorioihin organisaatioista. (Styhre 2004.)

Ruumiillisuus-näkökulma, joka pyrkii hylkäämään edellä esitetyn dualistisen näkemyksen, on noussut 1980-luvulta alkaen kiinnostuksen kohteeksi sosiaalitieteissä (Dale 2001; Williams & Bendelow 1998) ja viime vuosikymmeninä myös organisaatiotieteissä (Hope 2011). Dale (2001) erottaa ruumiillisuus-keskustelun sisältä kaksi tapaa käsitteellistää ruumis. Ensimmäinen on fenomenologian *eletty ruumis* (Williams & Bendelow 1998), joka tarkoittaa sitä, että olemme tässä maailmassa ja aistimme sen ruumiimme kautta. Toinen on *historiallinen ruumis*, joka tarkoittaa sitä, että ruumiimme on historiallisesti ja sosiokulttuurisesti rakentunut. (Dale 2001.) Grosz (1995) taas erottaa kaksi näkemystä ruumiista: (1) *ruumis biologisena organismina*, joka on tilallis-ajallisesti sijoittunut ja (2) *ruumis kokonaisuutena*, jolla on kapasiteetteja, taitoja ja muita resursseja sosiaalisesti

rakentuneena, diskursiivisen todellisuuden sisällä. On siis olemassa kolme toisistaan riippuvaista käsitystä ruumiista: *ruumis biologisena organismina, sosiaalinen ruumis ja fenomenologinen ruumis* (Dale 2001). Nämä eri ruumiit tulee ottaa tarkastelussa huomioon, ettemme sortuisi uudenlaiseen dualismiin esimerkiksi kulttuurin ja luonnon välillä (Williams & Bendelow 1998).

Aikaisempi ruumiiseen keskittynyt tutkimus johtamis- ja organisaatiotutkimuksessa käsittelee muun muassa sukupuolta, identiteettiä, kulutusta, seksuaalisuutta, estetiikkaa ja tunteita työssä (Hope 2011; Sinclair 2011). Useat teoreetikot ovat keskittyneet nostamaan edellä esitetyn ongelman ruumiin poissaolosta jalustalle johtamis- ja organisaatiotutkimuksessa, ja pyrkineet kehittämään siihen ratkaisun (ks. Hassard et. al. 2000; Dale 2001; Sinclair 2011; Hope 2011; Thanem 2009; Styhre 2004). Feministiset ja sukupuolen tutkijat ovat tarkastelleet kattavasti ruumiista ja sen merkitystä kulttuurissa, organisaatioissa ja jokapäiväisessä elämässä (ks. Butler 1993; Grosz 1994; Sheppard 1989; Tretheway 1999; Hatcher 2008; Bell & Kenny 2011; Wolkowitch 2011; Höpfl 2003; Acker 1990; Gottfried 2003). Myös miehiä ja maskuliinisuutta on tutkittu johtamis- ja organisaatiotutkimuksessa (ks. Cockburn 1985; Collinson 1992; Connell 1995; Collinson & Hearn 1996; Kerfoot & Knights 1996; McDowell 1997; Sinclair 1998, Monaghan 2002). Sukupuolen tutkijat nostavat esiin sen, että sukupuoli rakentuu sosiaalisesti, kulttuurisesti ja historiallisesti, eikä pelkästään biologisesti (Sinclair 2011).

Viime vuosikymmeninä on noussut kiinnostus myös esteettisyyttä kohtaan johtamis- ja organisaatiokontekstissa (Sinclair 2011; Chugh & Hancock 2009). Esimerkiksi Harding (2002) tutkii johtajan ruumiista, joka toimii esteettisenä koodina, jonka työntekijät ovat sisäistäneet ja jonka näkeminen aiheuttaa tietyn tunne ja käyttäytymisreaktion. Myös kulutuskulttuurin tutkimuksessa kehot ovat nousseet etualalle (ks. Featherstone 1982, 2010; Parviainen 2010; Markula 2001; Valtonen & Veijola 2011; Veijola & Jokinen 1994; Veijola & Valtonen 2007). Myös tunnetyötä on tutkittu johtamis- ja organisaatiotutkimuksen piirissä (ks. mm. Hochschild 1983; Hancock & Tyler 2008). Tunnetyö vaatii tarkkaa tunteiden ja fyysisen esiintymisen hallintaa, ja sen tavoitteena on asiakkaan odotusten ja yrityksen taloudellisten tavoitteiden täyttäminen (Sinclair 2011).

Armeijaorganisaatiot ja armeijatyypiset institutionaaliset organisaatiot ovat olleet ruumiintutkijoiden kohteena (Davies & Thomas 2003) - niissä fyysinen tapa käyttäytyä ja

puhua on keskeinen osa työn tekemistä (Sinclair 2011). *Body & Society* -lehdellä on ruumiillisuudesta ja armeijasta jopa oma erikoisnumeronsa (*Body & Society* 2003, volume 9), jossa useat kirjoittajat käsittelevät ruumiillisuutta armeijakontekstissa (ks. Höpfl 2003; Turner 2003; Armitage 2003; Saltman 2003; Gray 2003; Bishop & Phillis 2003; Shapiro 2003; Graham & Luke 2003; Dillon 2003; Peniston-Bird 2003).

Vaikka ruumista on siis tutkittu laajasti erilaisissa teoreettisissa ja empiirisissä kehyksissä, aiemmat tutkimukset ovat keskittyneet lähes yksinomaan *valvovan* ruumiin tarkasteluun. Tarkastellaan seuraavaksi sitä, minkälainen arvo *nukkumiselle* on annettu johtamis- ja organisaatiotutkimuksen kentällä. Huolimatta siitä, että nukumme kolmanneksen elämästämme, on nukkumista tutkittu organisaatio- ja johtamistutkimuksessa verrattain vähän (Hancock 2008) – kuten laajemminkin yhteiskuntatieteellisellä kentällä (Williams 2005; Harrison 2009). Tällöin on ohitettu jotain perustavanlaatuista; nukkuvan (toimettomaksi tai joutilaaksi kategorisoidun ruumiin) voidaan nähdä olevan niin kulttuurisesta kuin taloudellisesta tulokulmasta keskeisessä asemassa nykyajan organisaationaalisten suhteiden (uudelleen)tuottamisessa (Hancock 2008, 412). Keskittymällä valvovaan ruumiiseen tutkijat ovat kääntäneet katseensa pois nukkumisen sosiokulttuurisista, poliittisista ja taloudellisista näkökulmista, sekä niiden suhteesta ihmisten “selviämistaisteluun” työn kasvavissa paineissa sekä pyrkimyksessä vastata yhteiskunnallisiin odotuksiin koskien työn ohella muun muassa kulutuskäyttäytymistä ja vapaa-aikaa (Hancock 2008). Kiihtyvän elämänrytmin sekä työn ja vapaa-ajan välisen rajan hälvenemisen mukanaan tuoma nykypäivän 24/7-yhteiskunta (ks. mm. Williams 2011), jossa nukkuminen voidaan kääntää “tuottavaksi ajaksi” (Williams 2005), vahvistaa tarvetta nukkumisen sosiokulttuuriselle tarkastelulle organisaatio- ja johtamistutkimuksen kentällä. Tähän tarpeeseen pyrimme tutkimuksellamme vastaamaan.

Nukkuvan ruumiin laiminlyönnistä huolimatta johtamis- ja organisaatiotutkimuksen kenttä ei ole ollut täysin “sokea” nukkumiselle. Nukkumisen ja työn organisoinnin väliset sosio-ekonomiset ja kulttuuriset keskinäiset riippuvuudet on todellisuudessa jo pitkään tunnistettu (Hancock 2008); esimerkiksi Karl Marx (1939) tunnisti työpäivän maksimikeston ja totesi, että työpäivää ei voida pitkittää tietyn rajan yli. Hän vetosi työvoiman fyysisiin rajoihin toteamalla, että 24 tunnin päivässä ihminen voi kuluttaa vain tietyn määrän elinvoimastaan - kuten hevonen voi työskennellä päivästä päivään kahdeksan tuntia, ja osan päivästä tämän “voiman” tulee levätä, *nukkua*, ja toisaalta täyttää toisenlaiset fyysiset tarpeet, kuten ruokkia, pestä ja vaatettaa itsensä. (Marx 1887, X-335.) Tänä päivänä organisaatiotutkimuksessa unen

ja nukkumisen voidaan nähdä tunnistetun kahdesta eri tulokulmasta. Ensimmäinen tulokulma yhdistää liikkeenjohdollista ja työterveystieteellistä tutkimusta; siinä uni kytkeytyy uhkadiskurssiin (ks. mm. Kroll-Smith & Gunter 2005; Williams & Crossley 2008), jossa *unettomuus* nähdään riskinä työssä suoriutumiselle (ks. mm. Salo et. al. 2010; Shen et. al. 2006; Sallinen et. al. 2008; Härmä et. al. 2002; Sallinen 2000) sekä esimerkiksi tiimien päätöksenteolle riskitilanteissa (Barnes & Hollenbeck 2009). Unen uhkadiskurssi kytkeytyy erityisesti vuorotyökontekstiin (ks. mm. Sallinen 1997; Sallinen et. al. 2003; Sallinen et. al. 2005; Shen et. al. 2006; Härmä et. al. 2006).

Johtamis- ja organisaatiotutkimuksen kentällä toinen näkökulma tarkastelee unta ja nukkumista *sosiokulttuurisesta lähestymistavasta käsin*, pyrkien ymmärtämään sitä, miten nukkuminen ja työ asettuvat kulttuurisen, moraalisen ja poliittisen neuvottelun kohteeksi (Valtonen, forthcoming). Tutkimuksessa keskitytään muun muassa erilaisiin työelämäkäytäntöihin, kuten työpaikkatorkkumiseen (ks. mm. Baxter & Kroll-Smith 2005; Mardon 1996, 1998; Anthony & Anthony 1999, 2005; Kroll-Smith & Vern 2003), nukkumisen, työajan ja työetiikan välisen suhteen rakentumiseen mediateksteissä (Boden et. al. 2008), unen ja nukkumisen politisoitumiseen nyky-ajan yhteiskunnassa (Williams 2011) sekä nukkuvan ruumiin neuvoteltuun luonteeseen ja sen asettumiseen liikkeenjohdollisten ja organisaationaalisten väliintulojen “tapahtumapaikaksi” (Hancock 2008). Tutkimuksellamme kontribuoimme tähän organisaatiotutkimuksen kenttään tuottamalla tietoa unen sosiokulttuurisista ulottuvuuksista armeijaorganisaatiossa. Tutkimuksemme paikkaa pitkään kestänyttä nukkumisen “laiminlyöntiä” organisaatio- ja johtamistutkimuksessa, ja jatkaa edellä mainittujen teoreetikoiden valjastamaa tietä nostaen nukkuvan ruumiin tarkastelun keskiöön organisaatiokontekstissa. Tutkimuksemme on osa Lapin yliopiston ja Maanpuolustuskorkeakoulun yhteistä Lepo! -hanketta sekä Tekesin rahoittamaa Unesta elinvoimaa -hanketta.

1.2 Tutkimusongelma ja menetelmälliset lähtökohdat

Empiirinen tutkimuskohteemme on Maanpuolustuskorkeakoulun järjestämä kadettien ampumaleiri Vuosangassa ja siihen osallistuvat, noin 350, sotilasta (kaksi kadettikurssia, henkilökunta sekä varusmiehet). Tutkimuksemme tavoitteena on *identifioida ja analysoida nukkumiseen liittyviä ruumiillistuneita käytäntöjä maanpuolustuskorkeakoulun*

ampumaleirillä. Tämä tavoite toimii tutkimuksemme ja aineiston läpikäynnin lähtökohtana. Identifioituamme erilaisia nukkumisen ruumiillistuneita käytäntöjä leirillä siirryimme pohtimaan, *mitkä ovat ne nukkumisen ruumiillistuneet ajattelumallit ja sosiomateriaaliset seikat, jotka kehystävät ampumaleirillä vallitsevia nukkumisen käytäntöjä*. Nämä tavoitteet edustavat toisiansa täydentäviä tutkimuskysymyksiä, joista ensimmäistä voimme kysyä suoraan aineistolta ja joista jälkimmäinen on syntynyt ensimmäisen kysymyksen seurauksena - pyrkimyksenä ymmärtää identifioitujen käytäntöjen taustalla olevia, laajempia yhteiskunnallisia ajattelun logiikoita.

Hyödynnämme tutkimuksessamme etnografista tutkimusotetta (ks. mm. Valtonen & Moisander 2006, 45). Etnografinen näkökulma soveltuu hyvin sosiaaliseen käytäntöteoriaan pohjautuviin tutkimuksiin (Rasche & Chia 2009, 726), jolloin sen hyödyntäminen on tutkimuksessamme perusteltua. Hyödynsimme etnografian menetelmällisistä työkaluista osallistuvaa ja ei-osallistuvaa havainnointia, yksilö- ja ryhmähaastatteluita sekä ”juttutuokioita” sotilaiden kanssa (Valtonen & Moisander 2006, 52). Tämän lisäksi otimme leirillä runsaasti valokuvia, joita hyödynsimme kenttähavaintojen dokumentoinnin keinona (Fetterman 2010, 77; 78). Jo kentällä reflektoinnin merkeissä alkanut aineiston analyysimme (Fetterman 2010) tapahtui teoriaohjaavan sisällönanalyysin periaatteita mukaillen (Tuomi & Sarajärvi 2009). Tavoitteenamme on antaa aineistolle ”ääni”, mutta samalla tunnistamme tutkimuksemme taustalla olevan viitekehyksen ohjaavan vaikutuksen (Tuomi & Sarajärvi 2009).

1.3 Tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat

Teoreettiselta taustaltaan tutkimuksemme nojaa edellä esiteltyyn ruumiillisuus keskusteluun ja käytäntöteoriaan sekä aikaisempaan sosiokulttuuriseen tutkimukseen nukkumisesta. Tutkimuksemme on siis käytäntöteoreettinen luenta nukkumisen ruumiillisuudesta. Käytäntöteoria ei ole varsinaisesti teoria perinteisessä mielessä, eli se ei pyri tarjoamaan selitystä tai ennustuksia sosiaalisesta elämästä sellaisena kuin se ”on”. Schatzkin et. al. (2001, 12–13) mukaan käytäntöteoriassa teoria tarkoittaa yksinkertaisesti yleistä tai abstraktia selitystä. Teoria on käytäntöteoria, kun se (1) tarjoaa yleisen ja abstraktin selityksen käytännöistä joko kaikkien käytäntöjen alalta (field of practices) tai jostain alaluokasta, tai

kun se (2) tarjoaa yleisen tai abstraktin selityksen mistä tahansa ja ohjaa sen käytäntöjen alalle (Schatzki et. al. 2001).

Kiinnostus käytäntöteoriaa kohtaan on noussut 70-luvulta lähtien monilla tieteenaloilla - myös johtamis- ja organisaatiotutkimuksessa. Käytäntöteorian tavoitteena on saada nämä tieteenalat pääsemään yli monista ongelmallisista dualismeista ja ajattelutavoista. Käytäntöteoria nousee monia nykyaikaisia ja menneitä ajattelutapoja, kuten intellektualismia, representualismia, individualismia, strukturalismia, rakenne-funktionalismia, systeemiteoriaa, semiotiikkaa ja monia muita humanismin ja jälkistrukturalismin haaroja, vastaan. (Schatzki et. al. 2001.)

Käytäntöteoria kuuluu kulttuurisiin teorioihin, jotka ovat nousseet ”perinteisiä” teorioita vastaan; teorioita, jotka näkevät yksilön rationaalisen oman edun tavoittelijana tai kuuliaisena normien noudattajana. Kulttuurisissa teorioissa sosiaalisuus sijaitsee symbolisissa ja kognitiivisissa tiedon rakenteissa. *Käytäntöteoriassa* se sijaitsee käytännössä, toisin kuin muissa kulttuurisissa teorioissa, joissa sosiaalisuus sijaitsee esimerkiksi yksilön mielessä, diskursseissa tai yksilöiden välisessä vuorovaikutuksessa. (Reckwitz 2002.) Yleisesti ottaen käytäntöteorian näkemys sosiaalisuudesta poikkeaa kaikista niistä näkemyksistä, jotka korostavat yksilöitä, vuorovaikutusta, kieltä, merkitysjärjestelmiä, elämysjärjestelmiä, instituutioita/roolia, rakenteita tai systeemejä. Käytäntöteoriassa nähdään, että näitä ilmiöitä voidaan tarkastella vain käytäntöjen kautta. (Schatzki et. al. 2001.)

Käytännöt ovat rutinisoitunutta käyttäytymistä, joka koostuu useista erottamattomasti toisiinsa liittyvistä elementeistä: ruumiillisesta toiminnasta, mentaalista toiminnasta, asioista ja niiden käyttäytymisestä, taustatiedosta, joka ilmenee ymmärryksenä, tieto-taidosta, tunnetiloista ja motivationaalisesta tiedosta (Reckwitz 2002). Toisin sanoen käytäntöteoreetikot ymmärtävät käytännöt ruumiillisiksi, materiaalisesti välitetyksi kokoelmaksi ihmisen toimintaa, joka on keskeisesti järjestetty jaetun käytännöllisen ymmärryksen ympärille (Schatzki et. al. 2001). Käytännöt pitävät siis sisällään nämä kaikki ulottuvuudet, eikä niitä voi pelkistää mihinkään yksittäiseen elementtiin (Reckwitz 2002). Kaikkien käytäntöjen summaa nimitetään käytäntöjen alaksi (field of practices) (Schatzki et. al. 2001). Toimijan, eli yksittäisen ihmisen, rooli suhteessa käytäntöjen alaan on olla erilaisten yksittäisten käytäntöjen kantaja (Reckwitz 2002) ja niiden yhdistävä tekijä (Bourdieu 1977). Samaan aikaan toimijat yhdessä kuitenkin luovat ja ylläpitävät käytäntöjä (Bourdieu 1977).

Ruumiillisuus on siis keskeinen asia käytäntöteoriassa - se on siihen sisäänrakennettuna. Käytännöt ovat rutinisoitunutta ruumiillista käyttäytymistä, joka pitää sisällään kollektiivisesti jaettua käytännöllistä ymmärrystä. Tärkeää on myös se, että käytännöt ovat materiaalisesti välittyneitä ja ne pitävät sisällään materiaalisia elementtejä. (Schatzki et. al. 2001; Reckwitz 2002.) Tästä käsityksestä kumpuaa tutkimuksemme tieteenfilosofinen tietokäsitys. Tieto on sosiaalisesti rakentunutta, mutta se ei ole kuitenkaan rajoittunut jaettuihin mentaalisiin ymmärryksiin, diskursseihin tai vuorovaikutukseen. Käytännöt ovat itsessään sosiaalisesti rakentuneita ja sosiokulttuurisesti tiettyjen sosiaalisten verkostojen läpi levittyneitä (Crossley 2007) ja ne pitävät sisällään mentaalisen ymmärryksen ja diskurssien lisäksi ruumiillista ja käytännöllistä ymmärrystä. Yksilöt ovat näiden sosiokulttuurisesti määrittyneiden käytäntöjen kantajia. Tämä ilmenee tietyn kulttuurin sisällä vallitsevana tapana toimia tietyllä tavalla, sekä ymmärtää ja perustella tämä toiminta. Osa tästä käytännöllisestä ymmärryksestä voidaan ilmaista eksplisiittisesti, mutta osa on hyvin vaikea edes käytännön kantajan pukea sanoiksi (mm. Crossley 2007; Schatzki et. al. 2001). Tämä asettaa tietyn haasteen tutkimukselle, mihin pyrimme vastaamaan valitsemalla tärkeimmäksi tutkimusmetodiksemme osallistuvan havainnoinnin (Crossley 2007).

Käytäntöteoria ei ole kuitenkaan tietokäsityksen kannalta täysin yhtenäinen paradigma, vaan sen alla on havaittavissa erilaisia tapoja hahmottaa tietäminen ja todellisuus (Schatzki et. al. 2001, Reckwitz 2002). Corradi et. al. (2011) ovat jäsentäneet käytäntö-perustaisen organisaatiotutkimuksen kenttää ja jakaneet sen kahteen kategoriaan: (1) tutkimuksiin, joissa käytäntö on empiirinen objekti ja (2) tutkimuksiin, joissa käytäntö on tapa nähdä. Tutkimuksissa, joissa käytäntö on empiirinen objekti, käytännöistä (tai prosesseista käytäntöjen sisällä) tulee paikka, jonka sisällä tutkijat tarkastelevat tutkittavien toimintaa. Jälkimmäisessä kategoriassa tutkijat, tiedostaen tai tiedostamattaan, käyttävät hyödykseen katseen metaforaa; käytäntö on *tapa nähdä konteksti*, eli toisin sanoen käytäntö on tietokäsityksen roolissa. Monet tutkijat valitsevat katseen metaforan eräänlaiseksi linssiksi, jonka kautta voi ymmärtää käytännöllisen päättelyn tilannesidonnaisuuden ja organisationaalisen rationaalisuuden riippuvaisen luonteen. (Corradi et. al. 2010.) Meidän tutkimuksemme asemoituu jälkimmäiseen kategoriaan, jossa käytäntö on tapa hahmottaa tutkimuskohde. Emme siis näe käytäntöä empiirisenä objektina tai prosessina, kuten esimerkiksi strategia käytäntönä -tutkimus sen näkee. Erityisesti käytäntö-perustainen näkökulma on lähellä omaa tietokäsitystämme, sillä se korostaa sosiaalisen, historiallisen ja rakenteellisen kontekstin merkitystä käytäntöjä tutkittaessa; toimijat toimivat jatkuvasti

muuttuvassa, historiallis-kulttuurisessa, tapahtumapaikassa. Tilapäisyys ja historiallisuus yhdistyvät toimijoiden jokapäiväisissä teoissa. (Corradi et. al. 2010; Gherardi 2009a; 2009b.)

Käytäntöteoriaa ja ruumiillisuutta on kritisoitu unen tutkimuksen piirissä siitä, että toimintaan ja kokemuksiin perustuneina ne jättävät kokonaan nukkuvan ruumiin huomioimatta (Harrison 2009; Hancock 2008). Tutkimuksemme paikkaa tässä mielessä käytäntöteoreettisen tutkimuksen aukkoa ottamalla huomioon valvovan ruumiin lisäksi myös nukkuvan ruumiin, tai paremminkin osoittamaan, miten nämä kaksi erilliseksi käsitettyä ruumista ovat yhtä ja samaa ja miten ne kietoutuvat toisiinsa jokapäiväisessä elämässämme. Tämä tarkoittaa sitä, että erilaiset sosiokulttuurisesti määrittyneet käytännöt ohjaavat hereillä olevan ruumiimme lisäksi myös nukkuvaa ruumistamme (mm. Williams 2005; Williams & Bendelow 1998).

1.4 Tutkimuksen rakenne

Tutkimuksemme jakaantuu kuuteen osaan; (1) johdantoon, (2) aiempaan unen ja nukkumisen tutkimuksen esittelyyn, (3) teoreettisen viitekehiksemme avaukseen, (4) etnografisen kenttätöyömmen tarkasteluun, (5) kahdesta eri luvusta koostuvaan tulososioon ja lopuksi päätämme tutkimuksemme (6) pohdintaan ja johtopäätöksiin. Avaamme seuraavaksi lyhyesti näiden lukujen sisältöä.

Tutkimuksemme toisessa luvussa, “aiempi unen ja nukkumisen tutkimus”, johdatamme lukijan erityisesti nukkumisen sosiologian kirjallisuuden kenttään, esitellen sen keskeisiä kontribuutioita. Luomme kytköksen tutkimuskontekstiimme avaten niin nukkumisen privatisaatiota ja materialisoitumista kuin instituutioissa nukkumista koskevaa kirjallisuutta. Kappaleen päätteeksi tarkastelemme, minkälaista unen ja nukkumisen tutkimusta organisaatiotutkimuksessa on tehty ja identifioimme katsauksen annin tutkimuksellemme.

Kolmannessa luvussa, “viitekehys: käytäntöteoria ja ruumiillisuus”, esittelemme tutkimustamme ohjaavan käytäntöteoreettisen näkökulman pääperiaatteet sekä avaamme ruumiillisuuden käsitettä pureutumalla siihen, minkälaisia ajattelumalleja vastaan ruumiillisuus-keskustelu on noussut ja mikä sen merkitys on fenomenologiassa ja käytäntöteoriassa. Tämän jälkeen avaamme lukijalle sitä, millaista ruumiillisuuden tutkimusta

johtamis- ja organisaatiotutkimuksen piirissä on toteutettu. Päätämme kappaleen pohtimalla nukkumisen käytäntöjen tutkimuksen haasteita.

Tutkimuksemme neljännessä luvussa, “etnografinen kenttätyö”, viemme lukijan mukaamme kentälle. Avaamme tutkimuksemme metodologiset valinnat, kuvaamme varsinaista kenttätyötä ja kerromme valitsemistamme aineistonkeruumenetelmistä. Tämän lisäksi reflektioimme omia tutkijapositioneitamme, kerromme aineiston analyysin eri vaiheista ja lopuksi tarkastelemme tutkimuksemme eettisiä kysymyksiä.

Viides ja kuudes luku ovat aineistomme analyysilukuja. Näistä ensimmäinen, “leirillä näyttäytyvät yhteiskunnalliset ajattelumallit”, käsittelee niitä ampumaleirillä näyttäytyviä yhteiskunnallisia ideaaleja, periaatteita ja arvoja, jotka ohjaavat käsitystämme “hyvästä unesta”. Nämä ajattelun logiikat ovat kehystämässä ampumaleirin nukkumisen käytäntöjä, joita avaamme lisää tulosluvussa kuusi, “ampumaleirispesifit nukkumisen käytännöt”. Tässä luvussa lukija pääsee viimeistään osaksi ampumaleirin arkea; yhdessä nukkumista ja nukkumisen kurinalaistamista. Tämän lisäksi kerromme havaintojamme siitä, kuinka armeija opettaa nukkumaan.

Tutkimuksemme pohdinta-osuudessa tuomme yhteen aineistostamme nousseet keskeisimmät havainnot, peilaten aineistoamme johdannossa esille nostettuun organisaatiotutkimuksen teoreettiseen keskusteluun. Tuomme johtopäätöksissämme ilmi, miten tutkimuksemme täydentää olemassa olevaa ruumiillisuus-keskustelua organisaatiotutkimuksen kentällä, ja miten se puolestaan rikastuttaa sitä. Päätämme kappaleen pohtimalla jatkotutkimus- ja kehittämishaasteita.

2 AIEMPI UNEN JA NUKKUMISEN TUTKIMUS

Nukkumisen tarkastelulla on pitkä historia; jo Aristoteles kirjoitti unesta ja nukkumisesta. Uni ja nukkuminen on tutkimusaiheena tunnistettu, mutta tutkimuksen jakautuminen eri näkökulmien välillä on epäsuhtaista; viimeaikaista kirjallisuutta lukuun ottamatta nukkumisen sosio-kulttuurinen tarkastelu on ollut vähäistä. Wrightia (1962, johdanto) lainataksemme:

”Miltei koko sosiaalisesta historiasta ja elämäkerrasta yksi kolmannes tarinasta puuttuu ... noin kahdeksan tunnin aukko jokaisesta päivästä, tunnit, joiden ei suinkaan tarvitse olla tapahtumattomia tai merkityksettömiä.”

Puolestaan nukkumisen biologisista ja fysiologisista näkökulmista on olemassa runsaasti kirjallisuutta (ks. mm. Sallinen et. al. 2004; Sallinen 1997, 2006; Härmä & Sallinen 2000; Williams 2003a; Harrison 1999; Lambert 2005; Partinen & Huovinen 2009). Neurofysiologia, epidemiologia ja psykologian behavioristisemmat tyylit ovat pitkään dominoineet nukkumistieteen kenttää (Hancock 2008, 412). Nukkumista on tarkasteltu erityisesti sen fysiologisen prosessin näkökulmasta, suuren osan tutkimuksesta perustuen unen laboratorisiin tutkimuksiin, jossa mitataan unen syvyyttä ja kestoja, sekä laboratoriossa toteutettaviin univaje-tutkimuksiin. Uni-lääketiede on myös tunnistanut ja tutkinut erilaisia diagnosoituja unihäiriöitä, kuten uniapneaa, narkolepsiaa ja levottomien jalkojen syndroomaa. (Arber ym. 2007.)

”Nukkumisen politiikka” ulottuu kuitenkin paljon laajemmalle kuin pelkästään unen lääketieteen tai unitieteen piiriin (Williams 2011, xxiii). Nukkumisen sosiokulttuurinen tutkimusperinne on kasvanut nopeasti viime vuosina, näkökohtanaan unen ja työn asettuminen kulttuurisen ja moraalisen neuvottelun kohteeksi (Valtonen, forthcoming). Sosiokulttuurisen tutkimusperinteen myötä unta on yhä enenevässä määrin tutkittu lääketieteellisten ja fysiologisten näkökulmien lisäksi työterveystieteellisistä, liikkeenjohdollisista sekä kulttuurisista näkökulmista (ks. mm. Salmela 2012). Sosiokulttuurisen lähestymistavan voidaan nähdä paikkaavan sitä tutkimuksellista aukkoa, jossa nukkumisen sosiokulttuuriset, poliittiset ja taloudelliset näkökulmat on ohitettu. Huomiotta on jäänyt myös näiden näkökulmien suhde ihmisten selviytymiseen kasvavissa työpaineissa sekä suhde taloudelliseen toimintaan, kuten odotuksiin kulutuksesta ja vapaa-ajasta. (Hancock 2008, 412.) Uni ja nukkuminen tarjoavat antoisan pohjan tarkastella ilmiötä

hyvin erilaisista näkökulmista (Arber ym. 2007) ja sosiokulttuurinen lähestymistapa nukkumiseen ja uneen onkin monivivahteinen. Se pitää sisällään muun muassa tutkimuksen, joka kytkeytyy arjen rooleihin ja nykyajan työympäristöön, sukupuolinäkökulmaan, talouteen ja tehokkuusajatteluun, eri kulttuureiden nukkumiskulttuureihin, materianäkökulmaan, uniturismiin sekä nukkumiseen eri instituutioissa. Nukkumisen työterveystieteellisessä tarkastelussa keskitytään muun muassa unen ja univajeen yhteyteen erilaisiin terveystekijöihin sekä jaksamiseen työssä. Liikkeenjohdollinen näkökulma kiinnittää puolestaan huomiota muun muassa unen ja työn rytmittämisen problematiikkaan (vuoro)työssä sekä riskitilanteisiin liittyvään päätöksentekoon. (Salmela 2012.)

Seuraavaksi avaamme nukkumisen sosiologian kirjallisuutta tarkemmin, hyödyntäen Meadowsin (2005) näkemystä kentän jaottelusta. Nukkumisen sosiologian kirjallisuuden tämänhetkinen kenttä voidaan jakaa viiteen osaan (Meadows 2005, 241): (1) unen sosiologian mahdollisuus (Taylor 1993); (2) nukkujan oikeudet ja velvollisuudet (Schwartz 1970; Williams ja Bendelow, 1998), (3) unen kaupallistaminen (Williams & Boden 2004), (4) unen lääketieteellistäminen (Williams 2003a; 2003b; Hislop & Arber 2003b; 2003c) ja (5) unen kokemuksen sukupuoliset ulottuvuudet (Hislop & Arber 2003a; 2003b; 2003c). Täydennämme Meadowsin jaottelua nostamalla esiin nukkumisen privatisaatiota ja materialisoitumista koskevaa kirjallisuutta sekä nukkumisen eri instituutioissa, mikä on tutkimuksemme kannalta olennaisessa asemassa. Lopuksi käymme läpi, miten unta ja nukkumista on tutkittu organisaatiotutkimuksessa, minkä lisäksi teemme yhteenvedon sekä reflektioimme katsauksen antia oman tutkimusasetelmamme näkökulmasta.

2.1 Nukkumisen sosiologinen mahdollisuus

Nukkumisen sosiologisen lähestymistavan pioneereina voidaan pitää sosiologi Vilhelm Aubertia ja Harrison Whitea. Teoksessaan "Sleep: A Sociological Interpretation" (1959) Aubert & White tuovat esille nukkumiseen liittyvien järjestelyiden kulttuurisidonnaisuuden, korostaen nukkumistapojen kulttuurisia variaatioita, rituaaleja ja sääntöjä. Nukkuminen ei ole vain itsestään selvä biologinen toiminto, vaan se kytkeytyy eri tavoin yhteiskunnallisiin instituutioihin, statukseen ja valtakysymyksiin. (Arber ym. 2007.) Toisin sanoen jokapäiväiseen nukkumiseemme vaikuttavat niin rakenteelliset kuin kulttuuriset tekijät; työvaatimukset, sosiaalisen toiminnan aikataulut, statusten ja roolien eroavaisuudet sekä

uskomukset nukkumisen luonteesta ja toiminnasta (Worthman & Melby 2002, 71–72). Ymmärtämällä nukkumisen sosiokulttuurisena käytäntönä (mm. Williams & Crossley 2008) tiedostamme, että sosiaaliset tekijät määrittävät jokapäiväisen elämämme kontekstin. Nukkuminen on eräänlainen ”*biologian ja kulttuurin risteysalue*” (Worthman & Brown 2013, 37); tässä risteyksessä nukkuminen kohtaa niin perustavanlaatuiset biologiset tarpeet, jotka vaihtelevat yksilöllisesti ja eri elämänvaiheissa, kuin kulttuurin, joka jäsentää sen, miten ja kuinka hyvin nämä tarpeet ymmärretään ja miten niihin vastataan.

Sosiologi Brian Taylor (1993) puhuu nukkumisen ”tekemisestä”, viitaten nukkumiseen erilaisiin tarkoituksiin, metodeihin, motiiveihin ja hallintaan. Perinteinen nukkumisen tutkimus nojaa vahvasti luonnontieteelliseen näkökulmaan, keskittyen muun muassa nukkumistyylien erilaisiin muotoihin, nukkumisen ”tautioppiin” ja aivotoiminnan aktiivisuuden mittaamiseen nukkumisen aikana. Tässä tutkimusperinteessä ollaan kiinnostuneita siitä, mikä on unen biologinen merkitys ja miksi uni ylipäätään on olemassa, jolloin nukkumiseen liitetyt kysymykset ovat muodossa ”mitä” ja ”miksi”. Kysymällä näiden kysymysten sijaan ”miten”, ”milloin”, ”missä” ja jopa ”kenen kanssa” ihmiset nukkuvat, voidaan nukkumista tarkastella sen *sosiologisista lähtökohdista*. (Taylor 1993, 464.) Nukkumisen sosiologisessa tutkimuksessa on Taylorin mukaan kyse juuri *nukkumisen* tarkastelusta sen sijaan, että oltaisiin kiinnostuneita *unista* ja niiden analysoimisesta. Nukkuminen kytkeytyy keskusteluun muun muassa julkisesta ja yksityisestä, tarkkailijan ja tarkkailtavan välisestä vuorovaikutuksesta sekä yksilön sosiaalisen aseman ja iän vaikutuksesta unen merkitykseen yksilölle. Nukkuminen kantaa mukanaan monia sosiaalisia merkityksiä, ja sillä voidaan nähdä olevan monenlaisia sosiaalisia käyttötarkoituksia. Taylor nostaa esille myös valvotun unen, jolla hän viittaa esimerkiksi lasten nukkumiseen vanhempien valvonnan alaisena sekä nukkumiseen erilaisissa instituutioissa – paikoissa, joissa nukkujalla ei välttämättä ole oikeutta yksityisyyteen. Aikuisille tilanne, jossa unta valvotaan, edustaa eräänlaista paluuta lapsuuteen; tunne yksityisyyden häviämisestä esimerkiksi sairaalassa tai vankilassa voi aiheuttaa häpeää. (Taylor 1993, 465–466; 471.) Tätä näkökulmaa avaamme enemmän ”Nukkumisen privatisaatio” ja ”Uni ja nukkuminen erilaisissa instituutioissa” -kappaleissa.

Sosiologi Simon J. Williams edustaa 2000-luvun sosiologista unen tutkimusta ja tukee Taylorin ajatuksia nukkumisen sosiaalisesta luonteesta toteamalla, että se, milloin, missä ja kenen kanssa nukumme, ovat kaikki sosiaalisen statuksen, kuten myös etuoikeuden ja

valtasuhteiden osoittajia (2005, 75). Williams korostaa, että nukkumiseen liittyvän “tahdottoman” puolen lisäksi nukkuminen on myös käytäntö. Se, missä, milloin ja miten me nukumme, vaihtelee läpi historian ja eri kulttuureissa. Nukkuminen seuraa tiettyä kaavaa, jota muut yhteiskunnassamme noudattavat ja jakavat ja näin ollen mekin totumme siihen - vaikka emme tarkalleen ottaen *oppisikaan* nukkumisen käytäntöjä. Vaikka nukahtaminen on tahdonalaisen toimintamme saavuttamattomissa, me voimme silti harjoittaa tiettyjä rituaaleja, joilla voimme niin vauhdittaa unta kuin kontrolloida sitä muulla tavoin. (Williams & Crossley 2008, 4.) Kaiken kaikkiaan Williams on kontribuoinut nukkumisen sosiologiseen tutkimukseen tuomalla esiin nukkumisen sosiologisia ulottuvuuksia ja dynamiikkaa sen sosiokulttuurisessa ja historiallisessa monimuotoisuudessaan. Hän on keskittynyt muun muassa nukkumisroolin sosiologiseen luonteeseen ja statukseen (Williams 2001; 2005; Williams & Bendelow 1998), nukkumisen sosiaaliseen etikettiin (Williams 2007a), nukkumisen ruumiillisiin ja ruumiillistuneisiin ulottuvuuksiin (Williams 2005) sekä nukkumisen, haavoittuvuuden ja ihmisoikeuksien väliseen suhteeseen (Williams 2007b). Näin ollen tutkimuksen kohteena ovat niin nukkumiseen liittyvät merkitykset ja arvot eri aikakausina, kulttuureissa ja konteksteissa, nukkujan oikeudet ja roolit nykyajan yhteiskunnassa, nukkumisen ruumiillistunut ja upotettu luonne jokapäiväisessä elämässä, nukkumisen sosiaalinen mallintaminen ja järjestäminen kuin nukkumisen lääketieteellistäminen, johon perehdymme myöhemmässä vaiheessa tätä kirjallisuuskatsausta. (Williams 2005.)

2.2 Nukkujan oikeudet ja velvollisuudet sekä nukkumisen sukupuolittuneisuus

Niin Schwartz 1970-luvulla kuin myöhemmin Williams ja Bendelow (1998) ovat tarkastelleet nukkujan roolia sekä siihen liittyviä oikeuksia ja velvollisuuksia. Schwartz (1970) jatkaa Aubert ja Whiten (1959) ajatuksia nukkumisesta kuvaamalla unta hetkelliseksi vapautukseksi hereillä olevan yhteiskunnan vaatimuksista. Hän tunnistaa yhteiskunnallisen ”tarpeen” suojella nukkuja, tuoden esille erilaisia institutionalisoituja sosiaalisia järjestelyjä, joilla yksilöiden nukkumisympäristöjä suojellaan. Schwartz puhuu ”nukkujan roolista” sekä nukkujan erilaisista oikeuksista ja tehtävistä. (Arber ym. 2007.) Schwartzin mukaan yksilön nukkuessa päiväsaikaan voidaan hänet tulkita ”normittomaksi” nukkujaksi, jonka nukkumisrooli on väärin sijoitettu tai epätäydellisesti institutionalisoitunut. Tämän tyyppinen nukkuminen herättää vähemmän kunnioitusta muissa ihmisissä kuin ”oikeaan aikaan”

nukkuminen. Ne yksilöt, joiden toiminnot eivät sopeudu ympärillä olevien henkilöiden intresseihin, löytävät pian itsensä myös muiden näkökulmasta ”ulkopuolisina”. (Schwartz 1970, 491–492 via Williams 2007, 323.)

Pohjaten Parsonsin (1951) määritelmään ”sairaana henkilön roolista”, Williams ja Bendelow (1998, 183) näkevät yhtenä nukkujan oikeutena vapauden melusta ja muiden aiheuttamista häiriöistä. Tämä huomio kytkeytyy Schwartzin (1970) kommenttiin nukkujan roolin omaksumisesta; ”nukkumisroolin” omaksuminen ei ole synonyymi nukkumiselle biologisesta tai psyko-fysiologisesta näkökulmasta. Tällä Schwartz viittaa tilanteeseen, jossa ihminen voi hyvin tulla ja odottaa tulevansa sosiaalisesti kohdelluksi ”nukkuvana”, vaikka hän olisi todellisuudessa biologisesti valveilla (Williams 2005, 75; 2007, 315). Tämä huomio liittyy puolestaan nukkumisen erilaisiin motiiveihin (mm. Williams 2007; Taylor 1993); nukkumisella tai väsymyksen ilmaisemisella voidaan nähdä olevan erilaisia sosiaalisia käyttötarkoituksia, kuten pyrkimys kohteliaisuuteen sosiaalisesta tilanteesta poistuttaessa (Taylor 1993).

Williams ja Bendelow (1998) jatkavat Aubert & Whiten (1959) sekä Taylorin (1993) valjastamaa tietä nukkumisen sosiologiseen tarkasteluun. He tuovat ilmi, kuinka laajasti nukkuminen todellisuudessa kytkeytyy erilaisiin sosiologisiin ongelmakohtiin, erityisesti sosiaalisen järjestyksen ja ruumiillisen kontrollin kysymyksiin. Nukkujalla on kaksi tehtävää tai velvollisuutta, jotka kytkeytyvät Parsonsin (1951) näkemukseen sairaana henkilön roolista; ensimmäinen velvollisuus on nukkua yöllä ja näin ollen noudattaa yleistä nukkumiseen tarkoitettua ajankohtaa. Tästä velvollisuudesta voi poiketa sosiaalisesti sallituilla syillä, kuten työjärjestelyillä. Nukkujan toinen velvollisuus on nukkua sängyssä tai vastaavassa, yksityisessä paikassa pois yleisön katseelta, asiaan kuuluvassa yöasussa, kuten pyjamassa tai yöpaidassa. Yöasussa nukkuminen ei ole ehdoton vaatimus ja tätä ”säännöstä” kierretään ja jopa laiminlyödään enenevässä määrin. Nukkuja on oikeutettu irtautumaan normaaleista roolien aiheuttamista pakotteista nukkuessaan. (Parsons 1951; Williams & Bendelow 1998.) Huolimatta siitä, että nukkuessamme olemme tietyllä tasolla ”poissaolevia” hereillä olevasta maailmasta (ks. mm. Williams 2005, 70), ei nukkuja menetä hereillä olevan roolinsa statusta nukkuessaan (Parsons 1951).

Nukkujan roolin piirteet ovat yleisiä ja jopa universaaleja, mutta nukkuminen on vahvasti sosiaalisesti muotoutunutta; erilaiset sosio-rakenteelliset ja demografiset tekijät vaikuttavat

nukkumisen muovautumiseen eri konteksteissa (Williams ja Bendelow 1998, 182–183). Universaalit käsitykset nukkujan roolista näyttäytyvät silti melko järkkymättöminä yhteiskunnassamme; vaikka elämme niin sanotussa 24/7-yhteiskunnassa, jossa “maailma ei koskaan nuku” (Williams 2011), tarjotaan normit täyttävälle yöajan nukkujille tiettyjä “etuksia”, kuten hiljaisuutta ja häiriöttömyyttä, joihin päivisin nukkuvat joutuvat puolestaan sopeutumaan (Williams 2007, 323). Näin ollen yöllä nukkuvan “oikeus” on hiljainen ympäristö, mitä ei puolestaan taata yhteiskunnan normeista poikkeavalle, päiväsaikaan nukkuvalla henkilölle. Tämä huolimatta siitä, että nukkujan velvollisuudesta nukkua yöaikaan voidaankin poiketa sosiaalisesti sallitulla, esimerkiksi työjärjestelyihin kytkeytyvällä syyllä (Williams ja Bendelow 1998, 182). Tämä oikeuksien epätasainen jakautuminen lienee merkittävä huomio, kun tarkastellaan nykypäivän huomattavaa vuorotyöläisten määrää; joukkoa, joka työskentelee usein yöaikaan ja epäsäännöllisin työajoin.

Nukkujan roolit eivät välttämättä jakaudu tasapuolisesti myöskään eri perheenjäsenten välillä; Hislop ja Arber (2003a, 709) toteavat tutkimuksessaan, että naiset ovat epäsuotuisemmassa asemassa koskien nukkujan oikeuksia. He jopa väittävät, että naisena oleminen perherakenteessa voi tarkoittaa yhtä kuin nukkumisoikeuksien menettämistä. (Hislop & Arber 2003a, 709). Hislop ja Arber (2003a; 2003b; 2003c) ovat tehneet urauurtavaa työtä unen tutkimuksen saralla keskittyen tarkastelemaan muun muassa unihäiriöiden sukupuolittunutta luonnetta keski-ikäisten naisten keskuudessa (2003a), naisten nukkumisen hallintaa (2003b) sekä unta sosiaalisena toimintana, keskittyen nukkumisen sukupuolittuneihin rooleihin ja -suhteisiin (2003 c). Hislop ja Arber (2003a, 696) toteavat, että mikäli nukkuminen on sosiaalisesti kaavoitettua (Williams & Bendelow 1998, 183), tulisi nukkumiseen tällöin sisältyä jokapäiväiseen elämäämme luontaisesti kuuluvat sosiaaliset roolit, vastuut ja sukupuoliset suhteet. Heidän keski-ikäisten naisten parissa toteutetun tutkimuksensa mukaan nukkumisen konteksti pitää sisällään sukupuolista epätasa-arvoa. Hislop ja Arber näkevät makuuhuoneen ”näkymättömänä työpaikkana”, jossa naiset luopuvat omista nukkumiseen liittyvistä tarpeistaan taatakseen perheensä hyvinvoinnin. Kun monelle nukkuminen voi merkitä mahdollisuutta palautua päivän työstä ja rasituksesta, useille naisille nukkuminen on päivän aikana toteutettujen roolien jatkumo. Kumppanin ja/tai lasten kanssa asuvien naisten kokemukset nukkumisesta muovautuvat vallitsevasti heidän rooliensa (kumppani ja/tai äiti) perusteella. (Hislop ja Arber 2003a, 695; 697; 703.)

2.3 Nukkumisen privatisaatio ja materialisoituminen

Yksityisyyden säilyttäminen on yksi sivistyneen elämän kulmakivistä. Nukkuminen on toiminto, jota aikuiset tavallisimmin suojelevat yksityisyydellä. (Taylor 1993.) Modernissa länsimaisessa ajattelussa nukkuminen on hereillä olevasta ja yhteisöllisestä maailmasta vetäytymistä. Nukkuminen on siirtymistä ”yksityiseen” paikkaan, joka on yleensä kodin makuuhuone. (Crook 2006.) Länsimaalaistuneet nukkumisen käytännöt, kuten yksin nukkuminen varhaislapsuudesta saakka, näyttäytyvät meille usein itsestään selvyyksinä. Tosiasiassa nämä länsimaalaisten yhteiskuntien normeiksi muodostuneet käytännöt eivät ole yleispäteviä ja ”totuudenomaisia” luonteeltaan (McKenna et. al. 2007); *sosiaalisten taustojen merkitys* nukkumiskäyttäytymisessä ja nukkumisen laadussa on laajalti tunnistettu (Worthman 2011). *Yhdessä nukkuminen* voidaan määritellä kaikista intiimeimmäksi käyttäytymiseksi, joka voidaan jakaa sukupuolesta tai iästä riippumattomien kumppanien kanssa (Worthman & Brown 2012, 33). Kun sosiaalisuutta ja nukkumista on pitkään pidetty erillisinä toimintoina (Worthman & Brown 2007), verrannollinen etnografinen aineisto osoittaa, että nukkuminen tulkitaan monissa yhteiskunnissa sosiaalisen käyttäytymisen muodoksi (Worthman & Melby 2002).

Nukkumisen privatisaation voidaan nähdä olevan seurausta laajemmista yhteiskunnallisista prosesseista. Unen sosiaalisempi luonne ei ole nähtävissä pelkästään vertailussa eri kansojen välillä, mutta myös länsimaisen yhteiskunnan historiassa (Crook 2008). Norbert Eliaksen (1978[1939]) sivilisaation prosessin teoria pitää sisällään merkittäviä historiallisia näkemyksiä ‘makuuhuoneen etiketistä’. Sivilisaatioprosessin myötä nukkumisesta on muiden luonnollisten, intiimien ja pidäkkeettömän eläimellisten ruumiin toimintojen tavoin tullut yhä yksityistetympi toiminto. Ruumis ja sänky ovat kytköksissä niin sivilisaation prosessiin kuin tarkemmin ottaen tunteeseen häpeästä (ks. myös Meadows ym. 2008). Nukkuminen on kokenut suuren muutoksen keskiajasta, jolloin nukkuminen oli paljon ”julkisempaa” ja alastomien ruumiiden näkeminen oli yleistä ja normaalia. Vieraiden kanssa samassa huoneessa ja jopa sängyssä nukkuminen käsitettiin normaaliksi tavaksi toimia, kunnes 1500-luvulta lähtien alastomien ruumiiden julkisuus alettiin kokea huolestuttavana asiana ensiksi yläluokkien ja lopulta alempien luokkien keskuudessa. (Elias 1978[1939], 163.) Vähitellen nukkuminen erotettiin muista sosiaalisista suhteista, kun siitä tuli vähitellen yhä intiimimpää ja yksityisempää. Eliasta (1978[1939], 168) lainaten:

...the 'wall between people, the reserve, the emotional barrier erected by conditioning between one body and another grows continuously'. To 'share a bed with people outside the family circle, with strangers', in this respect, 'is made more and more embarrassing'.

...Comparisons with sleeping practices in the Middle Ages, moreover, remind us how 'far from self-evident it is that body and bed should form such psychological danger zones as they do in the most recent phase of civilization'.

Häpeän tunne liittyen oman yksityisen sängyn jakamiseen vieraan kanssa on siis kasvanut ajan myötä ja nukkumisesta on tullut yksityinen, suljettujen ovien takana toteutettava toiminto. Nukkujasta tehdään ”ruumiillisesti haavoittuva” ja sosiaalisesti passiivinen erityisten tilojen, sänkyjen ja huoneiden sekä jopa nukkumiseen tarkoitettujen vaatteiden kautta. Näin ollen nukkujalle annetaan ennen kaikkea *yksityisen henkilön* status. Yksityisyyden poistaminen on uhka aikuisen ihmisen statukselle ja nukkuja on silloin ”avuton”, samaan tapaan kuin lapset ja sairaalapotilaat, joiden yksityisen unen tarkkailemiseen he eivät itse pysty vaikuttamaan. (Taylor 1993.)

Nukkumiseen liittyy vahvasti *turvallisuuden* tunne. Turvaton ja varustautumaton nukkuja on poikkeustapaus; nukkuminen on upotettuna erilaisiin sosiaalisesti ja kulttuurisesti muodostuneisiin ympäristöihin, jotka takaavat turvallisen unen. (Worthman & Melby 2002, 71–72.) Olennainen osa tämänkaltaista ympäristöä on oma makuuhuone. Crook (2008, 23) kuvaa Viktoriaanisen makuuhuoneen sängyn merkitystä nukkujalle seuraavasti:

“... a place of precious safety: here, it works as a sanctum within a sanctum.”

Oma makuuhuone ja sänky ovat siis “pyhättö pyhätössä” – suoja pedoilta, ihmisvihollisilta, hyttysiltä ja ulkopuolisilta häiriötekijöiltä (Worthman & Melby 2002, 71–72). Kuten nukkuminen on sosiaalista vapautumista tai hetkellinen poisääy yhteiskunnan tietoisista vaatimuksista (Williams 2005), on sänky turvapaikka, jonne voi paeta murheita ja tulla näkymättömäksi muulle maailmalle. Aikaisella modernilla aikakaudella makuuhuone oli rikkaiden luokkien kodeissa paikka, jossa saavutetaan yhteys ”todelliseen minään”. Se oli paikka, jossa ruumis riisuttiin ja jossa oltiin vapaita muiden odotuksista. (Crook 2008, 17.) Sänky oli paikka yksityisten toimintojen harjoittamiselle – toimintojen, joita suoritetaan

makuuhuoneessa tänäkin päivänä; rukoilu, henkilökohtaiset keskustelut ja seksuaalinen kanssakäyminen (Ekirch 2005). Crook (2008, 17) muistuttaa, että jotkin makuuhuoneet pitivät sisällään myös sosiaalista toimintaa ja niissä viihdytettiin valikoituja vieraita.

Mutta mikä tämä ”pyhättö” on tänä päivänä? Päiväsajaksi kauniisti pedattu moottoroitu sänky NASA:n teknologialla varustetuilla tyynyillä ja patjalla, ihon kosteutta poistavilla peitoilla, tyynyliinoilla ja sävy-sävyyden olevalla päiväpeitolla ja koristetyynyillä? Nukkumiseen liittyvät materiaaliset välineet näyttäytyvät länsimaiselle ihmisille itsestään selvyytenä ja luonnollisina. Antropologisista ja historiallisista näkökulmista tarkastellen nukkumisen materialisointi on jotain muuta kuin luonnollista; jo Marcel Mauss kirjoitti aikanaan ei-länsimaisista yhteiskunnista, joissa ihmiset nukkuivat lattialla ilman tyynyjä tai alustoja. Yleisiä olivat myös kansat, jotka makailivat lähellä toisiaan ympyrämuodostelmassa tulen ympärillä tai ilman tulta. On olemassa myös kansoja, jotka nukkuvat seisten. Täten *sänkyyn meneminen* nukkuaksemme on kaikkea muuta kuin luonnollinen asia. (Mauss 1973, 80–81.) Viktoriaanisisessa yhteiskunnassa makuukammiot ja sänkyrunkojen päälle asetetut patjat alkoivat yleistyä 1700-luvulla. Ylimyksellisten kodeissa sängyt olivat mahtailevia ja ne oli ympäröity verhoilla. Yksityinen sänky tai erillinen makuuhuone jäi kuitenkin suurimmalle osalle modernin aikakauden britannialaisista ylellisyydeksi, ja suurin osa kansasta jakoi majoituksensa muiden kanssa (Crook 2008).

Nukkuminen ei siis aina ole vaatinut mukavuutta lisääviä oheistarvikkeita, samoin kuin se ei ole ollut yksityinen toiminto, joka toteutetaan makuuhuoneessa suljettujen ovien takana. Historian saatossa modernin nukkumistilan kehittymistä ovat olleet edistämässä ajatukset ”normaalin” ruumiin ja mielen toiminnasta, tilan hallinnollisesta toiminnasta ja ydinperheiden moraalista koskemattomuudesta. (Crook 2008.) Nukkuminen ”alistui” vähitellen sivistykselliseen imperatiiviin, jolloin se kytkeytyi erilliseen, erotettuun kodin tilaan (Ekirch 2005; Sarti 2002, 119–131). Vähitellen sosiaalisesta nukkumisesta leiritulen ympärillä on tullut materiaalisilla varusteilla kehystetty toiminto, joka toteutetaan yksin tai läheisen kumppanin kanssa suljetussa tilassa, tiettyyn aikaan.

2.4 Nukkumisen kaupallistaminen ja nukkuminen nykyajan yhteiskunnassa

Williams ja Boden (2004) ottavat tarkastelun kohteeksi nukkuvat ruumiit kulutuskulttuurissa, jossa nukkumista suoritetaan, ellei jopa *kuluteta* monin tavoin. Nukkuminen on yhteydessä niin terveyteen, kauneuteen, vapaa-aikaan kuin nautintoon – asioihin, joita kulutamme erilaisten elämäntyylin valintojen, tavaroiden ja palveluiden kautta. Uni nähdään olevan esimerkiksi välttämätön asia terveyden, hyvinvoinnin ja onnellisuuden kannalta (Dement & Vaughan 2000 via Williams & Boden 2004). Nukkuminen tunnustetaan kasvavissa määrin työpaikalla, jossa se nähdään suorituskykyä kasvattavana ja stressiä lieventävänä toimintona. Täten nukkuminen on kulutuksen merkittävä perustekijä - sitä kaupallistetaan ja “hyödykkeellistetään” kulutuskulttuurissa. Nukkumisesta tulee suorituskykyä parantavana toimintona osa nykyajan työkäytäntöjä tai jopa -sopimuksia. Tällä tavalla protestanttisen työetiikan mukainen nukkumisen negatiivissävytteinen diskurssi kääntyy positiiviseen suuntaan; nukkuminen nähdään liittolaisena sen sijaan, että se olisi vihollinen. Nukkumisesta on tullut “kovaa bisnestä”, pitäen sisällään niin kaupallisen mielenkiinnon nukkumista kohtaan kuin nukkumisen terapeuttiset terveystekijät niin kotona kuin työpaikalla. (Williams & Boden 2004.)

Baxter ja Kroll-Smith (2005) ovat tutkineet *työpaikkatorkkumista* ja sen sosiaalista merkitystä. Amerikkalaisessa työpaikkakulttuurissa työpaikkatorkkuminen on muuttumassa eräänlaisesta tabusta suvaituksi, ja jopa säädetyksi, käyttäytymiseksi. Perinteisesti univaje on nähty eräänlaisena ”kunniamerkkinä”, osoituksena omistautumisesta työlle. Tämä urhoollinen lähtökohta työhön ilman hengähdystaukoja on kuitenkin muuttumassa. Kun useat työntekijät kokevat töissä nukkumisen edelleen ”kumouksellisena” toimintana, joka toteutetaan piilossa muiden katseilta, on näkyvästä ja säädellystä työpaikkatorkkumisesta nousemassa uudenlainen käytäntö. (Baxter & Kroll-Smith 2005, 39–40.) Työpaikkatorkkujen normalisoituminen voidaan nähdä osana julkisen ja yksityisen ajan sekä paikan rajojen häviämistä – rajojen, jotka ovat aikoinaan olleet hyvin selkeitä. Kyse on laajasta ajattelutavan muutoksesta; modernismissa raja julkisen työn ja yksityiselämän välillä on ollut hyvin joustamaton. Työaika on perinteisesti tarkoitettu vain työlle ja yksityinen aika puolestaan kaikenlaiselle puuhailulle, pelaamiselle, nukkumiselle ja muulle ajanvietolle. Työajalla on perinteisesti oltu läsnä työpaikalla, kuten tuotantolaitoksella tai toimistolla, ja vapaa-ajalla on puolestaan oltu jossain muualla. Nukkuminen on tapahtunut yksityisajalla, tyypillisesti kaikista yksityisimmässä paikassa – omassa makuuhuoneessa. Muutokset työelämässä, kuten

työskentely kotoa käsin erilaisten tietoteknisten ratkaisujen mahdollistamana, liittyvät työnteon tilallisten rajoitteiden poistumiseen. Joustavat työajat, lasten päivähoitopaikat ja työpaikkatorkut integroivat työn sellaisiin toimintoihin, jotka on aikaisemmin toteutettu kotiympäristössä. Näin ollen työtiloissa, joissa nukkuminen on sallittua tai siihen kannustetaan, merkityksellä yksityisajan toiminto muutetaan julkiseksi tila-aikakäyttäytymiseksi. Unelias työntekijä on ”uhkakuva”, johon ratkaisuna ovat virkistävät päiväunet; joustava ratkaisu liiallisen väsyneisyyden vaaroille. (Baxter & Kroll-Smith 2005, 34–36; 51.)

Kaiken kaikkiaan työpaikkatorkkujen normaalistaminen on osa laajempaa ja ristiriitaista muutosta julkisen ja yksityisen paikka-aika-rajojen välillä, mikä laajentaa työntekijöiden käytettävyyttä sekä kapasiteettia työskennellä monipuolisesti eri ammattialloissa ja erilaisilla sektoreilla. Työpaikkatorkut ilmiönä ilmentää jatkuvasti stressaavampaa työkuulttuuria, joka hälventää rajan työn ja kodin välillä. Se viestii työkuulttuurista, joka kykenee muuttamaan yksityisen, tuottamattoman työpaikkatorkun tapaisen toiminnon säädellyksi, julkiseksi aika-aikakäyttäytymiseksi. (Baxter & Kroll-Smith 2005, 35; 52.) Baxter ja Kroll-Smithin lisäksi muun muassa Kroll-Smith ja Gunter (2005) tarkastelevat nukkumista nykyajan yhteiskunnassa, keskittyen uneliaisuuden hallintaan ja Boden ym. (2008) pureutuvat puolestaan nukkumisen, työajan ja työetiikan väliseen suhteeseen.

2.5 Nukkumisen lääketieteellistyminen

Simon J. Williams (2002; 2003a; 2003b; 2004; 2005) edustaa yhdessä muun muassa Hislop ja Arberin (2003b; 2003c) kanssa unen lääketieteellistymisen näkökulmaa. Nukkumisesta ja erityisesti erilaisten unihäiriöiden diagnosoinnista ja hoidosta voidaan nähdä muodostuneen lääketieteellisen toimivallan ja kontrollin kohde niin vuorovaikutteisella, käsitteellisellä kuin organisatorisella tasolla. Williams kutsuu tätä ilmiötä medikalisaation prosessiksi. (Williams 2002, 195.) Unihäiriöiden medikalisaation rinnalle voidaan nostaa nukkumisen ”terveellistämisen” prosessi (Williams 2002, 195), jossa nukkuminen kytketään entistä vahvemmin terveyden ja hyvinvoinnin kysymyksiin. Nämä kaksi ilmiötä kulkevat rinnakkain siinä suhteessa, että univajeeseen tai unen puutteeseen nähdään voitavan vaikuttaa ”terveellisillä nukkumistottumuksilla” tai ”hyvin nukutulla elämällä” (Williams 2002, 195). Lääketieteellisessä näkökulmassa on tutkimuksellisesti huomioitu myös median (Seale et. al.

2007; Williams et. al. In press a; Kroll-Smith 2003), farmaseuttisen teollisuuden (Williams et. al. In press b) sekä lääkäri-hallinnollisten imperatiivien rooli suhteessa nukkumiseen ja omin avuin selviytymiseen (Brown 2004).

Hislop ja Arber (2003b; 2003c) kontribuoivat tutkimuksellaan unen lääketieteellistämisen kenttään, tarkastellen samanaikaisesti nukkumisen sukupuolittuneita näkökulmia. Heidän tutkimuksensa keskiössä ovat naisten unihäiriöt ja niiden hallinta. Williamsin (2002) esittelemä unen medikalisaation ja ”terveellistämisen” viitekehys ei Hislop ja Arberin (2003c, 815, 834) mukaan anna riittävää kuvaa naisten unihäiriöiden hallinnasta, kun otetaan huomioon naisten elämien sosiaalinen konteksti. Erilaiset fyysiset, psykologiset ja sosiaaliset tekijät vaikuttavat naisten mahdolliseen unen häiriintymiseen. Hislop & Arber tuovat esille eräänlaisen piilotetun, merkittävässä roolissa olevan ulottuvuuden naisten unihäiriöiden hallinnassa; toiminnan, joka on itseohjattua ja henkilökohtaista. On huomionarvoista, että naisten kontrolli oman unensa hallinnasta riippuu siitä sosiaalisesta kontekstista, jossa nukkuminen tapahtuu. (Hislop & Arber 2003c, 815.)

Unettomuus nähdään tänä päivänä eräänlaisena ”riskin” tilana, josta koituu merkittäviä kustannuksia ja seurauksia niin henkilökohtaiselle kuin julkiselle terveydelle, turvallisuudelle ja hyvinvoinnille (Arber ym. 2007). Tätä näkemystä ovat olleet tukemassa unitieteilijöiden esiin nostamat unen, terveyden ja hyvinvoinnin väliset kytkökset sekä unettomuuden tutkitut yhteydet muun muassa korkeampaan kuolleisuuteen, maksan ja immuunisysteemin toiminnan heikkenemiseen sekä suurentuneeseen liikalihavuuden ja diabeteksen riskiin. Uneen liittyviä terveydellisiä häiriöitä hoidetaan erilaisin lääketieteellisin keinoin. Samaan aikaan, kun unettomuudesta kärsiville ihmisille määrätään miljoonia unilääketabletteja, käyttävät liikauneliaisuudesta kärsivät ihmiset virkeyttä edistäviä lääkkeitä. Nämä unen ja terveyden väliset kytkökset rohkaisevat tarkastelemaan unta sen sosiologisista lähtökohdista. Ne kannustavat myös pohtimaan unen yhteyttä laajempiin sosiologisiin keskusteluihin terveydestä, lääketieteestä ja yhteiskunnasta. (Arber ym. 2007.)

2.6 Uni ja nukkuminen erilaisissa instituutioissa

Instituutiossa nukkuminen poikkeaa nukkumisesta oman kodin tutussa ja turvallisessa makuuhuoneessa yksin tai kumppanin kanssa. Goffman (1961b) määrittelee totaali-

instituution paikaksi, jossa suuri joukko ihmisiä suljetaan pois laajemmasta yhteiskunnasta tietyn ajanjakson ajaksi. Totaali-instituutiossa yksilö irtaantuu normaalista sosiaalista rooleistaan sekä identiteeteistään. Goffmanin kuvaus totaalisesta instituutiosta on negatiivis-sävytteinen ja pitkälle viety ja se on saanut osakseen runsaasti kritiikkiä (mm. Levinson & Gallagher 1964; Linn 1968; Siegler & Osmond 1971; Lemert 1981; Karmel 1969; Townsend 1976; Braginsky et. al. 1966; Killian & Bloomberg 1975). Vaikka Goffman keskittyi tarkastelemaan erityisesti mielisairaalaan totaalisena instituutiona, näki hän totaalisten instituutioiden kattavan myös muun muassa luostarit, sisäoppilaitokset, armeijan kasarit, laivat, sukellusveneet ja vankilat (Goffman 1961a via Williams 2005, 126). Totaali-instituution keskeisimpiä ominaisuuksia on kaikkien elämisen toimintojen suorittaminen samassa paikassa saman auktoriteetin alaisuudessa. Laaja joukko ihmisiä tekee samoja asioita, heitä kohdellaan samalla tavalla ja kaikki jokapäiväiset toiminnot suoritetaan muiden välittömässä läheisyydessä. Totaali-instituutiota kuvaa myös tiukka aikataulu, jolloin kaikki päivän aktiviteetit on tarkkaan suunniteltu ja yksi toiminta johtaa toiseen. Aikataulutus on säädetty ylhäältä käsin, eksplisiittisin säännöin viranhaltijoiden toimesta. Lopuksi kaikki toteutettavat toiminnot kootaan yhteen yhdeksi rationaaliseksi suunnitelmaksi, jonka tarkoitus on täyttää instituution viralliset tavoitteet. (Goffman 1961b, 17.)

Crook (2008) on tutkinut nukkumisen tilallistamista Viktoriaanisen Britannian kurinpidollisissa instituutioissa, kuten vankiloissa, armeijan kasarmeilla ja sairaaloissa. Näissä instituutioissa nukkuvaan ruumiiseen suhtautuminen poikkeaa instituutioiden ulkopuolisesta suhtautumisesta. Kurinpidollisissa instituutioissa nukkuva ruumis on eräänlainen tiedon ja uudistuksen kohde sen sijaan, että nukkuvaa ihmistä kohtaan osoitettaisiin hienokäytöksisyyttä ja häntä ei häirittäisi. (Crook 2008.) Lääketieteellisen tai muun institutionalisoitumisen seurauksena nukkumisesta tulee tarkkailunalaista, jolloin nukkujan voidaan nähdä palaavan lapsuuden kaltaiseen statukseen, mikä voi aiheuttaa *häpeää* nukkujassa. Aikuisuuteen liittyy vapaus nukkua ei-valvonnan alaisena ja omana valitsemanaan aikana – vapaus, joka kurinpidollisissa instituutioissa voidaan nähdä häviävän. (Taylor 1993.) Taylorin ajatukset viittaavat niin sanottuihin vuorovaikutuksellisiin sosiologioihin, jossa nukkuminen nähdään valvojan ja valvotun välisenä vuorovaikutuksena (Taylor 1993, 466).

1700-luvulla Viktoriaanisen Britannian vankiloihin, kasarmeihin ja sairaaloihin kohdistuneen kritiikin seurauksena instituutiot kävivät läpi uudistuksen, joka vaikutti niiden fyysiseen

muotoon. Mikä tekee tästä muutoksesta tutkimuksemme kannalta mielenkiintoisen, on se, että muutoksen keskiössä oli nukkumistila. Muutoksen myötä vankiloissa tarjottiin jokaiselle vangille oma selli, jossa oli taitettava makuupaikka (”verkkokeinu”) ja jokaisessa sellissä tuli olla vähintään 800 kuutiota ilmaa. Vuosien 1850 ja 1860 virallisten tutkimusten jälkeen sovittiin, että kasarmeilla tulisi olla jokaiselle sotilaalle erillinen sänky ja vähintään 600 kuutiota ilmaa. Myöhemmin sängyt järjestettiin kahteen riviin ja oikeisiin kulmiin seinien vierustoille, mahdollistaen kävelytilan niiden välissä (Parkes 1864, kappale 9). Sairaaloiden tilajärjestelyt perustuivat niin sanottuun ”Nightingale-käytäntöön”, jolloin sängyt asetettiin pääkäytävään johtaviin suorakaiteen muotoisiin sairastosastoihin. Jokaiselle sairaalapotilaalle varattiin oma sänky ja vähintään 1500 kuutiota ilmaa. Näiden muutosten lisäksi rakennettiin ilmanvaihtomekanismeja ja sairaaloissa ja kasarmeissa määriteltiin normaalisti yksi ikkuna kahdelle sängylle. Raikkaat vuodevaatteet tarjottiin säännöllisesti ja potilaiden, sotilaiden ja vankien tuli peseytyä viikoittain. Täten nukkuvasta ruumiista tuli säntillisen hygieenisen johtamisen subjekti; se tilallistettiin, ”ilmaistettiin” ja puhdistettiin. (Crook 2008, 18–19.)

Nukkuvien ruumiiden uudenlainen jakautuminen liittyi kahteen kurinpidolliseen päämäärään. (1) Tilallisen eristämisen nähtiin turvaavan itsekuria ja kannustavan erityisesti vankeja refleктоimaan rikoksiaan ja tuomaan omantunnon esiin. Nukkuminen täydensi muita toimintoja, kuten raamatun opiskelua. (2) Nukkuvien ruumiiden eristäminen vauhditti valvonnan järjestelmien kehittymistä. Kasarnit olivat nyt helpompia valvoa kersanttien toimesta, jotka tunnistivat omalla sängyllään olevan sotilaan. Vankiloissa ja sairaaloissa uudet nukkumisjärjestelyt vauhdittivat yksilöllisen profiloinnin käytäntöä. Vangeista ja potilaista tuli normalisoivan tiedon kohteita; heistä kerättiin yksityiskohtaista tietoa ja edistymistä kohti ”normaalia” moraalista tai fyysistä terveyttä monitoroitiin. (Crook 2008, 19.)

Rakenteellisten muutosten myötä sairaaloissa, kasarmeissa ja vankiloissa toteutettiin yksityistämisen sijaan enemmänkin nukkuvan ruumiin ”yhtenäistämistä” abstraktissa ja anonyymissä institutionaalisessa tilassa. Ihmisten eristäminen hyödynnettiin ruumiiden ymmärtämisen ja hallinnan päämääriin. Nukkumisen paikkoja voidaan kuvata eräänlaisiksi laboratorioiksi; turvattua yksityisyyttä ei juuri ollut, sillä sairaaloiden sairastosastot ja kasarnit olivat yhteisöllisiä tiloja, kun taas vankiloiden sellien ovet oli varustettu kurkkimisrei’illä. (Crook 2008, 19.) Foucaultin (1977) ajatukset tukevat Crookin huomioita ruumiiden hallinnasta nukkumisjärjestelyiden keinoin. Foucault toteaa kurinpidon juontavan alkunsa juuri tilojen jaosta. Sellien, eri tilojen ja rivistöjen organisoinnilla luodaan ryhmä tiloja, jotka

ovat yhtä aikaa arkkitehtuurisia, käytännöllisiä ja hierarkkisia – pitäen sisällään nukkumiseen tarkoitettut sopet tai makuusalit. Aikataulujen ja toimintojen kontrolloinnin kautta muodostuvat tietynlaiset rytmit, ajanvietteet ja toistuvuuden syklit. Kyseessä on vallan/tiedon uusi kurinpidollinen muoto, jossa ruumiit nähdään yhä enenevässä määrin mukautuvina ja tuotteliaina. Foucault puhuu nukkuvien ja hereillä olevien ruumiiden rationalisaatiosta, tilallistamisesta ja ajallistamisesta uusien sääntelyn ja kontrollin kurinpidollisin valtuutuksin tai imperatiivein 1700-luvulta eteenpäin. (Foucault 1977, 148; 154.) Tästä toimivat esimerkkinä vankilat, kasarmit ja sairaalat, joissa nukkuminen on tavalla tai toisella valvottua, kontrolloitua ja määriteltyä edelleen tänäkin päivänä.

Fitzgerald & Sim (1979) kuvaavat vangin arkea vankilassa ja tuottavat näkemyksen siitä, mitä kontrolloitu uni voi käytännössä olla. Vankilassa vartijat katsovat kurkistusluukkujen kautta, että kaikki vangit ovat sisällä ja nukkuvat. Erityisvalvontaa vaativilla vangeilla sellin valo on päällä läpi yön. Vankilan virikkeettömyyden vuoksi vangit ovat ”rutinisoidusti tylsistyneitä”, jolloin he kuluttavat aikaa mieluummin kuin aktiivisesti viettäisivät sitä. (1979, 51–53.) Nukkuminen voi olla vangin ”vapautus”, mutta erilaiset häiriötekijät huomioon ottaen uni on vangille kaikkea muuta kuin itsestäänselvyys (Williams 2005, 128.) Puolestaan sairaalassa, jossa nukkuminen on yksi olennainen toiminto, normaali nukkuminen on miltei mahdotonta olosuhteiden vuoksi (Martin 2003, 84). Nukkuminen samassa huoneessa kivussa olevin ihmisten kanssa, jotka kuorsaavat ja kääntyilevät sängyssään, on vaikeaa. Sen lisäksi sänky on vieras ja valvontatoimenpiteet ja rutiinit määrittävät pitkälti päivää sairaalassa. Sairaalan päiviä ja öitä ei ole suunniteltu siten, että nukkuminen olisi keskiössä, ainakaan potilaille, sillä sairaalassa on aikaiset herätykset ja uni keskeytetään. (Williams 2005, 128.) Palataksemme Taylorin (1993) huomioon yksityisyyden säilyttämisestä yhtenä sivistyneen elämän kulmakivistä voimme todeta, että sairaalassa potilaat joutuvat perustavanlaatuisen vastakkainasettelun eteen joutuessaan luopumaan yksityisyydestä oman terveytensä säilyttämisen vuoksi.

2.7 Uni ja nukkuminen organisaatiotutkimuksessa ja yhteenveto

Uni ja nukkuminen on tunnistettu organisaatiotutkimuksessa muun muassa kahdesta tulokulmasta. Toinen tulokulma yhdistää liikkeenjohdollisen ja työterveystieteellisen tutkimuksen, esittämällä unen uhkadiskurssina (ks. mm. Kroll-Smith & Gunter 2005;

Williams & Crossley 2008), jolloin *unettomuus* nähdään riskinä työssä suoriutumiseksi (ks. mm. Salo et. al. 2010; Shen et. al. 2006; Sallinen et. al. 2008; Härmä et. al. 2002; Sallinen 2000), mikä näyttäytyy erityisesti vuorotyökontekstissa (ks. mm. Sallinen 1997; Sallinen et. al. 2003; Sallinen et. al. 2005; Shen et. al. 2006; Härmä et. al. 2006). Toinen tulokulma lähestyy unta ja nukkumista sosiokulttuurisesta lähestymistavasta käsin, keskittymällä muun muassa työelämäkäytäntöihin, kuten työpaikkatorkkumiseen (workplace napping, ks. mm. Baxter & Kroll-Smith 2005), nukkumisen, työajan ja työetiikan välisen suhteen rakentumiseen mediateksteissä (Boden et. al. 2008), unen ja nukkumisen politisoitumiseen nyky-ajan yhteiskunnassa (Williams 2011) sekä nukkuvan ruumiin neuvoteltuun luonteeseen ja sen asettumiseen liikkeenjohdollisten ja organisaationaalisten väliintulojen ”tapahtumapaikaksi” (Hancock 2008). Nämä esimerkit antavat viitteitä nukkumisen arvon tunnistamisesta johtamis- ja organisaatiotutkimuksessa, vaikka nukkuva ruumis on organisaatiotutkimuksen kentällä pitkään laiminlyöty (Hancock 2008).

Tässä luvussa esitetty katsaus on osoittamassa unen ja nukkumisen tutkimuksen moniulotteisuutta ja merkityksellisyyttä. Katsaus taustoittaa käsillä olevan sosiokulttuurisen unen tutkimuksemme positiota ja tarpeellisuutta niin laajemmin unen ja nukkumisen tutkimuksen kentällä kuin organisaatio- ja johtamistutkimuksessa. Eritelty aikaisempi tutkimus tarjoaa ”peiluspinnan” kadettien ampumaleirillä esille nousseiden nukkumisen käytäntöjen kytkemiseksi laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin sekä unen ja nukkumisen keskusteluun. Seuraavaksi siirrymme avaamaan tutkimuksemme teoreettisia lähtökohtia, päättäen luvun kytkemällä teoreettisen viitekehiksemme unen ja nukkumisen tutkimiseen.

3 VIITEKEHYS: KÄYTÄNTÖTEORIA JA RUUMIILLISUUS

Pohjaamme tutkimuksemme viitekehyksen kahteen keskusteluun, jotka ovat nousseet keskiöön sosiaalitieteissä ja organisaatiotutkimuksessa viime vuosikymmeninä. Nämä keskustelut ovat ruumiillisuus ja käytäntöteoria. Kumpikin näistä, keskenään monilta osin linkittyvistä, keskusteluista koostuu useista samanhenkisistä näkökulmista. Sekä ruumiillisuus- että käytäntöteoria ovat levinneet laajasti eri tieteenaloille ja niistä on syntynyt monia erilaisia tulkintoja. Tästä huolimatta useat kirjoittajat (Schatzki et. al. 2000; Reckwitz 2002; Csordas 1990; Williams & Bendelow 1998) ovat pyrkineet hahmottamaan yleiset pääperiaatteet siitä, mitä ruumiillisuus- ja käytäntöteoria-näkökulmiin sisältyy. Aluksi avaamme ruumiillisuuden käsitettä kertomalla, mitä ongelmallisia ajattelumalleja vastaan se on noussut ja mitä se tarkoittaa fenomenologiassa (mm. Merleau-Ponty 1962; Leder 1990) ja käytäntöteoriassa (mm. Mauss 1979; Bourdieu 1977). Tämän jälkeen tarkastelemme käytäntöteoriaa ja sitä, miten siinä ymmärretään muun muassa ruumiillisuus, materiaalisuus, sosiaalinen järjestys ja toimijuus. Sen jälkeen käymme läpi aikaisempaa ruumiillisuuden tutkimusta johtamis- ja organisaatiotutkimuksen piirissä. Lopuksi kiteytämme tutkimuksemme viitekehyksen ja pohdimme, mitä haasteita nukkumisen käytäntöjen tutkimiseen liittyy.

3.1 Ruumis läsnäolevaksi

Voidaksemme ymmärtää paremmin, (1) miksi ruumiillisuus-keskustelu on syntynyt, (2) miksi keskustelu on tärkeä ja (3) mihin ongelmaan se pyrkii vastaamaan, on tärkeää avata sitä, mitä vallitsevia käsityksiä vastaan se on noussut. Sosiaalitieteitä, mutta erityisesti johtamis- ja organisaatiotutkimusta (Sinclair 2011), syytetään siitä, että se on joko ottanut ihmisen toiminnan ruumiillisuuden annettuna (Crossley 2007) tai jättänyt sen jopa kokonaan tarkastelun ulkopuolelle merkityksettömänä (Lock 1993; Reckwitz 2002; Schatzki et. al. 2001; Csordas 1990; Williams & Bendelow 1998). Tämän voidaan nähdä johtuvan sosiaalitieteissä sekä johtamis- ja organisaatiotutkimuksessa vallitsevasta ajattelumallista, joka synnyttää dualismin ruumiin ja mielen välille (Williams & Bendelow 1998; Csordas 1990; Lock 1993, Johnson & Duberley 2000; Dale 2001; Hassard et. al. 2000; Styhre 2004). Ruumiillisuus-keskustelu ei halua nostaa ruumiillisuutta mielen ohi tarkastelun keskiöön,

vaan sen sijaan romahduttaa tämän kaksijakoisen ajattelun (Williams & Bendelow 1998; Crossley 2007; Csordas 1990).

Williams ja Bendelow toteavat keskeisimpänä argumenttina kirjassaan "The Lived Body" (1998), että menneisyyden dualistiset perinteet ovat osoittautuneet tarpeettoman rajoittaviksi tarkastellessamme ruumiillisuutta. "Duality", eli kehon ja mielen erottaminen käsitteellisesti toisistaan, on ollut tärkeä vaihe ihmisen tietoisuuden kehittymisen kannalta, kuten kartesilainen dualismi ehdottaa. Tämä on kuitenkin luonut ongelmallisen suhteen ruumiin ja mielen välille. On syntynyt dualistinen illuusio, missä ero ruumiin ja mielen välillä nähdään luonnolliseksi, rationaaliseksi ja ehdottomaksi. Sen seurauksena on syntynyt myös ideologinen erottelu luonnon ja kulttuurin, järjen ja tunteen sekä julkisen ja yksityisen välillä. Rationaalinen, objektiivinen ja erillinen ihmismieli, joka on totuuden, tiedon ja viisauden kehto, on pyrkinyt irtautumaan ruumiin kahleista. (Williams & Bendelow 1998.)

Crossley (2007) puolestaan ottaa erilaisen kannan siihen, miksi ruumis on ollut poissa sosiologian diskurssista. Hän väittää, että sosiologia ei ole syyllinen ruumiin ja mielen väliseen dualismiin filosofisessa mielessä, vaan sen sijaan sosiologialla on tapana ottaa tekojen ja käytäntöjen ruumiillisuus annettuna ja näin jättää se huomiotta. Sosiologian diskurssiin ei ole kuulunut puhe "ruumiista", mutta siihen ei ole kuulunut myöskään puhe "mielestä". Siihen on kuulunut puhe käyttäytymisestä, teoista, vuorovaikutuksesta, praksiksesta ja käytännöistä, eli siis ilmiöistä, jotka ovat neutraaleja suhteessa mielen ja kehon ongelmaan ja jotka ylittävät sen. Näissä asioissa on aina sekä ruumiillinen, että järjellinen puoli. Se, että otamme tekojen ja käytäntöjen ruumiillisuuden annettuna sosiaalitieteissä, johtuu Crossleyn (2007) mukaan siitä, että näin tapahtuu myös arkikokemuksessamme. Tässä hän nojaa fenomenologiseen käsitykseen ruumiillisuudesta, jonka mukaan emme aisti omaa ruumistamme (Leder 1990) emmekä aisti muiden ruumista (Merleau-Ponty 1965 via Crossley 2007) vaan sen sijaan aistimme maailman ympärillämme ja ne merkitykset, joita muihin ihmisiin liitämme. Ruumis on ollut siis läsnä, mutta se on työnnetty taka-alalle ja etualalle on nostettu tärkeämmäksi koetut asiat kuten tarkoitus, merkitys, tavoitteet, normit ja säännöt. Crossley painottaa, että ruumiillisuus ja edellä mainitut asiat ovat kaikki tärkeitä, eikä mitään niistä tarvitse jättää taka-alalle. Ratkaisuksi hän tarjoaa Marcel Maussin ruumiin tekniikat - käsitettä, jonka esittelemme myöhemmin tässä luvussa.

Ruumiillisuus-lähestymistapa pyrkii vastaamaan edellä esitettyihin dualismeihin, erityisesti mielen ja ruumiin väliseen, nostamalla esiin ajattelevan ruumiin käsitteen. Se nähdään kulttuurin ja oman itsemme, sekä yleisemmällä tasolla sosiaalisten instituutioiden ja yhteiskunnan, olemassaolon perustaksi. (Williams & Bendelow 1998.) Dualismien romahduttaminen vaatii sitä, että ruumiin täytyy itse olla ei-dualistinen, eli se ei voi olla erillinen tai vuorovaikutuksessa sille vastakkaisen mielen kanssa (Csordas 1990). Olemme maailmassa ruumiimme avulla ja aistimme maailman sen kautta (Leder 1990). Williams ja Bendelow (1998) kiteyttävät ruumiillisuuden agendan; sosiologien tavoitteena tulee olla laittaa mielet takaisin ruumiiseen, ruumiit takaisin yhteiskuntaan ja yhteiskunta takaisin ruumiiseen. He peräänkuuluttavat integroitua lähestymistapaa, joka ottaa huomioon mielen ja kehon, luonnon ja kulttuurin sekä järjen ja tunteet. (Williams & Bendelow 1998.) Seuraavassa kappaleessa avaamme lisää sitä, miten fenomenologinen näkemys ruumiillisuuteen (Leder 1990; Merleau-Ponty 1962) sekä ruumiin tekniikat ja habituksen käsite (Mauss 1979; Bourdieu 1977) voivat auttaa meitä ylittämään dualismin ongelmat.

Katsomme tarpeelliseksi avata hieman fenomenologien näkemystä ruumiillisuuteen, vaikka oma tietokäsityksemme ei suoranaisesti siihen pohjaakaan. Itse asiassa fenomenologia, psykologiaan ja yksilön kokemukseen keskittyneenä, soti monilta osin käytänteoreettista tietokäsitystä vastaan (Reckwitz 2002). Fenomenologit Merleau-Ponty ja Leder nousevat esille toistuvasti ruumiillisuutta, mutta myös unen sosiokulttuurista tutkimusta, käsittelevässä kirjallisuudessa (ks. mm. Crossley 2001, 2007; Csordas 1990; Williams & Bendelow 1998; Williams 2005; Harrison 2009).

Merleau-Ponty keskittyy tarkastelemaan havainnointia ruumiillisuuden näkökulmasta ja löytää ongelmallisen dualismin objektin ja subjektin välillä (Csordas 1990). Hän kritisoi empirismiä siitä, että sen mukaan ulkoinen ärsyke ja aistielimiemme välittämä havainto vastaavat toisiaan yksi yhteen ja niiden välillä on jatkuva yhteys. Hänen mukaansa tämä näkemys on väärä, sillä havainnointikyky on luonnostaan häilyvä: aina on olemassa enemmän kuin pystymme havaitsemaan. Merleau-Ponty kyseenalaistaa näkemyksen siitä, että havaitsemme jo valmiiksi olemassa olevia objekteja. Hänen mukaansa objektit ovat reflektiivisen ajattelun tuotosta. Aistihavaintomme tasolla ei ole olemassa objekteja, me vain olemme maailmassa (ruumiimme kautta). Toisin sanoen subjektin ja objektin välinen erottelu on ajattelun tulosta. Aistihavainto alkaa ruumiistamme, jota seuraa reflektiivinen ajattelu, joka tuottaa objektin. (Merleau-Ponty 1962.) Tämän prosessin tutkimiseen Merleau-Ponty on

kehittänyt esi-objektiivisuuden käsitteen. Esiobjektiivisuus ei tarkoita kuitenkaan, että ruumiillinen olemassa olo olisi kulttuurin ulkopuolella tai olisi olemassa ennen sitä. Se tarkoittaa sitä, että havaintomme tulevat ennen käsitteellistämistä, mutta eivät ennen kulttuuria (Csordas 1990). Tietoisuutemme on ruumiillista ja kulttuurillisesti sävyttynyttä. Tietoisuutta ei voisi olla olemassa ilman merkityksiä, joita se hyödyntää. Nämä merkitykset ovat tulleet joko luonnon menneisyyden, eli perinnöllisyyden, tai yksilön oman henkilökohtaisen menneisyyden kautta. Eletyn kokemuksen myötä olemme omaksuneet myös tietyt tavat tai ruumiilliset toiminnot. Olemassaolomme kautta olemme yhteydessä sosiaalisuuteen, jota kannamme mukamme erottamattomasti ennen minkäänlaista objektifiointia. (Merleau-Ponty 1962.)

Leder on omassa tutkimuksessaan ottanut paljon vaikutteita ja jatkanut Merleau-Pontyn työtä (Leder 1990). Leder pyrkii välttämään kaikenlaisen dualismin *elävän ruumiin* (*lived body*) määritelmän avulla. (1) Elävä ruumis viittaa ruumiilliseen persoonaan, jota voidaan tarkastella sekä ulkopuolisen, että oman itsensä näkökulmasta. Leder kritisoi perinteistä näkemystä siitä, että siinä ruumista katsotaan vain ulkopuolelta käsin, mutta myös Merleau-Ponty:a siitä, että hän painottaa sisäistä yksilön näkökulmaa. (2) Elävä ruumis voidaan pukea sanoiksi sekä tieteen, että arkisen näkemyksen avulla. Hän varoittaa sortumasta uudenlaiseen dualismiin, jossa keskitymme vain empiiriseen fenomenologiseen tarkasteluun ja jätämme huomioimatta anatomisen ja fysiologisen ruumiin. (3) Elävä ruumis pitää sisällään älyllisen kognition elimellisen ja sensimotorisen suorituskäytännön rinnalla. Leder kritisoi Merleau-Ponty:a siitä, että hän painottaa sensimotorisia kykyjä abstraktin ajattelun kustannuksella. (Leder 1990.)

Lederin (1990) pääteesi on se, että ruumiimme voi monella tapaa kadota tietoisuudestamme ja toiminnasta. Kokemukseen ja liikkumiseen perustuva tutkimus jättää nämä ruumiilliset poissaolon tilat huomioimatta. Leder nostaa esiin kaksi poissaolon muotoa: ekstaattisen ja resessiivisen. *Ekstaattinen* tarkoittaa ruumiimme poissaoloa hereillä ollessamme. Emme aisti omia aistimuksiamme – kokemus on ruumiillinen, mutta se ei ole kokemus ruumiista. Se on ruumiillinen kokemus maailmasta ympärillämme. Jotta voimme kokea maailman ympärillämme, ruumiimme tulee siirtyä taka-alalle, jotta siitä ei tule oman kokemuksensa kohde; ruumis siis katoaa (*dis-appear*). Tämä on välttämätöntä, jotta pystymme ylipäättään toimimaan. (Leder 1990.) Olisi esimerkiksi mahdotonta tietoisesti käskää aivojamme lähettämään hermoimpulsseja jokaiselle yksittäiselle lihakselle, jotta voimme siirtyä paikasta A paikkaan B. Tietoisuutemme näkökulmasta kulttuurisesti tarkoituksenmukainen

ruumiillinen toiminta ja koordinaatio vain tapahtuu ja menee aistimusten ja refleksiivisen tietämyksen kynnyksen alta (Crossley 2007).

Toinen poissaolon muoto, eli *resessiivinen*, tarkoittaa sitä, että kehomme katoaa tietoisesta havaintokykymme ja kontrollimme ulottumattomiin. Monet kehomme automaattiset toiminnot, kuten ruoansulatus, ovat hyviä esimerkkejä tästä. Leder käyttää tämän ilmiön kuvaamiseen käsitettä *syvyyskatoaminen* (depth disappearance). Tämän tapainen katoaminen voi olla myös väliaikaista, josta toimii esimerkkinä nukkuminen. Nukkuessamme ruumiimme katoaa tietoisesta kontrollistamme, emmekä pysty koskaan havainnoimaan nukkuvaa ruumistamme. (Leder 1990.) Ruumiimme saattaa siirtyä kuitenkin etualalle näistä poissaolon tiloista (dys-appear), jos koemme jonkin voimakkaan aistimuksen, joka vaikuttaa meihin fyysisesti (kova ääni, valo, paha haju). Tällöin, päinvastoin kuin ekstaattisessa poissaolon tilassa, maailma siirtyy taka-alalle, menetämme siitä otteen ja kehomme siirtyy omien aistimustemme etualalle (Leder 1990). Tästä voi olla kyse silloin, kun olemme väsyneitä, uneliaita tai kärsimme unettomuudesta (Williams 2005; Leder 1990).

Päästäksemme ruumiin fenomenologisesta tarkastelusta lähemmäs käytäntöteoreettista tarkastelua, ovat edellä esitetyt filosofiset teoriat liian abstrakteja (Crossley 2007). Otammekin avuksi Marcel Maussin (1979) kehittämän ruumiin tekniikat käsitteen, jota muun muassa Nick Crossley (2007) on kehittänyt eteenpäin, sekä Maussin lyhyesti esiin nostaman habituksen käsitteen, jota Pierre Bourdieu yhtenä käytäntöteorian oppi-isistä on vienyt huomattavasti eteenpäin. Mauss huomasi ensimmäisenä, että tietyt keholliset käytännöt ovat ominaisia tietyille yhteiskunnille, kun toiset vaihtelevat tyyliltään yhteiskuntien ja yhteisöjen välillä. Mauss määrittelee ruumiin tekniikat tavoiksi, joilla yhteiskunnasta toiseen ihmiset tietävät, kuinka käyttää ruumiitaan. Ruumiin tekniikoiden käsite vetää yhteen *fyysiset, henkiset ja sosiaaliset näkökulmat* ihmisistä, jonka avulla Mauss ratkaisee osaltaan ruumiin ja mielen välisen dualismin ongelman. (Mauss 1979.) Crossley (2007) on käsitellyt yksityiskohtaisemmin näitä kolmea ulottuvuutta ja sitä, miten ne ovat sidoksissa toisiinsa.

Historiallinen ja kulttuurien välinen vaihtelevuus paljastaa ruumiin tekniikoiden sosiaalisen ulottuvuuden. Ne eivät ole universaaleja, mikä kielisi biologisesta riippuvuudesta, eivätkä yksilöllisiä ja idiosynkraattisia. Ne ovat sosiaalisia kahdessa mielessä: ensinnäkin ne ovat yksilön ulkopuolisia (ovat olemassa ennen häntä ja hänen jälkeen, yksilön tulee oppia ne) ja toiseksi ne ovat yhteisön tuotosta (eivät siis yhden yksilön). *Biologinen ruumiin tekniikoiden*

ulottuvuus tarkoittaa osaltaan sitä, että meillä on älyllinen, sosiaalinen ja plastinen mahdollisuus keksiä, opettaa ja oppia tiettyjä tekniikoita. Yhtä tärkeää on kuitenkin se, että tapa, jolla käytämme ruumistamme, heijastaa samalla tosiasioita siitä. Anatominen rakenteemme rajoittaa ja mahdollistaa tapoja, joilla voimme käyttää ruumistamme. *Järjellinen tai henkinen ruumiin tekniikoiden ulottuvuus* tarkoittaa sitä, että nämä tekniikat eivät ole pelkkiä liikkeitä sellaisenaan, vaan niihin sisältyy ruumiillistunutta tietoa ja ymmärrystä. (Crossley 2007.)

Mauss (1979) käyttää *habituksen* käsitettä käsitteellistämään yhteisöllistä tietoa, joka sisältyy ruumiin tekniikoihin. Ruumiin tekniikat habituksen kautta ymmärrettynä ovat käytännöllisen järjen muotoja. Ne voivat vaihdella yhteiskuntien, koulutuksen, yleisten soveliaisuuksien ja muotien välillä. Ruumiin tekniikat ovat siis suljettu kulttuurisen kontekstin sisään, missä niillä on symbolista merkitystä ja missä ne ovat normatiivisesti säädeltyjä ja rationalisoituja. (Mauss 1979.) Crossleyn (2007) mukaan ruumiin tekniikat ja ruumiillinen tieto eivät ole diskursiivista tietoa ja sitä ei voida muuttaa diskurssiksi ilman, että vääristämme sitä. Käytännölliset periaatteet voivat olla vain käytännöllisiä, eli *ne voidaan ymmärtää vain käytännössä kykenemällä tekemään jokin asia*. Ruumiin tekniikoita tulee siitä syystä tutkia siinä ainoassa muodossa missä ne ovat: ruumiillisuuden ja käytännöllisen kyvykkyyden muodossa. (Crossley 2007.)

Vaikka Crossley (2007) kritisoi Maussia rakentavassa mielessä monista asioista (ruumiillisen subjektiivisuuden ja toimijuuden ongelma, enemmän tilaa improvisaatiolle ja parempi ymmärrys ruumiin tekniikoiden ja kontekstin välisestä suhteesta), hän myös antaa tunnustusta siitä, että ruumiin tekniikoiden avulla ruumiillisuus muuttuu tutkittavaan muotoon. Se tuo toiminnan merkityksen, ymmärtämisen ja normatiivisuuden etualalle ilman, että se veisi ruumiillisuuden taka-alalle. Näin hän ratkaisee edellä esitetyn ongelman poissaolevasta ruumiista sosiologiassa. Tämä konsepti toimii myös siltana ruumiin subjektiivisen elämän ja objektiivisen sosiologisen tilanteen välillä. Ruumiin tekniikat ovat ymmärtämisen ja tietämisen muotoja ja ne tuottavat merkityksiä. Ne ovat kuitenkin myös sosiaalisia tosiasioita, joita kuvastaa sosiologinen leviäminen, sosiaalinen alkuperä ja leviäminen sosiaalisten verkostojen välityksellä. Ruumiin tekniikoiden avulla voimme näin tutkia ruumiillisen elämän sosiokulttuurista muovautumista. (Crossley 2007.)

Maussin tavoin myös Bourdieu (1977) pyrkii ratkaisemaan mielen ja ruumiin välisen dualismin habituksen käsitteen avulla, jonka hän on kehitellyt käsitteellisesti vielä Maussia pidemmälle (Csordas 1990). Hänelle habitus on yhtä kuin *sosiaalisesti tiedostava ruumis* (socially informed body), jolla on kaksijakoinen tehtävä: se tuottaa käytäntöjä ja yhdistää kaikki käytännöt. Suhteessa objektiivisiin rakenteisiin se on periaate, joka tuottaa käytännöt. Suhteessa kaikkiin sosiaalisiin käytäntöihin, se on niiden yhdistävä periaate: (Bourdieu 1977.)

The structures constitutive of a particular type of environment (e.g. the material conditions of existence characteristic of a class condition) produce habitus, systems of durable, transposable dispositions, structured structures predisposed to function as structuring structures, that is, as principles of the generation and structuring of practices and representations which can be objectively “regulated” and “regular” without in any way being the product of obedience to rules, objectively adapted to their goals without presupposing a conscious aiming at ends or an express mastery of the operations necessary to attain them and, being all this, collectively orchestrated without being the product of the orchestrating action of a conductor.

Bourdieu (1977, 72)

Bourdieu on yksi ensimmäisistä ja keskeisimmistä käytäntöteoreetikoista, joten hänen habituksen käsitteestä ja sen suhteesta käytäntöihin onkin hyvä siirtyä seuraavaan kappaleeseen, joka käsittelee tarkemmin, mitä käytäntöteoreettinen näkökulma pitää sisällään ja mikä on sen suhde ruumiillisuuteen.

3.2 Sosiaalisuus sijaitsee käytännöissä

On hyvä aloittaa siitä, mitä tarkoitamme sanalla *teoria* tässä yhteydessä. Schatzkin et. al. (2001, 12–13) mukaan käytäntöteoriassa teoria tarkoittaa yksinkertaisesti yleistä tai abstraktia selitystä. Teoria on käytäntöteoria, kun se (1) tarjoaa yleisen ja abstraktin selityksen käytännöistä joko kaikkien käytäntöjen alalta (field of practices) tai jostain alaluokasta, tai kun se (2) tarjoaa yleisen tai abstraktin selityksen mistä tahansa ja ohjaa sen käytäntöjen alalle. Tämä poikkeaa aikaisemmasta käsityksestä, jonka mukaan teoriat selittävät sosiaalista elämää sellaisena kuin se “on”, ja tarjoavat ennustuksia, tai arkisesta ymmärryksestä, jonka mukaan teoriat ovat hypoteeseja. Käytäntöteoreetikot ovat epäluuloisia sellaisten teorioiden

suhteen, jotka tarjoavat yleisiä selityksiä siitä, “miksi sosiaalinen elämä on sellaista kuin se on”. (Schatzki et. al. 2001.)

Kiinnostus käytäntöteoriaa kohtaan on noussut 70-luvulta lähtien vastakohtana muille yhteiskuntateorioille (Reckwitz 2002). Nykyään monet teoreetikot pitävät käytäntöjä tärkeimpinä asioina sosiaalitieteissä (Schatzki et. al. 2001). Toisin sanoen, he ajattelevat, että sosiaalisuus sijaitsee käytännöissä ja sosiaalinen järjestys määrittyy niiden kautta (Schatzki et. al. 2001; Reckwitz 2002). Käytäntöteoreettisen ajattelun ovat omaksuneet eri tieteenaloista muun muassa filosofia, kulttuuriteoria, historia, sosiologia, antropologia sekä tiede- ja teknologiatutkimus. Käytäntöteorian tavoitteena on saada nämä tieteenalat pääsemään yli nykyisistä ongelmallisista dualismeista ja ajattelutavoista. Käytäntöteoreetikot tekevät ratkaisevia kontribuutioita nykyaikaiseen ymmärrykseen muun muassa ihmisen toiminnan filosofisen ja sosiaalitieteellisen merkittävyyden, subjektiviteetin, ruumiillisuuden, rationaalisuuden, merkityksen ja normatiivisuuden luonteesta, kielen, tieteen ja vallan luonteesta sekä sosiaalisen elämän organisoimisesta, uudelleentuottamisesta ja muutoksesta (Schatzki et. al. 2001). Myös käytäntöteoriassa esitetty uudenlainen käsitys *tiedosta* (tieto tuotetaan sosiaalisissa, historiallisissa ja rakenteellisissa konteksteissa) on yksi sen merkittävimmistä aiheista (Corradi et. al. 2011). Käytäntöteoria nousee monia nykyaikaisia ja menneitä ajattelutapoja, kuten intellektualismia, representuaalisuutta, individualismia, strukturalismia, rakenne-funktionalismia, systeemiteoriaa, semiotiikkaa ja monia muita humanismin ja jälkistrukturalismin haaroja, vastaan (Schatzki et. al. 2001).

Käytäntöteoria ei ole yksi yhtenäinen kokonaisuus, vaan siitä on olemassa useita näkemyksiä ja tulkintoja. Muutamat teoreetikot, kuten Schatzki et. al. (2001), Reckwitz (2002) sekä Corradi et. al. (2010), ovat pyrkineet jäsentämään monivivahteista käytäntöteoria-keskustelua. Pohjaamme tämän luvun pitkälti heidän näkemyksiinsä, jonka lisäksi tuomme esille edellisessä kappaleessa esiteltyjen teoreetikoiden näkemyksiä ruumiillisuudesta ja käytännöistä. Tärkeimpiä teoreetikoita käytäntöteorian saralla ovat muun muassa Pierre Bourdieu, Anthony Giddens, Michael Foucault, Charles Taylor, Harold Garfinkel ja Bruno Latour. Tämän hetkisistä käytäntöteoreetikoista yhtenä merkittävimmistä pidetään Theodore Schatzkia (Nicolini 2012).

Reckwitz (2002) on pyrkinyt kartoittamaan edellä mainittujen käytäntöteoreetikkojen tekstejä ja niiden yhteneväisyyksiä ja selvittämään, miten käytäntöteoria eroaa muista teoreettisista

vaihtoehtoista. Hän luo idealisoidun mallin käytäntöteoriasta (joka jättää huomioimatta yksityiskohtia näiden teoreetikoiden näkemyksistä) ja vertaa sitä sen teoreettisiin vaihtoehtoihin kuten “homo economicukseen”, “homo sosiologicukseen”, mutta erityisesti (kulttuuriseen teoriaan kuuluviin) kulturalistiseen mentalismiin, tekstualismiin ja intersubjektivismiin. Tärkein ero näiden teorioiden välillä on Reckwitzin mukaan näkemys siitä, missä sosiaalisuus sijaitsee. Yksilön rationaalisuutta painottavassa ”homo economicus” -teoriassa sosiaalisuus on subjektiivisten intressien tarkoitettu tai tarkoittamaton tuote ja pienin tarkasteluyksikkö on yksittäiset teot. Normien noudattamista painottavassa ”homo sociologicus” -teoriassa sosiaalisuus ilmenee yhteisymmärryksenä normeista ja rooleista ja pienin tarkastelun yksikkö on normatiiviset rakenteet. *Kulttuurisissa teorioissa* sosiaalisuus sijaitsee symbolisissa ja kognitiivisissa tiedon rakenteissa, mutta siitä on monta tulkintaa eri kulttuuristen teorioiden välillä. *Käytäntöteoriassa* se sijaitsee käytännöissä, eikä siis mielessä, kuten mentalismissa, diskursseissa, kuten tekstualismissa tai vuorovaikutuksessa, kuten intersubjektivisuudessa. (Reckwitz 2002.) Myös Schatzki (Scahtzki et. al. 2001) sanoo, että käytäntöteorian näkemys sosiaalisuudesta poikkeaa niistä näkemyksistä, jotka korostavat yksilöitä, vuorovaikutusta, kieltä, merkitysjärjestelmiä, elämysjärjestelmää, instituutioita/roolia, rakenteita tai systeemejä. Näitä ilmiöitä voidaan tarkastella vain käytäntöjen kautta. (Schatzki et. al. 2001.) Tämä tarkoittaa, että käytäntöteoria on vastakkainen edellä esitetylle fenomenologialle, joka on esimerkiksi Reckwitzin (2002) jaottelussa kulttuuris-mentalinen teoria, eli se painottaa yksilön ”päänsisäistä” maailmaa ja yksilön kokemuksia.

Jos sosiaalisuus sijaitsee käytännöissä, niin mitä käytännöt sitten oikeastaan ovat? Arkiymmärryksen perusteella käytännöt usein ymmärretään vain teoiksi ja fyysiseksi toiminnaksi. Käytännöt, jotka toki koostuvat yksittäisistä teoista, ovat kuitenkin määritelmältään monipuolisempia. Ne ovat rutinisoitunutta käyttäytymistä, joka koostuu useista erottamattomasti toisiinsa liittyvistä elementeistä: ruumiillisesta toiminnasta, mentaalista toiminnasta, asioista ja niiden käyttäytymisestä, taustatiedosta, joka ilmenee ymmärryksenä, tieto-aidosta, tunnetiloista ja motivationaalisesta tiedosta (Reckwitz 2002, 249–250). Tai kuten Schatzki et. al. (2001, 12) asian kiteyttävät: käytäntöteoreetikot ymmärtävät käytännöt ruumiillisiksi, materiaalisesti välitetyksi kokoelmaksi ihmisen toimintaa, joka on keskeisesti järjestetty jaetun käytännöllisen ymmärryksen ympärille. Käytännöt pitävät siis sisällään nämä kaikki ulottuvuudet, eikä niitä voi pelkistää mihinkään yksittäiseen elementtiin (Reckwitz 2002). Kaikkien käytäntöjen summaa nimitetään

käytäntöjen alaksi (field of practices) (Schatzki et. al. 2001). Toimijan, eli yksittäisen ihmisen, rooli suhteessa käytäntöjen alaan on olla erilaisten yksittäisten käytäntöjen kantaja (Reckwitz 2002) ja niiden yhdistävä tekijä (Bourdieu 1977). Samaan aikaan toimijat yhdessä kuitenkin luovat ja ylläpitävät käytäntöjä (Bourdieu 1977).

Syvennyttään hetkeksi tarkemmin siihen mitä ruumiillisuus, jaetut käytännölliset ymmärtämisen muodot ja materiaalisuus tarkoittavat käytäntöteoriassa. Sen jälkeen puhutaan lisää sosiaalisesta järjestyksestä ja käytännöistä sekä käytäntöjen suhteesta yksilöihin eli toimijuuteen. Aloitetaan jo edellisessä kappaleessa esitellystä ruumiillisuudesta ja käytännöllisestä ymmärryksestä. Suurin osa käytäntöteoreetikoista on sitä mieltä, että toiminnot ovat ruumiillisia, mutta eroa on siinä, mikä on ruumiillisuuden luonne ja mikä sen tematisoinnin relevanssi on kun analysoidaan käytäntöjä (Schatzki et. al. 2001). Meidän ruumiillisuuskäsityksemme perustuu edellä esiteltyihin ruumiin tekniikoiden ja habituksen käsitteisiin (Mauss 1979; Bourdieu 1977). Kun opimme käytännön, opimme samalla olemaan ruumiita tietyllä tavalla. Ruumis ei siis ole pelkkä instrumentti toiminnalle, vaan rutinoituneet teot ovat itsessään ruumiillisia suorituksia. Ruumiillisten käyttäytymismallien lisäksi ruumis pitää sisällään myös tietyt rutinoituneet tavat ymmärtää, osata ja haluta. (Reckwitz 2002.) Toiminnan perustavaksi psykologiseksi pohjaksi nähdään ruumiilliset kyvykkyydet kuten taidot, tieto-taito, hiljainen ymmärrys ja dispositiot (taipumus käyttäytyä tietyllä tavalla tietyssä tilanteessa) (Schatzki et. al. 2001). Nämä eivät kuitenkaan ole yksilön ominaisuuksia, vaan välttämättömiä elementtejä ja ominaisuuksia käytännöille, joihin yksilö osallistuu (Reckwitz 2002; Schatzki et. al. 2001).

Käytännöllinen ymmärrys herättää kysymyksen siitä, voiko käytäntö olla selitettävissä pelkästään jaettujen ruumiillisten taitojen avulla. Käytäntöteoreetikot ovat tästä eri mieltä. (Schatzki et. al. 2001.) Mekin olemme tutkimusprosessimme aikana pohtineet sitä, kuinka voimme päästä käsiksi tähän käytännölliseen ymmärrykseen, jos esimerkiksi Crossleyn (2007) tavoin uskomme, että käytännöllistä ymmärrystä ei voi muuttaa eksplisiittiseksi. Schatzki et. al. (2001) kuitenkin toteaa, että väittämät käytännöllisestä ymmärryksestä eivät kiellä eksplisiittisen ilmaisun olemassaoloa, vaan ne toimivat rinnakkain.

Käytäntöteoriassa myös materiaallinen maailma on otettu huomioon: ei-inhimilliset objektit ovat välttämätön komponentti käytännöissä, kuten ruumiilliset ja mentaaliset toiminnotkin (Reckwitz 2002). Ihmiset eivät hallitse ei-ihmisten pääsyä tai vaikutusta ihmisten maailmaan

(esimerkkinä sää, ks. Rantala et. al. 2011). Tämä näkemys problematisoi sosiaalisuuden käsitteen ja haastaa perinteisen näkemyksen sosiaalisuuden pelkistämisestä ihmisten välisiin suhteisiin. (Schatzki et. al. 2001.) Tästä näkökulmasta subjekti-subjekti -suhteet eivät ole sen tärkeämpiä kuin subjekti-objekti -suhteetkaan (käytäntö on olemassa kuitenkin, vaikka se pitäisi sisällään yhden subjektin, eli ihmisen ilman toista subjektia tai objektia). Muut kulttuuriset teoriat ovat ”asioiden” suhteen sitä mieltä, että ne ovat pääasiassa tietämisen objekteja ja siten kulttuurisia symboleja. (Reckwitz 2002.) Kaikesta huolimatta, myös monet käytäntöteoreetikot ovat jättäneet käytäntöjen materiaaliset ulottuvuudet huomioimatta (Schatzki et. al. 2001). On kuitenkin esimerkkejä tutkimuksista, joissa käytäntöjen materiaaliset ulottuvuudet ovat tarkastelun keskiössä (ks. mm. Rantala et. al. 2011; Valtonen forthcoming; Valtonen et. al. 2010; Markuksela 2013). Me pyrimme tutkimuksessamme ottamaan huomioon materiaaliset seikat laajassa mielessä. Käsitämme esineiden ja asioiden lisäksi ei-inhimillisiksi materiaalisiksi objekteiksi esimerkiksi ilman lämpötilan tai laadun.

On tarpeellista nostaa lyhyesti esille myös käytäntöjen suhde sosiaaliseen järjestykseen, joka on yksi sosiaalitieteiden tärkeimmistä kiinnostuksen kohteista. Kaksi poikkeavaa näkemystä sosiaaliseen järjestykseen ovat individualistiset näkökulmat, joissa järjestyksen määrittää ihmisten yksilölliset ominaisuudet ja heidän väliset sopimukset sekä ei-individualistiset näkökulmat, joissa ilmiöt määrittävät järjestyksen vaikuttamalla tekoihin, jotka tuottavat sen (esimerkiksi diskurssit). Käytäntöteorian mukaan järjestykseen vaikuttaa individualistiset ja ei-individualistiset ominaisuudet, jotka ovat käytäntöjen ominaisuuksia tai upotettuina niihin. (Schatzki et. al. 2001.) Sosiaalinen järjestys koostuu rutinisoinnista, sillä käytännöt ovat erottamaton joukko rutiineja liikuttaa kehoa, ymmärtää ja haluta, käyttää asioita (Reckwitz 2002). Tästä seuraa, että koska sosiaalinen järjestys nojaa käytäntöihin, jotka perustuvat ruumiilliseen ymmärrykseen, niin se on juurtunut suoraan ihmisen ruumiiseen (Schatzki et. al. 2001). Tämä yhdistää meidän käsityksemme mukaan mikro- ja makrotason, sillä esimerkiksi tässä työssä esiteltävät yhteiskunnalliset ja organisatoriset ajattelumallit ja käytännöt ovat ruumiillistuneita yksilöihin, jotka ovat niiden kantajia ja yhdistäviä tekijöitä.

Viimeisenä asiana nostamme esille toimijan roolin käytäntöteoriassa. Klassiset sosiaalitieteen teoriat olettavat, että sosiaalinen maailma koostuu itsenäisistä omaa etuaan ajavista ihmisistä tai sitten normatiivisista säännöistä ja odotuksista, joita ihmiset kuuliaisesti noudattavat. Käytäntöteoriassa ihmiset ovat erilaisten käytäntöjen kantajia eli toimijat niin sanotusti koostuvat käytännöistä. He eivät ole autonomisia, mutta eivät myöskään “tuomitsevia

hölmöjä”, jotka alistuvat normeille, vaan he ymmärtävät maailman ja itsensä ja käyttävät tieto-taitoaan ja motivationaalista tietoaan tietyn käytännön mukaisesti. (Reckwitz 2002.) Monet yksilön ominaisuudet ovat seurausta käytännöistä ja yksilön toiminnan muodot ovat seurausta siitä mihin käytäntöihin hän osallistuu. Käytännöt ovat merkityksien, kielen ja normatiivisuuden lähteitä ja kantajia. Näiden ilmiöiden luominen, ylläpitäminen ja muuttaminen ovat seurausta olemassa olevista käytännöistä, jotka realisoituvat julkisessa toimintojen alueessa ja vuorovaikutuksessa, jonka käytännöt avaavat. (Schatzki et. al. 2001.)

3.3 Ruumiillisuus ja käytäntöteoria johtamis- ja organisaatiotutkimuksessa

Aikaisemmat esimerkit ruumiillisuuden ja käytäntöteorian tutkimuksesta ovat olleet lähinnä sosiaalitieteistä laajemmin. Kuitenkin myös johtamis- ja organisaatiotutkimuksessa ovat ruumiillisuus ja käytännöt nousseet kiinnostuksen kohteeksi viimeisten vuosikymmenten aikana (Hope 2011) ja nekin pohjaavat vahvasti edellä esittelemiimme sosiaalitieteiden teoreetikoihin. Johtamis- ja organisaatiotutkimuksessa on myös vallinnut voimakkaasti dualistinen käsitys ihmismielestä ja ruumiista ja edelleenkin se on tutkimuksen valtavirtaa (Dale 2001; Hope 2011; Hassard et. al. 2000; Styhre 2004). Erityisesti postmoderni ja lingvistinen käänne ovat aiheuttaneet sen, että ruumis on jätetty huomioimatta. Näissä käänneissä on keskitytty ruumiillisuuden sijaan erilaisiin sanastollisiin, kielellisiin, semioottisiin ja symbolisiin teorioihin organisaatioista. (Styhre 2004.)

Styhre (2004) jaottelee ruumiillisuuden tutkimuksen kentän yleisesti neljään kategoriaan: fenomenologiaan, feministiseen teoriaan, käytäntöteoriaan ja postmoderniin teoriaan. Hän tarkastelee näiden kategorioiden avulla miten johtamis- ja organisaatiotutkimuksessa on tutkittu ruumiillisuutta. Hänen mukaansa fenomenologista ruumiillisuuden tutkimusta Merleau-Pontyn (1962) ruumiillisuuden käsitteen kautta on tehty hyvin vähän ja valta-osa tutkimuksista nojaakin Husserlin intellektuaaliseen fenomenologiaan. Feministinen teoria on Styhren mukaan tuonut paljon vaikutteita organisaatiotutkimukseen. Monet tutkimukset tutkivat miten kävelemistä, puhumista, käyttäytymistä ja pukeutumista performoidaan organisaatioissa. Feministinen teoria on tuonut monenlaisia näkökulmia näiden käytäntöjen ymmärtämiseen. Käytäntöteorian Styhre näkee hyvin suppeasti käsittämään vain tutkimukset, jotka ottavat vaikutteita Bourdeau:lta (1977) ja antropologi de Certeau:lta (1984; de Certeau et. al. 1998 via Styhre 2004). Hän sanoo, että käytäntöteoriaa ei ole hyödynnetty

organisaatiotutkimuksessa kuin vain marginaalisesti, mutta organisaatiotutkijoiden, jotka haluavat tutkia ruumiillisia käytäntöjä, olisi hyödyllistä tutustua edellä mainittujen kirjoittajien teksteihin. Postmoderneja tutkimuksia ruumiillisuudesta organisaatiokontekstissa on myös hyvin vähän. Postmodernismin ongelmana on yleensä kielellis-semioottisen näkökulman painottaminen ruumiillisuuden sijaan. (Styhre 2004.)

Hope (2011) ja Sinclair (2011) ovat myös pyrkineet jäsentämään ruumiillisuuden tutkimuksen kenttää johtamis- ja organisaatiotutkimuksessa. Aikaisemmat tutkimukset käsittelevät erilaisia teemoja, joista voidaan mainita muun muassa sukupuoli, identiteetti, kulutus, seksuaalisuus, estetiikka ja tunnettyö. (Hope 2011; Sinclair 2011.) Paljon on myös kirjoituksia, joissa nostetaan esille edellä mainittu ongelma dualismista ja ruumiin huomiotta jättämisestä johtamis- ja organisaatiotutkimuksessa ja pyritään kehittämään ratkaisu ruumiillisuuden huomioimiseen (mm. Hassard et. al. 2000; Dale 2001; Sinclair 2011; Hope 2011; Thanem 2009; Styhre 2004). Kuten sanottu, feminismin- ja sukupuolen tutkijat ovat kirjoittaneet paljon ruumiista ja sen merkityksestä kulttuurissa, organisaatioissa ja jokapäiväisessä elämässä (ks. Butler 1993; Grosz 1994; Sheppard 1989; Tretheway 1999; Hatcher 2008; Bell & Kenny 2011; Wolkowitch 2011; Höpfl 2003; Acker 1990; Gottfried 2003). Feministiset tutkijat ovat myös tehneet tutkimuksia tunnettyöstä (Hochschild 1983; Hancock & Tyler 2008), jota suorittavat usein naiset, organisaation alimmalla tasolla. Tunnettyö vaatii tarkkaa tunteiden ja fyysisen esiintymisen hallintaa, ja sen tavoitteena on asiakkaan odotusten ja yrityksen taloudellisten tavoitteiden täyttäminen (Sinclair 2011).

Naisten lisäksi myös miehiä ja maskuliinisuutta on tutkittu johtamis- ja organisaatiotutkimuksessa (mm. Cockburn 1985; Collinson 1992; Connell 1995; Collinson & Hearn 1996; Kerfoot & Knights 1996; McDowell 1997; Sinclair 1998, Monaghan 2002), mikä on meidän tutkimuksemme kontekstia ajatellen mielenkiintoista. Näissä tutkimuksissa on muun muassa havaittu, että hierarkian huipulla olevat ruumiit ovat niin ylivoimaisia, että ne ovat lähes näkymättömiä, kun taas ruumiit hierarkian alaosassa joutuvat ruumiillisesti vahvistamaan maskuliinisuuttaan (Sinclair 2011). On tehty myös paljon tutkimusta ruumiista ja maskuliinisuudesta armeijakontekstissa, missä ruumiillisuus on keskeinen osa työn tekemistä (Sinclair 2011). *Body & Society* -lehdellä on ruumiillisuudesta ja armeijasta jopa oma erikoisnumeronsa (*Body & Society* 2003, volume 9) (ks. Höpfl 2003; Turner 2003; Armitage 2003; Saltman 2003; Gray 2003; Bishop & Phillis 2003; Shapiro 2003; Graham & Luke 2003; Dillon 2003; Peniston-Bird 2003).

Johtamis- ja organisaatiokontekstissa on tutkittu myös esteettisyyden vaikutusta (Sinclair 2011). Esimerkiksi Harding (2002) tutkii johtajan ruumiista, joka toimii esteettisenä koodina, jonka työntekijät ovat sisäistäneet ja jonka näkeminen aiheuttaa tietyn tunne ja käyttäytymisreaktion. Esteettisyyteen liittyen katso myös Chugh & Hancockin (2009) tutkimus esteettisyydestä palvelutyössä. Myös kulutuskulttuurin tutkimuksessa kehot ovat nousseet etualalle (ks. mm. Featherstone 1982; 2010; Parviainen 2010; Markula 2001; Valtonen & Veijola 2011; Veijola & Jokinen 1994; Veijola & Valtonen 2007).

Käytäntöteoreettista tutkimusta, joihin myös osa edellä mainituista ruumiillisuustutkimuksista kuuluu, on tehty johtamis- ja organisaatiotutkimuksessa paljon, varsinkin viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana. Muun muassa Corradi, Gherardi ja Verzelloni (2010) ovat pyrkineet jäsentämään käytäntö-perustaisten organisaatioihin, oppimiseen ja tietämiseen keskittyneiden tutkimusten kenttää. He jakavat sen kahteen kategoriaan: (1) tutkimuksiin, joissa käytäntö on empiirinen objekti ja (2) tutkimuksiin, joissa käytäntö on tapa nähdä. Tutkimuksissa, joissa käytäntö on empiirinen objekti, käytännöistä (tai prosesseista käytäntöjen sisällä) tulee paikka, jonka sisällä tutkijat tarkastelevat tutkittavien toimintaa. Jälkimmäisessä kategoriassa tutkijat, tiedostaen tai tiedostamattaan, käyttävät hyödykseen katseen metaforaa; käytäntö on tapa nähdä konteksti, eli toisin sanoen käytäntö on tietokäsityksen roolissa. Monet tutkijat valitsevat katseen metaforan eräänlaiseksi linssiksi, jonka kautta voi ymmärtää käytännöllisen päättelyn tilannesidonnaisuuden ja organisationaalisen rationaalisuuden riippuvaisen luonteen. (Corradi et. al. 2010.)

Corradi et. al. (2010) ovat pyrkineet hahmottamaan käytäntöteoreettisen tutkimuksen historiaa organisaatiotutkimuksessa, sekä nimeämään ja esittelemään erilaisia näkökulmia. He löytävät kolme eri tutkimushaaraa, jotka edustavat edellä esiteltyä ensimmäistä kategoriaa, jossa *käytäntö on empiirinen objekti*. Ensimmäinen tutkimushaara on *käytäntöperustainen näkökanta (practice-based standpoint)* (ks. Brown & Duguid 1991; 2001; Cook & Brown 1999), jossa käytäntö nähdään tapahtumapaikaksi, jonka avulla ymmärretään oppimisprosesseja. Jokainen työpaikka on areena erilaisilla toistuvilla käytännöillä ja jatkuvilla innovaatioille. Työkäytäntöjen tutkiminen vaatii monimutkaisten tilanteiden analysoimista ja niiden roolien verkostojen hahmottamista, joista työpaikka koostuu. Tieto ja ymmärrys ovat jotain mitä me teemme, ei jotain, mitä me omistamme. (Corradi et. al. 2010.) Toinen tutkimushaara, *käytäntöperustainen oppiminen (practice-based learning)*, on kiinnostanut koulutuksen tutkijoiden lisäksi myös organisaatiotutkijoita (ks. Strati 2007;

Carlile 2004; Nicolini 2007). Käytäntöperustaisen oppimisen mukaan oppiminen tapahtuu tosielämän työympäristössä, sosiaalisessa kanssakäymisessä muiden kanssa. Sen avulla pyritään kuroma umpeen aukkoa teorian ja käytännön välillä. (Corradi et. al. 2010.) Kolmas tutkimushaara on *käytäntö jonain "mitä ihmiset tekevät"* (practice "as what people do"). Se tutkii jotain tiettyä ilmiötä (tiede, sukupuoli, strategia, rutiini, johtaminen) käytäntönä. Tästä esimerkkinä on strategia käytäntönä näkökulma (Strategy-as-Practice) johtamis- ja organisaatiotutkimuksessa (ks. mm. Whittington 1996; 2006; 2007; Jarzabkowski 2003; Vaara & Whittington 2012; Laine 2010). Se vastustaa strategiatutkimuksen individualistisia malleja ja näkee, että strategiatyö nojaa organisationaalisiin ja muihin käytäntöihin, jotka vaikuttavat sekä strategiatyön prosessiin että syntyneiden strategioiden lopputuloksiin (Vaara & Whittington 2012).

2000-luvulla käytäntöteoreettinen organisaatiotutkimus on siirtynyt näkemään *käytännöt tietokäsityksenä* empirisen objektin sijaan. Corradi et. al. (2010) nimeävät neljä erilaista lähestymistapaa. Ensimmäinen on *käytäntö linssinä tai käytäntöorientoitunut tutkimus* (ks. Orlikowski 2000; Levina & Vaast 2006; Schultze & Boland 2000). Esimerkiksi Orlikowski (2000) on tutkinut käytäntö-linssin avulla sitä, miten ihmiset soveltavat teknologiaa käytännöissä. Fokus on siinä, mitä ihmiset tekevät ja mitkä ovat näiden tekojen seuraukset. Monet näistä tutkimuksista nojaavat Bourdieun (1977) käytäntö- ja ruumiillisuuskäsitteisiin. (Corradi et. al. 2010.) Toinen lähestymistapa on *tietäminen käytännössä (knowing-in-practice)* (ks. mm. Gherardi 2000; Orlikowski 2002; Strati 2003; 2007). Tämän lähestymistavan perusidea on se, että tieto ei ole jotain, mikä on ihmisten "pään sisällä", vaan se on rakennettu käytännön toiminnassa ja vuorovaikutuksessa (Corradi et. al. 2010). Kolmas lähestymistapa on *käytäntöperustainen näkökulma (practice-based perspective)* (ks. Sole & Edmondson 2002; Swan et. al. 2007), jonka mukaan tieto on juurtuneena paikkasidonnaiseen työkäytäntöön. Toisin sanoen tämä näkökulma korostaa kontekstia, jossa käytäntö suoritetaan. (Corradi et. al. 2010.) Neljäntenä ja viimeisenä näkökulmana Corradi et. al. (2010) esittävät *käytäntöperustaisen lähestymistavan (practice-based approach)* (ks. Carlile 2002; Yanow 2004), joka tutkii sitä, miten tieto rakentuu käytännössä suhteessa objekteihin ja päämääriin. Siinä siis tarkastellaan, kuinka toimijan tieto rakentuu käytännössä yritys-erehdys-syklin kautta. Yanow (2004) jakaa tietämisen muodot vielä kahteen kategoriaan: "ekspertin tietoon" (eksplisiittinen, teoreettinen, akateeminen, ammatillinen tieto ja tekniikat) sekä "lokaaliin tietoon" (hiljainen, käytäntöperustainen tieto, joka on rakentunut kokemuksen myötä). (Corradi et. al. 2010.)

3.4 Nukkumisen tutkiminen ruumiillisuuden ja käytäntöteorian näkökulmasta

Tutkimuksemme viitekehys nojaa ruumiillisuus-keskusteluun ja käytäntöteoriaan, sekä aikaisempaan nukkumisen sosiokulttuuriseen tutkimukseen. Tutkimuksemme on näin ollen käytäntöteoreettinen luenta nukkumisen ruumiillisuudesta. Tämän viitekehysten avulla pyrimme välttämään erilaiset dualistiset ajattelutavat, jotka erottavat ruumiin ja mielen, tunteen ja järjen, luonnon ja kulttuurin sekä nukkuvan ja hereillä olevan ruumiin toisistaan.

Käytäntöteoria on tutkimuksessamme “linssi”, jonka läpi tarkastelemme empiiristä tutkimuskohdettamme, eli toisin sanoen käytäntö on tietokäsityksen roolissa (Corradi et. al. 2010). Näemme sosiaalisuuden sijaitsevan käytännöissä (eikä esimerkiksi diskursseissa tai yksilöiden mielessä) ja nämä käytännöt luovat, muokkaavat ja pitävät yllä sosiaalista järjestystä. Käytännöt ovat rutinisoitunutta käyttäytymistä, ja ne koostuvat useista erottamattomasti toisiinsa liittyvistä elementeistä: ruumiillisesta ja mentaalista toiminnasta, asioista ja niiden käyttäytymisestä, taustatiedosta, joka ilmenee ymmärryksenä, tieto-aidosta, tunnetiloista ja motivationaalisesta tiedosta (Reckwitz 2002). *Ruumiillisuudella* on käytäntöteoriassa olennainen rooli. Käytännöt ovat ruumiillista toimintaa, joka tapahtuu materiaalisessa kontekstissa, ja käytännöt pitävät sisällään niin ruumiillista kuin käytännöllistä ymmärrystä. Tämä ymmärrys on osaksi implisiittistä, mikä tekee siitä käytännön kantajallekin mahdottoman pukea täysin sanoiksi. Käytännöt pitävät sisällään ymmärryksen lisäksi materiaalisuuden ulottuvuuden (esimerkiksi asiat, esineet ja luonnonilmiöt, kuten sää), joka luo puitteet käytännöille, rajoittaen ja mahdollistaen toimintaa. Toimijan, eli yksittäisen ihmisen, rooli suhteessa käytäntöjen alaan on olla erilaisten yksittäisten käytäntöjen kantaja (Reckwitz 2002) ja niiden yhdistävä tekijä (Bourdieu 1977). Samaan aikaan toimijat yhdessä kuitenkin luovat ja ylläpitävät käytäntöjä (Bourdieu 1977). Sosiaalinen järjestys määrittyy käytäntöjen ja niiden sisällään pitämien elementtien ja ominaisuuksien kautta (Schatzki et. al. 2001).

Käytäntöteoriaa ja ruumiillisuuden tutkimusta on kritisoitu nukkumisen tutkimuksen piirissä siitä, että toimintaan ja kokemuksiin perustuneina ne jättävät nukkuvan ruumiin huomioimatta (Harrison 2009; Hancock 2008). Tutkimuksemme paikkaa tässä mielessä käytäntöteoreettisen tutkimuksen aukkoa ottamalla huomioon hereillä olevan ruumiin lisäksi myös nukkuvan ruumiin, tai paremminkin osoittamalla, miten nämä kaksi erilliseksi käsitettyä ruumista ovat yhtä ja samaa, ja miten ne kietoutuvat toisiinsa jokapäiväisessä elämässä. Tämä tarkoittaa sitä,

että erilaiset sosiokulttuurisesti määrittynyt käytännöt ohjaavat hereillä olevan ruumiimme lisäksi myös nukkuvaa ruumistamme (mm. Williams 2005; Williams & Bendelow 1998). Koska emme tarkastele nukkumisen ruumiillisuutta fenomenologisesta yksilön aistilliseen kokemukseen perustuvasta näkökulmasta, meille ei ole ongelma se, että nukkumisen kokemus sinänsä on yksilön tavoittamattomissa (Williams & Bendelow 1998; Leder 1990; Harrison 2009).

Tässä luvussa esiteltiin tutkimuksemme viitekehys, eli käytäntöteoreettinen luenta (nukkumisen) ruumiillisuudesta. Viitekehysten tarkoituksena on kiteyttää ja selkeyttää se, mistä teoreettisesta näkökulmasta lähestymme empiiristä tutkimuskohdettamme. Esittelimme, mitä erilaisia tulkintoja ruumiillisuudesta ja käytäntöteoriasta on, ja miten ne poikkeavat muista sosiaalitieteissä sekä johtamis- ja organisaatiotutkimuksessa käytetyistä lähestymistavoista. Seuraavassa luvussa kuvaamme tarkemmin empiiristä tutkimuskohdettamme ja kerromme, mistä menetelmällisistä lähtökohdista sitä tutkimme.

4 ETNOGRAFINEN KENTTÄTYÖ

Tässä luvussa kerromme tarkemmin kenttätyön toteuttamisesta kadettien ampumaleirillä sekä etnografisesta tutkimusotteestamme. Lisäksi avaamme aineiston analyysin prosessia, kirjoitamme auki omat tutkijapositionimme sekä tarkastelemme tutkimuksemme eettisyyttä ja luotettavuutta.

4.1 Kenttä(työ) luksusleirillä

Etnografinen kenttätyömme toteutettiin Maanpuolustuskorkeakoulun järjestämällä kadettien ampumaleirillä Vuosangassa ajalla 19.–25.1.2013. Varsinainen kenttätyö ajoittui ajalle 21.–24.1.2013 ja ampumaleiri kesti kokonaisuudessaan 12.1.–1.2.2013 välisen ajan. Kadettien ampumaharjoitus on ‘MPKK:n johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitoksen suunnittelema harjoitus, johon osallistuu noin 350 sotilasta parin viikon ajan; kaksi kadettikurssia, henkilökuntaa useasta joukko-osastosta ja varusmiehiä Kainuun prikaatista. Harjoituksen tärkein opetuskohde on vanhemman kadettikurssin, 98.kadettikurssin maasotalinjan, johtamat ryhmän taisteluammunnat. Näissä ammunnoissa nuoremman kadettikurssin, 99.kadettikurssin, kadetit harjoittelevat tulitoiminnan valvojina ja toimivat myös ampuvana joukkona. Myös kolme varusmiesryhmää osallistuu kadettien ammuntoihin ampuvana joukkona. Ennen kadettien johtamia taisteluammuntoja kadeteille järjestetään Vuosanka-vaellus, räjäytysharjoitus, opetusammunta, talvikoulutusta ja hiihtotekniikkaharjoitus.’ (Harjoituksen valmistelija, majuri Pasi Väätäinen Vuosanka 2013-blogissa: <http://vuosanka2013mpkk.blogspot.fi/2013/01/vuoden-2013-ampumaharjoitus-1-on-alkanut.html>)

Kenttätyömme oli osa Maanpuolustuskorkeakoulun ja Lapin yliopiston yhteistä Lepo!-hanketta ja kentälle osallistui neljän hengen tutkijaryhmämme lisäksi Maanpuolustuskorkeakoulun sekä Urheilukoulun tutkijoita. Näin ollen kentällä oli yhtäaikaaisesti useita toimijoita. Urheilukoulun tutkijat tekivät kadeteille Firstbeat-mittauksia ja kadetit pitivät muun muassa ravintopäiväkirjaa fysiologisia mittauksia varten. Lapin yliopiston tutkimusryhmämme intressi oli tarkastella ampumaleirillä tapahtuvan toiminnan, levon ja jaksamisen yhteen nivoutuvia käytäntöjä. Tarkemmin sanottuna fokuksenamme olivat ampumaleirin institutionalisoidut sekä eri ryhmien ja yksilöiden luomat ruumiilliset,

sosiaaliset ja materiaaliset käytännöt, jotka mahdollistavat, tukevat tai estävät jaksamista ja suoriutumista. Ollessamme osa Lapin yliopiston tutkimusryhmää yhteisessä Lepo!-hankkeessa aineistomme perustuu laajaan, hankkeen pohjalta tehtyyn, kenttätööhön. Kentällä kollektiivisesti kerätty aineisto tarjoaa mahdollisuuksia monipuoliseen tutkimukselliseen tarkasteluun, joten rajasimme aineistoa omaan tutkimusintressiimme sopivaksi. Lepo!-hankkeeseen kytkeytyvän kenttätöön ansiosta säästyimme monilta aineiston hankkimiseen liittyviltä haasteilta, kuten informanttien valinnalta, havainnointimahdollisuuksien järjestämiseltä ja haastatteluajkojen sopimiselta. Tämä mahdollisti pro gradumme työstämisen suhteellisen lyhyessä ajassa, kevään 2013 aikana.

Kuten todettua, ampumaleirille osallistui noin 350 sotilaan joukko, joka koostui kadeteista, varusmiehistä ja henkilökunnasta. Majoitusjärjestelyt leirillä toteutuvat siten, että varusmiehet ja ensimmäisen vuosikurssin kadetit nukkuvat joukkueteltoissa, joihin mahtuu yhteensä noin 14 henkilöä. Toisen vuosikurssin kadetit nukkuvat parakeissa, joissa on tyypillisesti neljä huonetta ja joissa on puolestaan neljä kerrossänkyä. Vieraillemassamme parakissa nukkui neljä kadettia yhdessä huoneessa. Huoneiden lisäksi parakeissa on “oleskelutila” televisioineen, jääkaappi, varusteiden kuivaustila ja wc. Henkilökunta majoittuu yhteismajoituksessa kahdessa eri majoituskohteessa. Henkilökunnan majoitustiloihin kuuluvat neljän hengen huoneet, wc:t, suihku, keittiö sekä Honkavaaran majoitusrakennuksessa yhteinen oleskelutila, johon on leiriä varten rakennettu kuntoilutila. Korkeampiarvoiset henkilöt majoittuvat suurehkoissa mökeissä yhteismajoituksen lähetyvillä. Varusmiehille ja kadeteille on oma sauna, joka lämmitetään joka päivä tiettyyn aikaan. Henkilökunnalla on käytössään oma sauna majoituksen lähetyvillä. Ampumarjoituksen tavoite yhdistyy laajempiin kadettien koulutuksen tavoitteisiin; kadettien opinnot tähtäävät asevelvollisten kouluttajan tehtävään. Vuosangan harjoituksen painopiste on kadettien suunnittelemisessa, valmistelemissa ja johtamisessa taisteluammunnoissa. Harjoituksen toimintaympäristö (talviolosuhteet ja harjoituksen pitkäkestoisuus) korostavat palvelusturvallisuuden merkitystä leirillä. Ammuntoja toteutettaessa koko toimijajoukon tulee huolehtia turvallisuudesta ohjeiden ja varomääräysten mukaisesti ja kouluttajan on osattava huolehtia sekä omasta, että ennen kaikkea kouluttamansa joukon toimintakyvystä. Ammunnat on toteutettava turvallisesti ohjeiden ja varomääräysten mukaisesti ja kaikkien harjoituksessa toimivien on ymmärrettävä, että palvelusturvallisuudesta ei voida tinkiä missään toiminnoissa. Huolto on nostettu yhdeksi harjoituksen pääteemaksi, jotta kadetit sisäistävät sen merkityksen. Joukon toimintakyvyn ylläpitämiseksi ja koulutuksen mahdollistamiseksi on huoltoon panostettava, sillä sen nähdään

kuuluvan erottamattomana osana koulutustapahtuman johtamiseen. (Harjoituksen johtaja, eversti Petteri Rokka Vuosanka 2013-blogissa: <http://vuosanka2013mpkk.blogspot.fi/2013/01/kadettien-oppimisymparisto-vuosankaan.html>.)

Ampumaleirikonteksti poikkeaa tyypillisestä työympäristöstä siten, että ampumaleirillä ollaan tietyllä tavalla koko ajan työpaikalla, vaikka majoitus tapahtuisikin eri paikassa kuin varsinaisella työkentällä. Toisaalta ensimmäisen vuoden kadetit ja varusmiehet nukkuvat teltoissa, joissa nukkuminen on tietyllä tapaa osa harjoitusta ja sotilaana olemista. Teltassa nukkuminen vaatii tiettyjä taitoja sekä valppautta, mitä ei puolestaan toisen vuoden kadettien parakkimajoituksessa ja henkilökunnan majoituksessa tarvitse. Joka tapauksessa ampumaleirille osallistuvat eivät pääse yöksi nukkumaan oman kotinsa tuttuun sänkyyn, vaan he ovat koko ampumaleirin ajan *työympäristössä* – nukkuivat he sitten teltassa, parakeissa tai henkilökunnan majoitustiloissa.

Miksi kyseessä oli sitten luksusleiri? Kadetit, varusmiehet ja henkilökunta kuvaavat ampumaleiriä luksusleiriksi, koska leirillä on muihin harjoituksiin verrattuna poikkeuksellisen hyvät olosuhteet ja paremmat mahdollisuudet lepoon. Nämä mahdollisuudet pohjautuvat ampumaleirin opetuksellisiin tavoitteisiin sekä haasteellisiin tehtäviin ja niiden opetteluun erityisissä olosuhteissa. Ampumaleiri poikkeaa suuresti muun muassa taisteluleireistä, joissa tavoitteena on oppia tulemaan toimeen hyvin vähällä unella ja pysyä toimintakykyisenä taistelutilanteissa. Ampumaleirin luonne asetti tutkimuksellemme mielenkiintoisen vivahteen, jota tulemme korostamaan tutkimuksemme tuloksia esitellessämme. Kerromme seuraavaksi omat näkemyksemme tutkijapositionistamme leirillä sekä viemme lukijan vielä hieman syvemmälle tutkimuskentällemme:

Tarja: *”Kenttätöyömmä Vuosangan ampumaleirillä oli osa Maanpuolustuskorkeakoulun ja Lapin yliopiston yhteistä Lepo! -hanketta. Saimme Jonin kanssa mahdollisuuden osallistua kenttätööhön yhdessä markkinoinnin professori Anu Valtosen ja liiketaloustieteen professori Susan Meriläisen kanssa. Voinen sanoa sekä itseni että Jonin puolesta olleemme otettuja mahdollisuudesta päästä tekemään etnografista kenttätöitä ampumaleirille, jossa havainnoitavana oli 350 sotilasta. Kenttätöön alkaessa emme olleet tietoisia siitä, että päätyisimme tekemään yhteisen pro gradu -tutkielmamme kenttätöön materiaalista. Tavoitteenamme tutkijaryhmänä olikin kerätä aineistoa nukkumisen ja levon käytänteistä ampumaleirillä, ilman sen pidemmälle vietyä fokusta. Koska kyseessä oli pilottihanke, meillä*

oli vapaat kädet kokeilla erilaisia menetelmiä aineiston keräämiseksi ja mahdollisuus arvioida menetelmien toimivuutta tulevaisuuden kenttätöitä varten. Jaoimme tutkijaryhmämme fokuksen kahteen vastuualueeseen; Anu ja Joni ottivat tutkimuksensa keskiöön leirin ulkotiloissa tapahtuvan toiminnan ja minä ja Susan tarkastelimme leirin sisätiloja ja niissä toteutuvia levon käytänteitä. Meidän kohdallamme tämä tarkoitti sotilaskodissa, Johtolassa, kadettien parakeissa ja henkilökunnan kuntosalilla tapahtuvaa havainnointia, yksilö- ja ryhmähaastattelua ja vapaamuotoista keskustelua niin varusmiesten, ensimmäisen ja toisen vuosikurssin kadettien kuin henkilökunnan kanssa.

Motivaationi tehdä tutkimusta nukkumisen käytänteistä kadettien ampumaleirillä ei perustunut armeijataustaan, sotilaallisen elämäntavan ihannointiin tai vahvaan isänmaallisuuteen. Pehmeät arvot ja rauhaa rakastavan luonteen omaavana naispuolisena tutkijana huomasin pohtivani kerran jos kaksikin, miten sisäänpääsy ampumaleirin maailmaan onnistuu ja kuinka minut otetaan tutkijana siellä vastaan. Asioita, joita pohdin ennen kenttätöiden alkua, olivat muun muassa: Miten minuun suhtaudutaan nuorena naistutkijana maskuliinisessa ympäristössä, jossa vain hyvin marginaalinen osa on naisia? Miten saan kadetit ja varusmiehet keskustelemaan kanssani asiapitoisesti? Otetaanko minut tosissaan? Uskallanko lähestyä kadetteja ja varusmiehiä ampumaleiriympäristössä, joka on minulle täysin vieras? Lähtökohtani kenttätöihin osallistumiseen olivat erilaiset kuin Jonilla, joka on käynyt armeijan ja tuntee armeija-sanastoa sekä erilainen kuin professoreillamme, jotka olivat vierailleet leirillä jo edellisenä vuonna ja täten Vuosanka oli heille paikkana tuttu. Huolimatta näistä mieltä askarruttavista lähtökohta-asetelmista lähdin kenttätöihin innostuneena ja optimistisella mielellä. Leirin jälkeen sain onnekseni todeta, että minut otettiin verrattain hyvin vastaan eri henkilöiden toimesta. Viihdyin leirillä ja nautin kenttätöistä tavalla, joka yllätti minut itsenikin. Erityisen mieleenpainuvana asiana kenttätöistä jäi mieleen tutkijaryhmämme, "Osasto Unen", yhteishenki.

Intressini lähteä mukaan Vuosangan kenttätöihin kumpusi halusta päästä mukaan hyvin poikkeukselliseen ympäristöön tutkimaan nukkumista; ilmiötä tai toimintoa, joka on nykyisen tutkimushankkeemme (Unesta elinvoimaa) keskiössä ja myös henkilökohtaisen mielenkiintoni kohde. Vuosangan ampumaleirille osallistuminen oli myös ainutlaatuinen mahdollisuus päästä toteuttamaan etnografista kenttätöitä tilanteessa, jossa havainnoitavat olivat "valmiiksi hankittuja" ja tietoisia tutkimuksesta. Päätös tehdä pro gradu -tutkielma yhdessä Jonin kanssa Vuosangan kenttätöiden materiaalista syntyi paluumatkalla autolla Vuosangasta

Kajaanin rautatieasemalle. Kenttätöön anti oli niin mittava, että tuntui hyvin luontevalta hyödyntää kaikki käsillä ollut tieto ja kokemukset pro gradua varten ja mikä voisikaan olla antoisampaa kuin aloittaa tutkimuksen teko samalle kenttätöjaksolle osallistuneen henkilön kanssa (onnekseni Joni suostui ehdotukseeni yhteistyöstä!). Yhdessä olemme voineet reflektoida kokemuksiamme kenttätöistä ja omasta roolistamme tutkijoina. Vaikka armeija instituutiona oli minulle lähtökohtaisesti melko vieras, voin tässä tutkimuksemme vaiheessa todeta sen avautuneen minulle uudella tavalla. Osallistamalla kenttätöön omista lähtökohdistani pystyin tarkastelemaan itsestään selvänä pidettyjä asioita "kysymysmerkki otsassa". Tämän lisäksi olin tutkijana osaltani tuottamassa (uni-positiivista) kulttuuria leirille osallistuneiden sotilaiden joukossa."

Joni: *"Kuulin Anu Valtoselta ja Susan Meriläiseltä heidän tulevasta kenttätöistä ja pidin sitä heti erittäin mielenkiintoisena tutkimuskohteena nukkumiseen liittyvien käytäntöjen tutkimuksen kannalta. Minulle tuli mieleen monia muistoja armeija-ajaltani liittyen nukkumiskäytäntöihin ja armeijakulttuuriin, ja kerroinkin niistä Susanille ja Anulle. Susan kertoi, että he etsivät kahta opiskelijaa mukaan kenttätutkimuksen tekemiseen ja ehdotti, että minä ja Tarja lähtisimme. Sanoin, että pitää ensin kysyä kotoa lupa, mutta todellisuudessa olin jo tehnyt päätöksen lähteä. Nukkumista on tutkittu armeijakontekstissakin paljon, mutta ei sosiokulttuurisesta näkökulmasta osallistuvan havainnoinnin keinoin. Tutkimuksen uutuusarvo siis kiehtoi ja se oli suurin syy myös siihen, että halusin tehdä tästä aiheesta myös pro gradun."*

Etnografisessa tutkimuksessa sisäänpääsyn saaminen tai ansaitseminen on tärkeää ja mielestämme onnistuimme tässä suhteessa hyvin. Virallisen ja kaiken kattavan tutkimusluvan lisäksi meidät otettiin hyvin vastaan leiryhteisössä. Verrattuna naispuolisiin tutkijakollegoihini, jotka eivät ole käyneet armeijaa, minulla oli ehkä jossain mielessä parempi pääsy tähän sotilasyhteisöön. Se johtuu osaksi siitä, että tunnen sotilaskulttuurin ennestään ja ymmärrän sen kielenkäyttöä, normeja ja sääntöjä ja osaksi siitä, että miehenä pääsin esimerkiksi saunomaan henkilökunnan kanssa ja nukkumaan heidän kanssaan samoissa tiloissa. Se auttoi suhteiden luomisessa ja sisäänpääsyn saamisessa. Pystyin tekemään eri tavalla osallistuvaa havainnointia ja epävirallisesti keskustellen kyselemään tarkentavia kysymyksiä havaintoihin liittyen. Pääsin aidosti näkemään minkälaisia nukkumiserutiinit ovat henkilökunnalla parakeissa sekä kadeteilla ja varusmiehillä teltassa, enkä ollut vain eksplisiittisen haastatteluissa saadun tiedon varassa. Armeijataustasta oli

myös hyötyä tulosten analysoinnissa, sillä pystyin liittämään havaintojamme myös omiin kokemuksiini. Toisaalta Anu, Susan ja Tarja taas ikään kuin ulkopuolisena osasivat paremmin huomata ja kyseenalaistaa käytäntöjä, joille minäkin, kadettien ja henkilökunnan tavoin, olin sokea.”

4.2 Haastattelua, havainnointia, reflektointia

Hyödynsimme tutkimuksessamme etnografista tutkimusotetta (ks. mm. Valtonen & Moisander 2006, 45), jolloin pääasialliset aineistonkeruumenetelmämme olivat osallistuva ja ei-osallistuva havainnointi (Moisander & Valtonen 2006, 52), yksilö- ja ryhmähaastattelut sekä vapaamuotoiset keskustelut (ks. mm. Fetterman 2010, 40) ja valokuvien ottaminen (Fetterman 2010, 77). Etnografinen näkökulma soveltuu hyvin sosiaaliseen käytäntöteoriaan pohjautuviin tutkimuksiin (Rasche & Chia 2009, 726), mikä tekee siitä meidän tutkimusasetelmaamme erityisen sopivan. Etnografiassa kyse on yksinkertaisuudessaan siitä, että tutkija osallistuu tutkimuksen kohteena olevien henkilöiden päivittäiseen elämään pidennetyllä ajanjaksolla. Tämän jakson aikana hän tarkkailee mitä tapahtuu, kuuntelee, mitä sanotaan ja kysyy kysymyksiä. (Hammersley & Atkinson 1983.) Etnografian perimmäisenä ideana on, että etnografista tulee osallistumisen kautta ajan myötä sisäpiirin jäsen ja täten hänen on mahdollista nähdä maailma tutkimuksen kohteena olevien henkilöiden silmin. Etnografian ei ole tarkoitus tuottaa ainoastaan kuvausta sisäpiirin jäsenten näkemyksistä, vaan sen sijaan etnografi kuvaa tutkimuskohdetta *teoreettisesta* näkökulmasta. Näin ollen etnografi on kentällä ulkopuolinen ammattilainen, joka tarkkailee tutkimuskohteena olevaa kulttuurista ilmiöstä analyttisesti. (Moisander & Valtonen 2006.)

Etnografia on kiinnostunut tutkimaan jonkin ihmisyhteisön kulttuuria ja muodostamaan siitä kattavan ja mahdollisimman täydellisen kuvauksen. Pyrkimyksenä on tarkastella yksittäisiä tapahtumia tai välittömiä havaintoja laajemmasta näkökulmasta, mikä vaatii onnistuakseen paljon kohteessa vietettyä aikaa ja monien erilaisten analyysimenetelmien käyttöä. (Fetterman 2010.) Varsinainen kenttätöjaksomme ampumaleirillä kesti neljä päivää, mutta ehdimme olla ampumaleirin toimintaympäristössä yhteensä kuuden päivän ajan. Vaikka kenttätöjaksomme ei ollut pitkäkestoinen, saimme mahdollisuuden olla kentällä päivät ja yöt sen sijaan, että olisimme vierailleet esimerkiksi organisaatiossa päivisin ja palanneet illaksi ja yöksi kotiin, jolloin sisäänpääsy kentälle olisi ollut haastavampaa ja tutkimus pinnallisempaa. Leirillä

vietetty aika mahdollisti käsityksen kohteena olevan ihmisyhteisön kulttuurista ja ampumaleirin määrittelyyn keston vuoksi pitkäkestoista, kuten kuukausia kestävä, etnografista kenttätöitä (ks. mm. Fetterman 2010) ei olisi kyseisessä kontekstissa ollut mahdollista suorittaa. Leiri kesti vajaat kolme viikkoa, joten parhaimmillaan olisimme voineet toimia kentällä tämän ajanjakson ajan.

Perustelemme etnografisen tutkimusotteen valintaa seuraavasti: sosiaaliset käytännöt eivät ole löydettävissä niihin osallistuvien toimijoiden tietoisuudesta (Goffman 1977), jolloin käytäntöihin on vaikea päästä käsiksi esimerkiksi pelkän haastattelun keinoin. Etnografisin menetelmin tutkijan on mahdollista päästä pinnallisten vaikutelmien “pinnan alle” ja löytää ne todellisuudet, jotka vaikuttavat käytäntöjen muovaantumiseen sellaiseksi kuin ne meille näyttäytyvät (mukaillen Tamboukou & Ball 2003 via Rasche & Chia 2009, 726). Pitempikestoinen etnografinen tutkimus mahdollistaa myös sellaisten tukahdettujen, väheksytyjen tai tunnustamattomien tapahtumien huomioimisen, jotka voidaan joissain konteksteissa tulkita pieniksi ja mitättömiksi (Rasche & Chia 2009, 726). Koska tutkimuksemme keskiössä ovat sosiaaliset käytännöt, jotka ilmenevät osaltaan ruumiillisen käyttäytymisen kautta (eikä ruumiillinen tieto ole diskursiivista tietoa, ks. mm. Crossley 2007), on osallistuva havainnointi paras tapa niiden tutkimiseksi. Haastattelutilanteessa haastateltava ei mahdollisesti pysty refleктоimaan puheessaan tarpeeksi hyvin ruumiin tekniikoitaan, jolloin havainnoinnin rooli aineistonkeruun menetelmänä merkityksellistyy. Havainnoinnin avulla ei kuitenkaan nähdä kaikkia toiminnan ulottuvuuksia, kuten esimerkiksi tiettyjen tekniikoiden sosiaalisen leviämisen malleja. (Crossley 2007, 87.) Tätä aukkoa paikkaamaan koimme haastatteluiden käytön osana etnografista tutkimusotetta tärkeäksi (Moisander & Valtonen 2006, 53). Haastatteluiden avulla saimme mahdollisuuden kysyä havaintoihimme liittyviä tarkentavia kysymyksiä ja ymmärtää näkemäämme paremmin. Haastatteluiden voidaan nähdä olevan yksi etnografian tärkeimmistä aineistonkeruun tekniikoista (Fetterman 2010, 40).

Etnografisen kenttätöömme kadettien ampumaleirillä tapahtui 21.–24.1.2013 välisenä aikana. Saavuimme leirille jo kaksi päivää aikaisemmin lauantaina ja käytimme saapumispäivän sekä sitä seuraavan päivän lähinnä itsemme “sisään ajamiseen” tutkijoina, eli esittäytymiseen niin henkilökunnalle kuin kadeteille sunnuntaina järjestetyssä puhuttelutilanteessa sekä tiloihin tutustumiseen. Kentälle tulemisessa on olennaisessa roolissa se, miten “gaining access” tapahtuu. Kohdallamme kentälle tulo oli suhteellisen helppoa, koska

maanpuolustuskorkeakoulun edustajat "ajoivat meidät sisään" kentälle toimien niin sanotusti informanttien ja "tukijoiden" roolissa. Kadetit olivat myös tietoisia tulostamme leirille. Olimme saaneet pääesikunnan myöntämän tutkimusluvan ja laadimme kenttätösuunnitelman sekä kirjoitimme jokainen tutkimuseettisen sitoumuksen. Meillä oli lupa haastatella ja kuvata leirin eri tiloissa, kun kysyimme ensin luvan "joukon vanhimmalta" ja esimerkiksi sotilaskodissa sotilaskotisisarilta.

Vaikka varsinainen kenttätö alkoi vasta maanantaina, pidimme jo ensimmäisestä päivästä lähtien kenttäpäiväkirjaa ja pääsimme jututtamaan kadetteja vapaamuotoisesti teltojen luona. Kenttäpäiväkirjan pito heti alusta alkaen tuntui luontevalta, sillä uuteen ympäristöön saapuessamme oli mukava purkaa ajatukset jo päivän aikana sekä illan tullen tietokoneelle. Tapa pitää kenttäpäiväkirjaa vaihtelivat; Joni kirjoitti kenttäpäiväkirjaa tietokoneella iltaisin majoituspaikalla ja muuten kirjoitti vihkoon päivän aikana, kun Tarja kirjoitti kenttäpäiväkirjaa päivisin tietokoneella majoituksessa sekä esimerkiksi Johtolassa ja sotilaskodissa. Kummatkin tekivät aineiston analysointia ja kenttätövaiheessa, sillä aineiston tulkinnan prosessi alkaa yleensä jo kentällä kenttämuistiinpanojen tekemisellä, merkittävien tapahtumien muistiin kirjaamisella ja erilaisella hypoteeseilla toistuvista ilmiöistä (Arnould & Wallendorf 1994, 494). Toinen meistä teki aineiston analyysia enemmän pään sisällä ja toinen kirjoittaen ajatukset auki tietokoneelle. Tietokonetta ei ollut luontevaa pitää mukana joka paikassa, jolloin huomaamattomampi vihko ja siihen tehdyt lyhyet huomiot olivat parempi ratkaisu. Ongelmallista vihkoon kirjoittamisessa oli kirjoittamisen hitaus. Kaikkia ajatuksia ei saanut helposti ylös vihkoon, kun se olisi ollut mahdollista tietokoneella. Nauhuriin puhuminen oli monessa tilanteessa toimimaton tapa tehdä havaintomuistiinpanoja, sillä yksin puhuminen nauhurille olisi herättänyt julkisessa tilassa huomiota ja ihmetystäkin. Nauhuriin puhuminen tapahtui usein ulkotiloissa ja sitä käytettiin havaintomuistiinpanomenetelmänä selkeästi vähiten. Meidän osaltamme kenttäpäiväkirjan materiaalia kertyi yhteensä noin 40 sivua. Kenttäpäiväkirjan teon kannalta toimivat majoitustilat olennaisena paikkana. Tarja majoittui sotilaskotisisarten parakissa sotilaskodin vieressä, jossa hän jakoi huoneen maanpuolustuskorkeakoulun tutkijan kanssa. Joni majoittui puolestaan Honkavaarassa henkilökunnan kanssa yhteismajoituksessa ja hän myös vaihtoi majoitustilaa leirin aikana. Kahtena yönä hän oli teltassa tekemässä osallistuvaa havainnointia. Kirjoitetun kenttäpäiväkirjan lisäksi Tarja hyödynsi myös ääninauhuria, johon hän tallensi heränneitä ajatuksia esimerkiksi matkalla majoituspaikalle Johtolasta tai Honkavaaran kuntosalilta.

Tavoitteenamme oli saada etnografista aineistoa niin ensimmäisen ja toisen vuoden kadeteilta, henkilökunnalta kuin varusmiehiltä. Hyödynsimme etnografian menetelmällisistä työkaluista ensinnäkin havainnointia. Havainnoinnilla tarkoitetaan etnografian systemaattista havainnointia kentällä, pitäen sisällään jokapäiväisten tapahtumien, vuorovaikutusten ja keskusteluiden sekä erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa tapahtuvan tavaroiden käytön tarkkailun (Valtonen & Moisander 2006, 52). Periaatteessa toteutimme havainnointia koko ajan leirillä ollessamme, tietoisesti tai tiedostamatta. Kuitenkin varsinaista aktiivista havainnointia teimme vain muutamia tunteja kerrallaan esimerkiksi silloin, kun kävimme seuraamassa ammuntoa tai kun olimme varusmiesten ja kadettien teltoissa yöstä. Havainnoinnin intensiivisyyden takia havainnointiaika piti rajata pienempiin osiin, joiden jälkeen menimme välittömästi kirjoittamaan muistiinpanoja ja refleктоimaan tekemiämme havaintoja yhdessä. Totesimme tämän toimivaksi tavaksi toteuttaa havainnointia ja esianalyysiä.

Suurin osa tekemästämme havainnoinnista oli ei-osallistuvaa havainnointia, eli olimme ikään kuin ulkopuolisen tarkkailijan roolissa (esimerkiksi Tarjan ja Susanin toteuttama havainnointi sotilaskodissa). Myös yleinen "leirillä oleminen" oli ei-osallistuvaa havainnointia, sillä huolimatta osallistumisestamme useisiin leirin käytäntöihin, kuten ruokailuun sekä sotilaskodissa ja saunassa käymiseen, emme osallistuneet varsinaiseen toimintaan yhdessä tutkimuksen kohteena olevien henkilöiden kanssa. Tämän lisäksi olimme ulkopuolisen tarkkailijan roolissa niin ammunnoissa, puhutteluissa kuin muissa tilaisuuksissa. Varsinaiseksi osallistuvaksi havainnoinniksi laskemme henkilökunnan, kadettien ja varusmiesten majoituksessa nukkumisen sekä tiettyihin aktiviteetteihin, kuten kuntosaliharjoitteluun, ruokailuun ja saunomiseen, osallistumisen. Tämän osallistuvan havainnoinnin lomassa teimme koko ajan myös epävirallisia haastatteluja ja juttelimme niin kadettien, varusmiesten kuin henkilökunnan kanssa leirillä olemiseen ja erityisesti lepoon ja nukkumiseen liittyvistä asioista.

Ongelmana osallistuvassa havainnoinnissa oli sisäänpääsy. Pystyimme osallistumaan organisaation varsinaiseen toimintaan, kuten itse ampumiseen tai suunnittelutyöhön, pelkästään ulkopuolisen tarkkailijan roolissa. Toisaalta meillä ei ollut tutkimuskysymyksemme puitteissa edes intressiä päästä toteuttamaan leirin toimintoja informanttien kanssa. Merkittävämpää osallistuvan havainnoinnin kannalta oli *sisäänpääsy* yhteisöön; syvällisemmän sisäänpääsyn saavuttaminen vaatisi pidemmän ajanjakson

viettämistä ryhmän mukana. Olimme leirillä vajaan viikon, emmekä keskittyneet jonkin tietyn ryhmän toiminnan havainnointiin; täten mikään ryhmä ei tullut meille varsinaisesti tutuksi. Joni koki, että ryhmän jäseniin paremmin tutustumalla olisi teltassa tehty havainnointi sekä ryhmään sisälle pääseminen ollut vielä antoisampaa. Teltassa majoittuvat ottivat meidät kohteliaasti vastaan, koska heidän oli käsketty tehdä niin, mutta tämä ei tarkoita luottamuksellisen suhteen syntymistä sinänsä. Mikäli luottamuksellisempi suhde olisi syntynyt, olisimme mahdollisesti saaneet avoimempaa havainto- ja haastattelumateriaalia. Lisäksi olisimme osanneet kytkeä havaintomme kontekstiin paremmin, jos olisimme tunteneet tutkimuksen kohteena olevat henkilöt ja kokeneet heidän kanssaan koko leirin elinkaaren. Näemme tämän yhtenä kehittämiskohteena jatkotutkimusta silmällä pitäen.

Näiden huomioiden lisäksi sisäänpääsy armeijaorganisaatioon oli kokemuksemme mukaan sekä käytännöllisesti että sosiokulttuurisesti tarkasteltuna tietystä määrin helpompaa Jonille miestutkijana kuin muulle, naispuoliselle tutkijaryhmällemme. Armeijan käyneelle miehelle on kenties vaivattomampaa päästä maskuliiniseen yhteisöön sisälle, kun taustalla on kokemus sotilaskulttuurille ominaisista toimintatavoista ja kielellisistä ilmauksista. Jonin sisäänpääsyä yhteisöön edistivät myös käytännön majoitusjärjestelyt, sillä kun naistutkijat nukkuivat sotilaskotisisarten parakissa, oli Joni miestutkijana yötä henkilökunnan mökeissä ja parakeissa, kävi henkilökunnan kanssa saunomassa sekä kulki henkilökunnan jäsenten kyydillä majapaikasta Johtolaan. Tämä edisti leirillä oleviin ihmisiin tutustumista ja mahdollisti heidän toimintansa havainnoinnin eri tilanteissa leirin arjessa. Puolestaan Tarjan ja Susanin sotilaskodissa toteuttama havainnointi ja keskustelutuokiot kadettien kanssa olivat antoisia, ja samojen kadetti- ja varusmiesryhmien tapaaminen tutussa ympäristössä mahdollisti sosiaalisen kanssakäymisen syvenemisen ja toi tullessaan myös kutsun vierailulle varusmiesten teltaan sekä yhteystietojen vaihdon toisen vuosikurssin kadetin kanssa, jolloin pystyimme sopimaan vierailusta myös heidän parakissaan. Tämä vierailumahdollisuus syntyi spontaanisti eikä esimerkiksi kouluttajien käskystä, mikä vaikutti myös parakkivierailun vapaamuotoisuuteen. Majoittuminen sotilaskotisisarten parakissa naistutkijaporukalla mahdollisti yhteisen päivän tapahtumien reflektoinnin ja myös itsenäisen kenttäpäiväkirjan työstämisen. Jonin majoituessa erillään muista tutkijoista oli yhteinen reflektointi haastavampaa. Täten voidaan todeta, että kaikilla tutkimusryhmämme jäsenillä oli mahdollisuus toteuttaa toisiaan täydentäviä sisäänpääsyjä kentälle ja saavuttaa ymmärrystä tutkimuskentästä ja sen toimijoista.

Kun havainnointi oli merkittävässä asemassa osana etnografista kenttätyötämme, olivat myös yksilö- ja ryhmähaastattelut sekä “juttutuokiot” sotilaiden kanssa ainakin yhtä merkittäviä aineistonkeruun kannalta (Moisander & Valtonen 2006, 53). Toteutimme leirillä yhteensä 14 yksilöhaastattelua ja 18 ryhmäkeskustelua tai “juttutuokiota”. Osa haastatteluista oli sovittu etukäteen haastateltavien kanssa, osa haastatteluista tapahtui enemmän spontaanisti. Haastattelut toteutettiin spontaanisti ilman tarkempaa etukäteissuunnittelua. Ryhmäkeskusteluihin kadetit valikoituivat siten, että Tarja ja Susan olivat sotilaskodissa havainnoimassa esimerkiksi kahden tunnin ajan ja katsoimme tilanteen mukaan, mikä kadettiryhmä voisi olla innokas vastaamaan esittämiimme kysymyksiin tai juttelemaan kanssamme. Olimme suunnitelleet leirillä paikan päällä tapoja, joilla kadetit voitaisiin saada puhumaan meitä kiinnostavista asioista koskien lepoa ja nukkumista leirillä. Eräs tapa oli antaa kadeteille kahden värisiä notepad -lappuja, joihin pyysimme heitä kirjoittamaan unta edistäviä ja heikentäviä tekijöitä yksittäisille lapuille. Toisena tehtävänä (eri kadettiryhmälle) oli kirjoittaa, mitä sotilaskodissa oli hyvää ja mitä huonoa yksittäisille lapuille. Tämä tehtävä liittyi laajemmin tutkimusintressiimme tutkia rentoutumisen paikkoja leirillä, mikä ei sinällään ollut meidän gradumme kannalta olennainen tutkimusfokus. Kadettien kirjoittaessa lappuja jätimme osaan pöydistä nauhurin nauhoittamaan kadettien puhetta (kysymällä ensiksi luvan), jonka jälkeen palasimme pöytään ja keskustelimme kadettien papereille kirjoittamista ajatuksista yhdessä. Yksilöhaastatteluita toteutettiin melko vähän sotilaskodissa ja enemmän Johtolassa ja niistä sovittiin esimerkiksi samana tai edellisenä päivänä käydyn jutustelun perusteella haastateltavan kanssa. Sotilaskodissa sovittiin toisen vuoden kadettien kanssa käynti kadettien parakkimajoituksessa, jossa toteutettiin ryhmähaastattelu/jutustelu ja sotilaskodissa Susan ja Tarja saivat kutsun naispuolisilta varusmiehiltä tulla vierailemaan heidän teltallaan, jossa toteutettiin myös ryhmähaastattelu/jutustelu.

Otimme leiriltä runsaasti valokuvia, yhteensä 238 kappaletta, ja kamerat kuljivat mukana oikeastaan joka paikassa. Valokuvien ottaminen on hyödyllinen tapa kenttähavaintojen dokumentoinniksi ja ne toimivat eräänlaisina “muistisääntöinä”, tarjoten pääsyn sellaisiin yksityiskohtiin, joita kenttätyötä tekevä tutkija ei välttämättä muistaisi muutoin analyysin ja kirjoitusvaiheiden aikana (Fetterman 2010, 77; 78). Otimme valokuvia intuitiivisesti eri tilanteissa ja tarkoituksenamme oli kerätä materiaalia, joka tukisi kenttämuistiinpanojamme ja haastatteluja aineiston analysointivaiheessa. Valokuvien lisäksi kuvasimme leirillä 5 videopätkää järjestelmäkameralla.

Leirillä vietetty aika oli rajallinen eikä se mahdollistanut todellista sisäänpääsyä kentälle. Emme myöskään saaneet mahdollisuutta nähdä koko leirin “elinkaarta”, sillä saavuimme paikalle leirin ollessa jo käynnissä ja lähdimme sen jatkuessa. Leirillä pidempään vietetty aika olisi mahdollistanut paremman kontaktin saamisen esimerkiksi kadettiryhmiin ja “kaveriporukoihin”. Ensimmäinen askel tällaiseen ryhmään mukaan pääsemiseksi saatiin toisen vuosikurssin kadettien kohdalla, joiden parakissa saimme mahdollisuuden vierailla sekä sotilaspoliisi-ryhmän kohdalla, joiden teltaan Tarja ja Susan kutsuttiin vierailemaan.

4.3 Etnografisen aineiston analysointi

Etnografisen aineistomme analysointi oli kaikkea muuta kuin lineaarinen ja selkeä jatkumo. Jo kentällä ollessamme toteutimme eräänlaista aineiston analysoinnin esivaihetta kirjatessamme ajatuksia ylös kenttäpäiväkirjaan ja tehdessämme huomioita erilaisista toistuvista ilmiöistä leirillä. Tarja kirjoitti kenttätöiden aikana myös auki tehtyjä ryhmä- ja yksilöhaastatteluja vapaasti litteroiden ja nosti sieltä esille tutkimusfokuksemme kannalta olennaisia havaintoja. Tämä oli eräänlaista aineiston analyysin esivaihetta, ja etnografisen aineiston analyysin voidaan nähdä alkavan jo ongelman valinnasta ennen kentälle menoa ja se jatkuu kirjoitusvaiheen loppuun asti (Fetterman 2010). Poistuessamme kentältä pidimme lyhyen tauon aineiston parissa työskentelystä, jonka jälkeen alkoi intensiivisempi ja tarkentuneempi aineiston järjestelemisen vaihe (Arnould & Wallendorf 1994, 494). Etäisyyden ottaminen tutkittavaan ilmiöön kentältä poistuttaessa on osa etnografista tutkimusta (Fetterman 2010) ja aineiston tarkasteleminen pienen tauon jälkeen herätti meissä uusia ajatuksia ja ideoita. Analyysivaihe jatkui koko gradun työstämisen ajan ja näyttäytyi vahvana myös kirjoitusvaiheessa (Fetterman 2010). Analyysimme kuvastaa teoriaohjaavaa sisällönanalyysia, joka toimii tutkimuksessamme kirjoitettujen, kuultujen tai nähtyjen sisältöjen väljänä teoreettisena kehyksenä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91).

Aineiston analyysin intensiivisempi vaihe alkoi sen jälkeen, kun saimme haastattelulitteroinnit ja aloitimme niiden systemaattisen läpikäynnin. Litterointipalvelun hyödyntäminen teki mahdolliseksi pro gradumme saattamisen valmiiksi kevään 2013 aikana, sillä aineistomme oli varsin kattava pitäen sisällään yli 10 tuntia haastatteluaineistoa, jonka lisäksi noin 40 sivua kenttämuistiinpanoja. Saatuaamme haastattelulitteroinnit litterointipalvelusta jaoinme haastattelut siten, että kumpikin teki omista haastatteluistaan

alleviivaukset ja kommentit tutkimuskysymyksemme valossa. Haastattelut, joita emme olleet itse toteuttaneet, jaoimme myös toistemme kesken ja toteutimme saman työvaiheen. Tämän vaiheen jälkeen laadimme jokaisesta haastattelusta oman excel-tilukon, johon lisäsimme alleviivatut ja kommentoidut otannat litteroinneista. Excel-tilukossa luotiin omat sarakkeet alkuperäiselle ilmaukselle, pelkistetylle ilmaukselle ja eräänlaiselle kategorialle, johon näimme ilmaisuuden kytkeytyvän. Tähän vaiheeseen haimme tuke Tuomi & Sarajärven (2009) "Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi" -teoksesta, josta saimme idean käyttää käsitettä "pelkistetyt ilmaukset" kuvaamaan aineistosta nostettuja, tärkeäksi koettuja asioita. Kirja toimi muutenkin hyvänä tukena aineiston pelkistämisessä ja siihen oli hyvä palata, kun ajatukset tuntuivat "karkaavan käsistä". Aineistomme läpikäynnissä emme hyödyntäneet minkäänlaista ennalta sovittua kategorisointi-periaatetta, vaan etenimme aineiston ehdoilla ja kirjoitimme ylös sen, mitä ilmiötä, käytäntöä tai diskurssia ilmaisu mielestämme edusti. Joissain excel-tilukoissa hyödynnettiin myös saraketta "jatkoystö", jos ilmaisuun liittyi asioita, joita haluttiin nostaa esille ja joihin haluttiin palata analysoinnin edetessä. Tässä analyysivaiheessa käytimme eräänlaista ryhmittelyä, mutta toteutimme sen valmiin teoreettisen viitekehysten hyödyntämisen sijaan aineistolähtöisesti, taustalla käsitys nukkumiseen liittyvien käytäntöjen sosiaalisesta luonteesta. Täten aineistoa läpikäydessämme tunnistimme, että nukkumiseen liittyvät käytännöt ovat sosiokulttuurisesti määrittäytyneitä.

Ennen analyysivaihetta olimme käyneet teoreettisia keskusteluja siitä, miten nukkuminen on taito, tapa ja tekniikka. Tämä määrittää pitkälti tapaamme tarkastella aineistoa, ajattelimme sitä tietoisesti tai emme. Näin ollen etenimme aineiston analyysivaiheessa aluksi aineistolähtöisesti (etsitään erilaisia nukkumiseen liittyviä käytänteitä ja ruumiin tekniikoita), mutta analyysin loppuvaiheessa tuodaan analyysia ohjaavaksi ajatuksiksi käytänteiden sosiokulttuurinen määrittäytyneisyys ja aletaan etsiä niiden taustalla olevia toimintatapoja, sääntöjä, normeja ja arvoja (Tuomi & Sarajärvi 2009, 97). Täten emme testanneet teoriaa, mutta taustalla oleva viitekehys ohjaa meitä kiinnittämään huomion tiettyihin näkökulmiin emmekä lähteneet tulkitsemaan aineistoa täysin aineistolähtöisesti - mikä voidaan nähdä ylipäätään hyvin haastavaksi tunnistettaessa ajatus havaintojen jonkinasteisesta teoriapitoisuudesta tilanteessa kuin tilanteessa (Tuomi & Sarajärvi 2009).

Pelkistettyjen ilmausten ja kategorioiden hahmotelmien perusteella etsimme aineistosta yhteneväisyyksiä ja tämän työvaiheen myötä laadimme kolme taulukkoa, jotka kuvastivat aineistoa kuvaavia, esille nousseita käytäntöjä tai diskursseja; johdettu uni, yhteinen uni ja

neuvoteltu uni. Aineiston läpikäynnin yhteydessä havaitsimme tiettyjen ilmauksien koskevan kadettien, varusmiesten ja henkilökunnan aistimaailmaa ja kehollisuutta, ja teimme tälle kategorialle oman taulukon, joten taulukkoja oli yhteensä neljä kappaletta. Totesimme kuitenkin, että pro gradumme rajauksen vuoksi jätämme kyseisen kategorian tarkastelumme ulkopuolelle, joten keskityimme edellä mainittuihin kolmeen pääkategoriaan. Kategorioiden ja täten taulukoiden nimet vaihtuivat moneen otteeseen analyysivaiheen aikana ja vielä kirjoitusvaiheessakin. Taulukoiden koostamisen jälkeen laadimme tekstiasiakirjat Google Drive -palveluun, jossa pystyimme työstämään aineistoa reaaliajassa yhdessä ja keskustelemaan G-talk-palvelun kautta aineistosta silloin, kun emme olleet fyysisesti samassa paikassa. Teemoittelimme Drive-asiakirjoihin excel-tilin ilmaisuja aineistosta nousevien “otsikoiden” alle, eli pelkistimme lauseita luoden alaotsikoita tai kategorioita, joiden alle tulivat samankaltaiset ilmaisut. Tämä vaihe oli siis aineiston toinen yhteneväisyyksien etsimisen vaihe, joka tapahtui jo kehitettyjen yläkategorioiden alaisuudessa.

Toteutimme runsaasti “brainstormingia” ja kävimme aineiston analyysivaiheissa jatkuvaa keskustelua lukemamme kirjallisuuden kanssa ja etsimme eri lähteistä kuvaavia käsitteitä ja vinkkejä havaitsemiemme diskurssien ja käytäntöjen nimeämiseksi ja niiden sisällön hahmottamiseksi. Samalla, kun yläkategorioiden nimet muuttuivat moneen otteeseen, muuttuivat myös niiden sisällöt siten, että osa jonkin kategorian havainnoista siirtyi toisen kategorian alle ja taas takaisin ja pikkuhiljaa palaset alkoivat löytää paikkansa. Pohdimme kategorioiden sisältöä ja nimityksiä kerran yhdessä ohjaajiemme kanssa ja muodostimme tämän tapaamisen pohjalta kaksi erillistä tuloslukua, kun aluksi ajattelimme niitä olevan vain yksi. Vielä ihan loppuvaiheessa nostimme esille yhden kategorian, joka liittyi nukkumiseen opittuihin taitoihin. Aineiston työstäminen täytyi tehdä kärsivällisesti ja yrittää pitää siinä johdonmukaisuus, koska aineiston laajuuden vuoksi prosessi olisi hajonnut käsiin ilman suunnitelmia siitä, mitä tullaan seuraavaksi tekemään ja mihin jokin tietty vaihe oli johtamassa. Keskustelimme keskenämme läpi graduprosessin tiiviisti ajatuksistamme aineistoa ja kirjallisuutta koskien ja koimme matkan varrella “älyväläyksiä” aineiston ryhmittelyyn ja laajemmin analyysiprosessiin liittyen. Tämä on osa dialogista prosessia, jossa teoria ja aineisto rikastuttavat analyysia (Moisander & Valtonen 2006).

4.4 Tutkimuksen eettinen tarkastelu ja luotettavuuden arviointi

Tutkimusetiikan voidaan ymmärtää kokonaisvaltaisesti pitävän sisällään kaikki ne moraaliset valinnat ja päätökset, joita tehdään tutkimusprosessin aikana (Kuula 2006, 11). Hyvän tieteellisen käytännön (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012) ohjenuoran noudattaminen on yhdenlainen takuu tutkimuksen luotettavuudelle ja uskottavuudelle. Nuori tutkija usein ymmärtää tutkimuksen eettisen tarkastelun ja luotettavuuden arvioinnin tarkoittavan Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeiden siteeraamista ja pohdintaa siitä, miten haastateltavien anonymiteetti säilytetään tutkimuksessa tai miten aineistoa säilytetään tutkimuksen päätyttyä. Vaikka nämä huomiot ovatkin tärkeä osa tutkimusetiikkaa (ks. mm. Kuula 2006, 200–227), ovat ne vain pieni osa siitä, mitä tutkimuksen eettiseen tarkasteluun ja luotettavuuden arviointiin voidaan sisällyttää kuuluvaksi. Tutkimusetiikkaan suhtautuminen ”teknisluontoisena normina” tarkoittaa tutkimuseettisten ongelmien liittymistä pääasiassa itse tutkimustoimintaan, mikä edustaa jokseenkin suppeaa näkemystä tutkimusetiikasta. Toisaalta tutkimusetiikka voidaan nähdä metodologisena seikkana, jolloin kaikki tutkimuksessa tehdyt valinnat lasketaan moraaliseksi valinnoiksi. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 128.) Tässä kappaleessa pyrimme tuomaan esille tutkimuksemme varrella heränneitä ajatuksia, näkökulmanamme laajempi käsitys tutkimusetiikasta ja -moraalista koko tutkimusprosessin läpi kulkevinä päätöksinä ja valintoina.

Kriittisyys ja kriittinen ajattelu on yksi hyvän epistemologisen käytännön periaatteista (Moisander & Valtonen 2006, 31). Tutkimusprosessimme edetessä olemme pysyneet kriittisinä valinnoillemme sekä toistemme mielipiteille. Kriittinen ajattelu on mahdollistunut osaltaan sen vuoksi, että olemme tehneet tutkimuksen yhdessä. Mielipiteiden vaihtaminen ja uusien näkökulmien esille tuominen toistemme sanomisista on vienyt meidät syvemmälle tutkimusprosessiin kuin mikä olisi ollut mahdollista yksin. Mikäli olemme olleet epävarmoja jostain valinnastamme, olemme pohtineet uusia näkökulmia ja emme ole pelänneet kyseenalaistaa aikaisemmin tehtyjä, silloin selkeiltä tuntuvia valintojamme. Olemme harjoittaneet kriittistä ajattelua erilaisissa tutkimusprosessiimme liittyvissä eettisissä kysymyksissä, jotka kumpuavat (1) kenttätyöympäristömme erityislaatuudesta sekä (2) tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä, nukkumisesta. Nukkuminen on nykypäivänä yksityinen, henkilökohtainen ja kaikista läheisimmän kumppanin kanssa jaettu asia (ks. mm. Williams 2005; Taylor 1993; Crook 2008; Elias 1978). Kun lähdemme tutkimaan nukkumista etnografisella tutkimusotteella, kohtaamme kysymyksiä siitä, (1) miten tutkimus on

konkreettisesti mahdollista ja (2) missä kulkee ihmisen yksityisyyden ja tutkimuksen välinen raja. Tällöin huolenaiheeksemme nousee sosiaalisen tutkimuksen tungettelevuus sellaisille alueille, joita on pidetty pyhinä ja yksityisinä, joista nukkuminen on yksi esimerkki (Kraftl & Horton 2008, 519):

“...At the same time, we wonder when, where, and if ever the colonization of everyday/every-night life by social research might stop: what are the boundaries of acceptable research? (...) ...in the search for more knowledge, is no realm of our lives sacred, to be left untouched, unexplained, a mystery? Where do we draw the line? Do we care?”

Kraftl & Horton nostavat esille kysymyksen siitä, onko nukkuminen (sen yksityisen ja ”pyhän” luonteen vuoksi) oikeastaan lainkaan sellainen tutkimusalue, jota meidän tulisi tutkia. On kuitenkin selkeitä perusteluita sille, miksi esimerkiksi meidän tutkimuksemme kadettien ampumaleirin nukkumisen käytänteistä on tarpeellinen ja miksi ylipäätään ”poissaolevan ruumiin” tulisi nousta tutkimuksellisen tarkastelun keskiöön (ks. mm. Kraftl & Horton 2008; Harrison 2009; Valtonen & Veijola 2011). Näistä perusteluista huolimatta Kraftl & Hortonin esille nostama kysymys on perustavanlaatuinen luonteeltaan; huoli nukkumisen tutkimisen moraalisisista ja eettisistä kysymyksistä nousi esille myös kenttätyössämme ampumaleirillä. Tutkijaryhmästämme Anu ja Joni viettivät kaksi yötä nukkumalla teltoissa, ensiksi yhden yön kadettien ja toisen yön varusmiesten kanssa. Teltta kuvastaa sotilaille samanaikaisesti makuuhuonetta, rauhoittumispaikkaa, keittiötä ja välineiden huoltotilaa – mutta suurin merkitys sillä on levon paikkana pitkän päivän jälkeen, kun on aika sujahtaa omaan makuupussiin ja antaa unen tulla. Tällaiseen privaattiin tilaan meneminen ei ole tutkijalle itsestäänselvyys ja se aiheutti Jonissa ristiriitaisia ajatuksia. Pohdimme, mitä jos joku tulisi omaan makuuhuoneeseemme tutkimaan nukkumistamme – miltä se tuntuisi? Kokisimmeko, että tutkija ylittää jonkin perustavanlaatuisen rajan? Tämän huolen tunnistaminen johti siihen, sen, että Joni ei ottanut valokuvia teltassa ollessaan. Kuvien ottaminen makuuhuonettakin symboloivassa tilassa ei tuntunut yksinkertaisesti sopivalta tai luontevalta. Huoltamme vahvistivat kadettien kuulemat huhupuheet siitä, että ”unitutkijat” olisivat asentaneet kameroita jokaiseen telttaan. Saimme korjata tämän tiedon vääräksi, mutta aloimme pohtia, kuinka moni sotilas luuli tällaisten kameroiden olevan todellisuudessa asennettuina teltoihin. Tämänkaltainen tiedonkeruumenetelmä olisi hyvän

tieteellisen käytännön vastainen ja epäeettinen ja huhupuheiden kuuleminen herättikin meissä hämmennystä ja ihmetystä.

Sen lisäksi, että nukkumisen tutkiminen sisältää useita eettisiä kysymyksiä, asetti myös tutkimuskohteemme (sotilasorganisaatio) tutkimuksellemme tiettyjä eettisiä ja moraalisia haasteita. Tutkimuksemme toteuttamiseksi meidän tuli ensinnäkin hankkia pääesikunnalta tutkimuslupa. Pääesikunnan myöntämän tutkimusluvan jälkeen teimme tutkimuseettisen sitoumuksen, jossa kerrottiin etnografisen kenttätöön ajanjakso, pääesikunnan myöntämän tutkimusluvan numero, kenttätöön tekijät sekä kohta, jossa vakuutamme sitoutuvamme noudattamaan Lapin yliopiston tutkimuseettisiä toimintaohjeita ja valtakunnallisen tutkimuseettisen neuvottelukunnan laatimia ohjeita hyvästä tieteellisestä käytännöstä ja niiden loukkauksen käsittelystä, sekä Maanpuolustuskorkeakoulun lupapäätöksessä mainittuja ehtoja. Sitoumuksessa lupauduimme suorittamaan kenttätöön siten, että siitä ei koidu tutkittaville haittaa eikä heidän pääasiallinen tehtävänsä häiriinny tutkimuksemme johdosta. Tutkijoina meitä sitoi vaitiolovelvollisuus suhteessa tutkimukseen osallistuneisiin ihmisiin ja heidän tietoihinsa. Sitoumuksessa kerrottiin, että tutkittavana oleminen (esim. haastatteluihin osallistuminen) on vapaaehtoista ja että tutkija on vastuussa tutkimukseen osallistuneiden yksityisyyden suojasta, joten raportoinnissa anonymiteetti on turvattava. Tutkimuseettinen sitoumus piti sisällään myös oman kohtansa aineistoa koskeville kysymyksille. Toimme siinä esille, että tutkijat keräävät etnografista aineistoa, joka koostuu havainnoista, haastatteluista, valokuvista, videoista ja combat-kameroiden käytöstä sekä kenttäpäiväkirjaan kirjatusta havainnoista ja kokemuksista. Korostimme tuotetun aineiston olevan vain sopimuksessa mainittujen tutkijoiden käytettävissä ja sitä käytettäisiin vain tutkimuslupahakemuksen liitteenä olleen tutkimussuunnitelman mukaisiin tarkoituksiin. Aineistomateriaali (muistitikut, datakortit, kuvat, videotallenteet, kenttäpäiväkirjat, litteroinnit) luvataan säilyttää lukollisessa tilassa Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisessä tiedekunnassa ja se tuhoetaan viiden vuoden kuluttua kenttätöön alkamisesta. Toimme sitoumuksessa esille, että aineiston säilytys on tarpeen mahdollisia tulevia vertailututkimuksia varten ja säilyttämisen pituudesta voidaan sopia erikseen MPKK:n vastuuhenkilön kanssa. Lupauduimme olemaan käyttämättä kuvamateriaalia julkaisussa tai esityksissä ilman erillistä lupaa.

Pidimme tutkimuseettisen sitoumuksen mukanaamme tehdessämme kenttätöitä esimerkiksi sotilaskodissa ja Johtolassa. Sotilaiden esittäessä kysymyksiä siitä, miten ja mihin heidän haastatteluihinsa perustuvia tietoja käytetään, pystyimme näyttämään sitoumuksen heille

kertoaksemme, että tuotettu aineisto on vain sopimuksessa mainittujen tutkijoiden käytettävissä ja haastateltavien anonyymiteetti tullaan säilyttämään mahdollisissa julkaisuissa. Tutkimuseettinen sitoumus toimi myös hyvänä taustatukena tilanteissa, joissa haastateltava ei ollut kuullut tutkimuksestamme (osa varusmiehistä oli tietämätön tutkimuksestamme leirillä) ja näin pystyimme tuomaan myös eettiset näkökohdat esille ennen haastattelua tai juttutuokiota. Tämänkaltaisia tilanteita tuli vastaan suhteellisen vähän.

Käytännössä sotilasorganisaatiota tutkittaessa eettiset näkökohdat ovat samoja kuin missä vain laadullisessa tutkimuksessa, mutta tietyt asiat ovat tarkempia tai pidemmälle vietyjä. Olemme ottaneet allekirjoittamamme tutkimuseettisen sitoumuksen kohdat huomioon tutkimusta toteuttaessamme sekä pyrkineet läpinäkyvyyteen läpi koko tutkimusprosessin, niin metodologisissa kuin teoreettisissa valinnoissamme (Moisander & Valtonen 2006, 27–28). Olemme myös ottaneet huomioon nukkumisen tutkimisen eettiset ja moraaliset haasteet ja pyrkineet hienovaraisuuteen niin kentällä, aineiston analyysivaiheessa kuin kirjoitustyössä.

Tämän luvun tarkoituksena oli esitellä mistä menetelmällisistä lähtökohdista lähestymme empiiristä tutkimuskohdettamme eli mitä aineistonkeruu- ja analysointimenetelmiä olemme käyttäneet. Lisäksi pohdimme tutkimuksemme eettisiä näkökohtia. Kahdessa seuraavassa luvussa esittelemme tutkimuksemme varsinaiset tulokset. Ensimmäinen tulosluku käsittelee laajempia yhteiskunnallisia ajattelun logiikoita, jotka vaikuttavat ampumaleiriorganisaation erilaisiin käytäntöihin. Toinen tulosluku käsittelee ampumaleirispesifejä käytäntöjä.

5 LEIRILLÄ NÄYTTÄYTYVÄT YHTEISKUNNALLISET AJATTELUMALLIT

Nukkuminen on sosiaalisesti aikataulutettu, järjestetty ja institutionalisoitunut toiminta tai käytäntö (Williams 2005, 74). “Hyvä uni” määrittyy yhteiskunnassamme kulttuurisen logiikan tai normiston myötä (mm. Valtonen, forthcoming); tietyt yhteiskunnalliset ideaalit, periaatteet ja arvot ohjaavat käsitystämme “hyvästä unesta”. Tämä käsitys saa meidät toimimaan tietyllä tavalla, pitämään joitain asioita vankkumattomina totuuksina ja näkemään jotkin asiat tärkeämpänä kuin toiset. Yhteiskunnalliset ajattelun logiikat tekevät tietyt nukkumisen käytännöt *ymmärrettäviksi*. Tarkastelemme seuraavaksi ampumaleirillä toteutettavia nukkumisen käytäntöjä laajemmassa, yhteiskunnallisessa kontekstissa. Toisin sanoen tuomme päivänvaloon ne yhteiskunnalliset ajattelun logiikat, jotka kehystävät nukkumiskäytäntöjä ampumaleirillä. Olemme jakaneet nämä logiikat neljään kategoriaan: (1) “Suorittamisen hyve” ja “tekemisen kulttuuri”, (2) “Nukunko oikein?” Terveys-diskurssi määrittämässä ymmärryksen “hyvästä unesta”, (3) “For my eyes only” - yksityinen ja pyhä uni sekä (4) “Mutta kun mun lonkkia kolottaa” - nukkumisen materialisoituminen.

5.1 “Suorittamisen hyve” ja “tekemisen kulttuuri”

5.1.1 Työmoraali – tunnollisuuden ja ahkeruuden käytäntö

Wasted hours are wasted money, too much sleep parboils the flesh, and sleep is a felon that steals precious time.

Thompson (1967, 88)

Ampumaleirillä kadettien ja henkilökunnan toiminta kuvastaa laajempaa 24/7-yhteiskunnan tehokkuuden ”ihannetta”. Kadettien joukossa 3-4 tunnin yöunet ovat yleisiä erityisesti silloin, kun ampumakäskeyjen teossa ilmenee haasteita. Toimintatapojen taustalla on havaittavissa laajempi kulttuurinen käsitys työstä ja levosta, jolloin aamulla herätään aikaisin tekemään työt ja illalla laitetaan aikaisin nukkumaan, jotta seuraavana päivänä ollaan taas virkeinä työn parissa (Williams 2011). Tehokkuusyhteiskuntaamme on juurrutettu Taylorismiin viittaava lähtökohtainen ajatus, että “vätystelevät työmiehet tuhlaavat inhimillistä työvoimaa” (ks. Julkunen 1987, 86). Tätä käsitystä vahvistavat tietyt käytännöt leirillä, kuten jokaisena aamuna klo 8 järjestettävä palautetilaisuus edellisen päivän ammunnoista. Tällöin kaikki, myös välipäivää viettävät, kadetit joutuvat heräämään aikaisin palautetilaisuuteen, vaikka

tehtävien puolesta mahdollisuus olisi nukkua pidempään. Toimintatavoissa näkyy suomalaiseseen kulttuuriin piirtynyt työmoraali, jossa tunnollisuus ja ahkeruus ovat arvostettuja ja ylistettyjä ominaisuuksia työntekijässä:

...meil on vähä, et se trendi et aamulla herätään aikasin ja hommat hoidetaan ja illalla mennään aikasi nukkumaan että... ei tää, suomalaises kulttuuris ei paljo siestaa tunneta että...
(Ensimmäisen vuosikurssin kadetti, Ryhmähaastattelu)

Kadettien työmoraali tulee vahvasti esiin ampumakäskyjen laadinnassa, esiintymisiin valmistauduttaessa ja tehtävien valmiiksi saattamisessa. Tekemättömät työt koetaan stressaavina ja niiden murehtiminen haittaa unen saamista. Ampumakäskyjä työstetään myöhään yöhön huolimatta siitä, että ammunnanvalvojat kehottavat kadetteja nukkumaan. Vaikka henkilökunta tunnistaa kadettien nukkumisen tarpeen, on heidän suhtautumisensa nukkumiseen ja lepoon kaksisuuntaista; samalla kun henkilökunnan tavoitteena on kannustaa kadetteja nukkumaan toimintakyvyn turvaamiseksi (uni-positiivinen käytäntö, ks. Williams 2011), sotii käsitys ihailtavasta työmoraalista tätä vastaan. Tämä aiheuttaa ristiriidan nukkumisen ja tehtävien loppuun saattamisen välillä. Ristiriitaa kasvattaa edelleen tieto siitä, että lyhyiden yöunien seurauksena kadettien toimintakyky huononee seuraavan päivän tehtävissä ja pahimmassa tapauksessa vaarantaa palvelusturvallisuuden. Ristiriidasta huolimatta töiden loppuun saattaminen ja yönistä tinkiminen nähdään merkinä tunnollisuudesta:

Haastattelija: No mikä sulla on yleinen sillai jos vähän puhuu just noista ketä sie valvot niin yleinen käsitys siitä että miten ne kadetit lepää?

Henkilökunnan jäsen: No kyllä ne kun ne riittävän rasituksen on saanu tonne selkäyttimeen tai kroppaansa niin kyllä ne sanoo ainakin että ”huh huh tuli nukuttua kahdeksan tuntii, että tekipä hyvää”, mut kyllä ne sitten jos ne on tunnollisia ja kokee että se työ mikä on kesken se pitää saattaa loppuun niin saattaa olla et ne nukkuu vaan 3-4 tuntia ja se rupee kyllä sitten näkymään, rupee tulemaan unohduksia ja semmosta hermostuneisuutta ja asioita mitkä ei edesauta parempaan suoritukseen, jotka voi taas tuoda sitä semmosta turvattomuutta siihen ite ammuntatilanteeseen jos ammunnanjohtaja esimerkiks näkee siitä että se on nukkunu liian vähän. (Henkilökunnan jäsen, Yksilöhaastattelu, Kursiivit lisätty)

Tehtäväorientoituneisuuden ja työn priorisoinnin (unen kustannuksella) taustalla vaikuttavat niin sanotut uni-negatiiviset käytännöt, ideologiat, diskurssit ja menettelytavat (Williams

2011). Williamsin mukaan näissä käytännöissä uni sivuutetaan tai laiminlyödään, jolloin siihen ei kiinnitetä huomiota tai sitä eksplisiittisesti väheksytään. Fokus on hereillä olevassa ruumiissa ja rationaalisessa maailmassa – hallinnan ja kontrollin motiiveissa – jotka ”lyövät” ruumiilliset tai aineettomat asiat, kuten nukkumisen. Tästä esimerkkinä toimii se, että fyysinen ja henkinen jaksaminen kytketään ampumaleirillä ensisijaisesti fyysiseen kuntoon eikä esimerkiksi siihen, onko kadetti tai henkilökunnan jäsen nukkunut liian vähän. Myös henkilökunnan keskuudessa havaittava kirjoittamaton sääntö siitä, että nukkumaan ei mennä ennen kello kymmentä illalla, korostaa hereillä olevan ruumiin asemaa:

...siis sehän on semmonen hauska tuol meiänki majotuksessa niin, *vaikka aina painotetaan et pitää levätä ja muuta, ni kyllä siellä nyt varmaan kulmia kohoteltas jos joku ennen kymmentä vetäis peiton korviinsa* illalla. (Henkilökunnan jäsen, Yksilöhaastattelu, Kursiivit lisätty)

Kulttuurinen käsitys tehokkuudesta ja tunnollisuudesta vaikuttaa yksilön kokemuksiin siitä, mitä pitää tehdä ollakseen tehokas ja hyvä työntekijä. Väsyneenä toimiminen nähdään leirillä omana ”mielensisäisenä” pakkona tehdä työtehtävät loppuun, jolloin fokus siirtyy laajemmasta diskurssista yksilöön ja hänen ajatusmaailmaansa, vaikka todellisuudessa yksilön toteuttamat käytännöt ovat osa laajempaa kulttuurista käyttäytymismallia (Bourdieu 1977; Schatzki et. al. 2001; Reckwitz 2002). Sosiokulttuuriset käytännöt ja jaetut ajattelumallit eivät kuitenkaan ole pysyviä (Bourdieu 1977; Schatzki et. al. 2001), ja ampumaleirillä onkin havaittavissa tietynlainen kulttuurinmuutos. Kun aikaisemmin tehtävät on hoidettu aina loppuun asti huolimatta siitä, mitä se tarkoittaa jaksamisen ja vireyden kannalta, on nykyään sosiaalisesti hyväksyttyä ja suositeltavaa priorisoida jaksaminen muiden intressien edelle:

Haastattelija: ...Mut jos aatellaan yleensä tämmöstä sotilaskulttuuria, nii onks siinä sallittua että, sanoo että (nukuttaa)?

Henkilökunnan jäsen: On. Se on tullu tää meiän palvelusturvallisuus, sitä on taas ollu monta vuotta. Ja se on otettu. Se välillä meni vähän överiksiki, kaikki vetosi palvelusturvallisuuteen. Mutta, se on vakavasti otettu juttu ja, monestihan myö ollaan syöllistyy myöski siihen että me ei, me tehään aina hommat loppuun, ja me lähetään ajamaan autoja sun muita väsyneinä. On pakko. Omasta mielestä on pakko... (siinä) jos me tietään että, on joku pitkä ajomatka, ...suuntaan nii, sanotaan että, sä oot kuski, sä meet nukkumaan. *Elikkä tää kulttuuri on ihan muuttunu meillä...* (Henkilökunnan jäsen, Yksilöhaastattelu, Kursiivit lisätty)

Kyseinen kulttuurinmuutos viittaa uni-positiivisiin käytäntöihin, joissa nukkumisen merkitys tunnistetaan, uni ongelmallistetaan ja sitä puolustetaan erilaisilla unta edistävillä tai uni-myönteisillä ideoilla, ideologioilla, diskursseilla, menettelytavoilla ja käytännöillä (Williams 2011). Viitattaessa palvelusturvallisuuteen nukkuminen näyttää ampumaleirillä ”huolenaiheena”, jonka ohittamisesta voi aiheutua merkittäviä seuraamuksia. Ampumaharjoituksen kirjoittamattomiin opetustavoitteisiin kuuluu nukkumisen mahdollisuuksien hyödyntäminen:

Mutta niin, se on vähän sama ku toi pukeutuminen *että niin, kyl nuoren miehen pitää aika nopeesti oppia se että on ihan turha palella, ja sitte on ihan turha valvoa jos on mahdollisuus nukkua*. Ne on mun mielestä ne kaks tärkeätä asiaa mitkä pitää ainaki tässäki harjoituksessa niin, siellä piilo-opetustavoitteissa olla. (Henkilökunnan jäsen, Yksilöhaastattelu, Kursiivit lisätty)

Kulttuurinmuutosta ovat hidastamassa organisaation ulkopuoliset syyt, kuten kasvavat talouspaineet ja niiden myötä leirin suorittaminen entistä lyhyemmässä ajassa. Tämä tarkoittaa päivien pitenemistä ja levon vähenemistä. Tämä ilmiö on havaittavissa armeijakontekstissa myös muualla, kuten Yhdysvalloissa, jossa armeijan henkilökunnan tulee tehdä enemmän vähemmässä ajassa, pidempiä päiviä, vähemmällä vapaa-ajalla. Yhdistettynä vaarallisiin taisteluympäristöihin ja huonoihin nukkumisolosuhteisiin, on ongelma entistä suurempi. (Miller et. al. 2009.)

Armeijakulttuuriin liittyy käsitys tehokkuudesta ja täsmällisistä aikatauluista. Yleiset käsitykset voivat kuitenkin poiketa todellisista toimintatavoista:

Haastattelija: Ja tämmönen omarytmyisyys, et se on tullu aika monesta. Kiireettömyys, niin kun tänä aamuna mis me herättiin noitten varusmiesten teltassa niin niillä oli, kuudelta tuli tää herätys mut sieltä puol seittemään asti kaikki vaan oli just siellä makuupusseissaan. Et miten ihmeessä, et puol tuntii kuluu ja mitään ei tapahdu..

Haastateltava: No se on se telttatorkutus, niin kun kännykällä useimmiten on aina se, kymmenen minuuttia lisää, kymmenen minuuttia lisää tai jotain muuta. Se voi olla osittain se tunne et täältä ei olis, mä en haluais mennä tonne ulos, mä en jaksa lähteä mihinkään tai sitä et vitsit on mukava täs vähä yrittää heräillä [naurahtaa].

Haastattelija: Mut se oli ihan kiva fiilis, sit tuli siitä että, siellä vaan pötkötellään kaikki pusseissa ja, ei oo mitään kiirettä ja.

Haastateltava: Niin ei oo, semmonen, ehkä semmonen normaalikäsitys että nyt heti aamulla on älytön kiire jonneki..

Haastattelija: Niin, aika on kortilla..

Haastateltava: ...sehän saattaa olla semmonen uskomus että aina ku armeijassa herätään, niin sitte lähdetään heti juoksemaan. Ja ku se ei oo kuitenkaan sit todellisuutta, se on harvemmin niin että on semmonen älytön kiire. (Henkilökunnan jäsen, Yksilöhaastattelu, Kursiivit lisätty)

Tämä ennakkokäsityksiä kyseenalaistava havainto viittaa Goffmanin (1959) ”backstage” – ”frontstage” -työhön; ”frontstage”:lla toimijat ovat näkyviä yleisölle ja heidän tulee pysyä rooleissaan. Puolestaan ”backstage”:lla toimijat voivat irrottautua rooleistaan ja valmistautua yhdessä joukkueovereidensa kanssa ”frontstage”-esitykseen. (Goffman 1959.) Varusmiesten ja ensimmäisen vuosikurssin kadettien ”telttatorkutus” kuvastaa ”backstage”-työtä, jossa toimijat ovat vapaita rooleistaan sekä erilaisista odotuksista, joita armeijaorganisaatiolle asetetaan.

5.1.2 Nukkumisesta vaikenemisen käytäntö

Nukkumisesta ja väsymyksestä puhuminen näyttäytyy ampumaleirillä eräänlaisena tabuna. Tämä koskee niin kadettien kuin henkilökunnan tapaa vaieta nukkumista tai väsymystä koskevista asioista. Nukkumisesta vaikenemisen käytäntö viittaa uni-negatiivisiin käytäntöihin, jolloin yksilö niitä toteuttaessaan ikään kuin sitoutuu ruumiillisen järjestyksen hallitseviin ideaaleihin (Williams 2011). Tästä toimii esimerkkinä tehtävä- ja toimintaorientoitunutta sotilas, joka ei näytä väsymystään tai puhu siitä:

Haastattelija: Mut tätä mä jäin miettii tälleen et osataaks täällä nukkuu, peilaten siihen että tänä päivänä on hirveesti uniongelmia, mist puhutaan, et näkyyks ne jotenki täällä? Eiks ne vaan osaa, (tai on jotaki), unihäiriöitä..?

Haastateltava: Ei ainakaan puhuta niistä. Joo onhan, kyl sitä iteki huomaa, normiolosuhteis joskus että, ainaki jos töissä on vähän enemmän ruuhkaa, kuljettimella ni, ei sitä sillon, ei niin hyvin nuku tai sitten miettii niit työasioita mutta, ei täällä nyt ainakaan puhuta siitä, et kuinka hyvin on nukkunu esimerkiks.

Haastattelija: Onk se vähän tabu puheena koko tää..?

Haastateltava: En mä tie, vai onk se, en mä tie onk se tietoisesti, vai tiedostamatta, siitä vaan jätetään puhumatta, et, nii. Tulee mieleen et ei tää, on monta muutaki asiaa mitä tääl ampumaleiril taas ei puhuta, mitä normaalisti taas sotilasyhteisös voitais puhua.

Haastattelija: Kuten esimerkiksi?

Haastateltava: No sanotaan vapaa-ajasta esimerkiksi, miten sitä käyttää, tai.. No joo, mitä on tehnyt, siis viikonlopun jälkeen kun puhutaan yleensä et mitä on tapahtunu, ni nyt ei oo sitä. Kaikki on tähän ampumaleiriin fokusoitunu että, ja tästä puhutaan. (Henkilökunnan jäsen, Yksilöhaastattelu, Kursiivit lisätty)

Sen sijaan, että tarkastelisimme pelkästään sitä, mistä asioista puhutaan ja mitkä asiat koetaan tärkeiksi, voimme tarkastella kolikon kääntöpuolta. Tällöin fokuksemme kohdistuu siihen, mitä *jätetään sanomatta*; mitkä kysymykset ohitetaan ja mitä kysymyksiä väheksytään tai aliarvioidaan. (Williams 2011.) Sanomatta jätetyt asiat kertovat meille jotain siitä, mitkä asiat yhteiskunnassamme tai tietyssä tilanteessa koetaan merkityksellisenä. Aineistomme perusteella nukkuminen ja väsymys ovat asioita, joista ei ampumaleirillä juuri puhuta. Väsymyksestä puhumista ei koeta osaksi ampumaleirin- tai armeijan kulttuuria:

Haastattelija: Puhuukse henkilökunta, tai nää kadetit avoimesti esimerkiksi väsymyksestä?

Haastateltava: Ei oikeestaan, ei kuulu kulttuuriin (...) No en mä tie onk se sääntö, mut eipä siitä.. Kyllä voidaan sanoa että kylläpä nukuttaa tai jotain muuta, mutta ei sillai että puhuttas siitä et on väsymystä, ei, tai että tää on rankkaa, ei semmosesta oikeestaan kauheesti puhuta. (Henkilökunnan jäsen, Yksilöhaastattelu, Kursiivit lisätty)

Vaikenemisen käytäntö on nähtävissä leirin eri toimijoiden keskuudessa. Henkilökunta on keskittynyt ampumaleirillä olemiseen, jolloin nukkumiseen liittyvä keskustelu jää monien muiden keskustelunaiheiden tavoin pois henkilökunnan välisestä kanssakäymisestä. Tehtäväorientoituneisuus jättää varjoonsa ”vapaa-ajan” asioista keskustelemisen, johon nukkuminenkin voidaan laskea kuuluvaksi. Nukkumisesta tai väsymyksestä puhuminen voi riippua myös siitä, kenen kanssa keskustellaan (jatkoa edellisestä haastattelulainauksesta):

Haastattelija: Mut sotkus sit kuulee kyllä taas että, eilenki ammuntojen jälkeen, että kyllä se oli helvetin rankkaa ja, siis tämmöst kieltä ne käyttää sit siellä.

Haastateltava: Joo joo, ja sit ku kuuntelee, et on sopivan välimatkan ku ne hiihtää ampumapaikoille tai johonkin muualle ni... Kaikki suomalais-ugrilaiset ja lainatut sanat että

ja, mun mielest se on, kaikist hauskin oli se että, et jos joku viel sanoo et tä on tavallinen yliopisto ni mä vedän turpaan, että [naureskelee]... (Henkilökunnan jäsen, Yksilöhaastattelu)

Kadetit eivät siis puhu väsymyksestä henkilökunnalle, mutta toistensa keskuudessa väsymyksestä puhuminen on normaalia ja soveliasta. Tämä ilmiö on verrattavissa työelämään laajemmin; kuinka monella työpaikalla valvotuista öistä ja tummista silmäanalusista käydään keskustelua taukokuoneessa kahvitauolla, mutta ei esimiehen kanssa. Ilmiö on yhdistettävissä käsitykseen ”mallityöntekijästä” tai tutkimuksessamme ”mallisotilaasta”, joka ei ilmaise väsymystään ja täten kykenemättömyyttään hoitaa työtehtävänsä esimerkillisesti. Nämä kysymykset liittyvät epäilemättä myös hierarkian ilmenemiseen leirillä, jota avaamme lisää kappaleessa 6.

Vaikka kadettien jaksamisesta ja riittävästä unen saannista ollaan kiinnostuneita henkilökunnan toimesta, ei kadettien väsymyksestä silti puhuta avoimesti:

...Mut kyllä mä väitän et tää oma opettajakunta ymmärtää varsin hyvin mistä on kysymys jos joku sanois että nyt vaan.. Mut ei siit puhuta. Ei siitä ihan oikeesti puhuta, että... (Henkilökunnan jäsen, Yksilöhaastattelu)

Väsymyksestä vaikeneminen liittyy mahdollisesti siihen, että unelle ei anneta sille kuuluvaa painoarvoa (huolimatta siitä, että riittäviin yöuniin kannustetaan). Tämä kertoo ristiriidasta tehokkaan kadetin ja toisaalta hyvin levänneen kadetin välillä. Väsymyksestä vaikeneminen on nyky-yhteiskuntamme työelämässä edelleen havaittavissa oleva piirre. Nukkumista ei oteta tarpeeksi vakavasti työkäytännöissä sekä työpaikan terveys- ja turvallisuuskysymyksissä (Williams 2005). Nukkumisen ei nähdä kuuluvan modernin päivän työhön, jota kuvastaa eräänlainen ”macho-kulttuuri”, jossa nukkumisen nähdään olevan ”nynnyjä varten”. Tätä voidaan kutsua työpaikan ”hyökkäykseksi” unta kohtaan. (Leadbeater & Wilsdon 2003 via Williams 2005.) Vähäisellä unella selviäminen nähdään sitoutumisena yritykseen ja uraan (ks. mm. Leadbeater 2004) ja unen puute nähdään urhoollisuuden, rohkeuden ja moraalisen hyveen kuvastajana (Williams 2005).

”Vaikenemisen kulttuuri” ei kuitenkaan tarkoita sitä, ettei henkilökunta näkisi tarpeellisenä puhua kadeteilla nukkumisen tärkeydestä:

...Mutta kyl kadeteille mun mielestä pitää puhua siitä että, ei saa polttaa itseensä loppuun. Et vaikka kuiteski olis tietyt tehtävät jotka pitää täyttää. (Henkilökunnan jäsen, Yksilöhaastattelu, Kursiivit lisätty)

Tämä voi olla merkki orastavasta kulttuurimuutoksesta, jossa väsymyksestä ja nukkumisesta puhuminen nähdään luonnollisena ja suotavana. Väsymyksestä vaikeneminen voidaan nähdä kytkeytyvän myös sukupuoli-keskusteluun, jossa naispuolinen kadetti välttää väsymyksestä puhumista maskuliinisessa työympäristössä ja todistaa tällä tavalla pätevyytensä työssä suoriutumiseen:

...sen mä tiedän kyllä tasan tarkkaan että esimerkiks nää meiän naispuoliset kadetit niin, jos mä meen kysymään niiltä et väsyttääkö, onks ongelmia, onks murheita, onks huolia, ei varmaan oo. Koska heidän pitää olla, siis tää on mun tulkintani, et heidän pitää olla.. Siis, tä on puhtaasti minun tulkintani, et heidän pitää olla pikkasen vielä parempia kuin näitten.. Et jos se miespuolinen kadetti joskus uskaltais sanoa että häntä väsyttää, niin mä kyllä rastin seinään vedän ku joku naispuolinen kadetti mulle sanoa että häntä väsyttää. Että ei varmana sano. En jaksa uskoa. En tiedä mitä keskenään puhuvat, miten kokevat, mutta tä on mun kokemukseni sitte että.. Et en usko. En usko että kovin avoimesti sanosivat. (Henkilökunnan jäsen, Yksilöhaastattelu)

5.1.3 Päivällä nukkumisen käytäntö

Päiväunet ja niiden merkitys on havaittu viime aikoina yhä kasvavassa määrin työtehoa parantavana toimintona (mm. Partinen & Huovinen 2011). Päiväunien ympärillä rakentunut ”tehotorkku-ilmiö” (ks. mm. Salmela 2012) ilmentää tehokkuus-diskurssia parhaimmillaan. Sen sijaan, että päiväunet olisivat ”hukkaan heitettyä aikaa”, voidaan niiden nähdä olevan oleellisessa asemassa työtehokkuuden ja tehtävissä suoriutumisen kannalta. Päiväuniin liittyy kuitenkin edelleen käsityksiä, joissa päiväunet nähdään ei-hyväksyttävänä ja tuomittavana toimintana – merkinä laiskuudesta (ks. mm. Baxter & Kroll-Smith 2005).

Suhtautuminen päivällä nukkumiseen ampumaleirillä on moniselitteistä. Aineistosta on havaittavissa kaksi erilaista tulokulmaa päiväuniin; (1) päivällä nukkuminen on tabu ja (2) päivällä nukkuminen on soveliasta, mikäli siihen on olemassa perustelu. Päiväunien ottamiseen liittyy useita ristiriitoja, koska sekä kadeteilla että henkilökunnalla on niin

keskenään kuin toimijaryhmiä verrattaessa eri näkemyksiä mahdollisuuksista päiväuniin ja niihin suhtautumisesta. Päiväunet näyttäytyvät toisaalta tabuna ja toisaalta ne ovat armeijassa opittu taito, jota hyödynnetään mahdollisuuden tullen.

Haastattelija: ...onks täällä jotenkin tapana, tai mahdollisuudet ottaa päikkäreitä, päiväunia, torkkuja?

Haastateltava: Mä ainakin tossa ennen lounasta.. [nauraa]

Haastattelija: Okei, kerro lisää. Koska se on tärkeä osa...

Haastateltava: On on, joo, ja jaksaa tulla tänne puhuttelu ja syömään. Tämä otetaan (pois) [naureskelee]... (Henkilökunnan jäsen, Yksilöhaastattelu)

Päiväunia otetaan yleisesti tarkasteltuna leirillä harvoin henkilökunnan keskuudessa. Kadettien kohdalla päiväuniin ei liity yhtä varauksellista suhtautumista kuin henkilökunnalla, mutta *odotettu suhtautuminen* lepoon ja sen hyväksyttävyyteen tulee esille henkilökunnan puheissa. Päivällä nukkumisen ”tabumaisuus” kytkeytyy nukkujan oikeuksiin ja velvollisuuksiin (Williams & Bendelow 1998, 182–183). Pohjaten Parsons (1951) ”sairaana henkilön roolin” ominaispiirteisiin, nukkujan velvollisuuksiin kuuluu nukkua yöaikaan, jotta hän noudattaisi nukkumisajan yleistä mallia. Yöaikaan nukkumisesta voi poiketa vain perustelluilla sosiaalisilla seikoilla, kuten työjärjestelyillä:

Haastattelija: Entäs muuten, onks se yleistä että teillä, joko (--) tai täällä leirin aikana ihmiset ottaa päikkäreitä?

Haastateltava: Ottaa varmasti. Sillon ku vaan pystyy nii, on se ihan..

Haastattelija: Onks seki luvallista?

Haastateltava: On. Se on joku semmonen harjoitus on että se, työvuoro saattaa olla et se voi olla aamulla, se voi olla illalla. Ja siinä välissä ku tulee semmonen hetki niin, ei se oo mitenkään kielletty. (...) Näitähän jotkut ei sitte ymmärrä et miten voi joku nukkua päiväunet. Mutta kyllä siinäki se järki alkaa olla että, on eri tehtäviä eri aikaan. Ollaan (eri) työvuorossa. (Henkilökunnan jäsen, Yksilöhaastattelu)

Henkilökunnan jäsenet saattavat ottaa päiväunia silloin, kun ei ole muuta tekemistä. Joillakin henkilöillä on päivisin paljonkin vapaa-aikaa ja he toimivat omasta tuvastaan käsin, jolloin päiväunien ottaminen on konkreettisesti mahdollista ja jopa luontevaa. Eri työtehtävissä työskentelevillä henkilöillä on vapaa-aikaa eri aikaan päivästä ja tämä toimii eräänlaisena oikeutuksena nukkua päivällä. Tämä ilmiö on verrattavissa yhteiskunnassa laajemmin

näyttäytyvään vuorotyöhön, jossa öisin työskentelevät henkilöt nukkuvat päivisin poiketen muun yhteiskunnan rytmistä (Williams 2011). Varusmiehet nukkuvat ampumaleirillä runsaasti päiväunia ollessaan toimeettomia päiväsaikaan. Varusmiesten päivällä nukkuminen on osaltaan ajanvietettä ja mahdollisuus levätä käytetään hyödyksi. Vartiomiehet, jotka valvovat vartiokopeilla 24 tunnin vuorossa ovat oikeutettuja nukkumaan päivällä ja nukkumiseen kannustetaan järjestämällä kahden vartiomiehen vuoroja ja tarjoamalla vartiokoppiin sänky nukkumista varten. Sänky ikään kuin kuvastaa nukkumisen sosiaalista hyväksyttävyyttä vartiokopissa. Vartiomiehet saavat itse päättää milloin nukkuvat vai nukkuvatko ollenkaan. Ainut edellytys on, että toisen pitää olla koko ajan hereillä. Myös yölliseen vartiovuoroon valmistautuvat varusmiehet saattavat laittaa nukkumaan klo 18 leirielämän ollessa aktiivisimmillaan:

Jokku laitto jo kuuelta yöunille. Että ne on nukkunu joku neljä viis tuntia. Siellä kävi saunassa silloin neljältäkö sai mennä ja syömässä ja laitto nukkumaan. (Varusmies, Ryhmähaastattelu)

Ensimmäisen vuoden kadetit pitivät päivisin ”heittokipinää” rentoutuakseen teltassa, kun aikataulu antoi myöten:

Haastattelija: Miten te rentoudutte täällä. Te ootte nyt ollu vasta, kaks päivää mut miten te ootte rentoutunu tai mitä te teette rentoutuaksenne?

Haastateltava 1: Makaamalla teltassa.

Haastateltava 2: Niin heittokipinä päälle vaan elikkä kaikki makaamaan vaan ja sitte aina vähä alkaa viilee tulemaan laitetaan vähä tulta lisää ja maataan siinä, makuualustojen päällä tai silleen. Istutaan jossain ja siinä puhutaan kaiken näköstä, näin. (Ensimmäisen vuosikurssin kadetit, Ryhmähaastattelu)

Vaikka kadetit eivät konkreettisesti nukkuisikaan, on heittokipinä verrannollinen niin sanottuun ”toimeettomaan”/”tuottamattomaan” ruumiiseen, piirteisiin, jotka koetaan yleisiksi myös nukkuvan ruumiin kohdalla. Heittokipinä toimii rentoutumisen muotona ja ruumis on makuuasennossa valvovan rationaalisen ruumiin pystyasennon sijaan. Heittokipinä vaikuttaisi toimivan eräänlaisena vaihtoehtona päivänokosille ja ei liene liian pitkälle vietyä olettaa, että joku kadetti saattaa jopa nukahtaa heittokipinän aikana rauhalliseen, lämpimään ja pimeään teltaan. Ampumaleirin erityislaatuisuus ja levolle mahdollistettu aika oli huomattavin juuri varusmiesten kohdalla, sillä he vertasivat leiriä vahvimmin varusmiespalveluksen

taisteluleireihin, joissa saatettiin nukkua yössä 2–3 tuntia. Vaikka kadetitkin kokivat ampumaleirin olevan ”luksusta”, oli heidän tehtävääikataulunsa sen verran tiivis, että lepäämiseen ei jäänyt samalla tavalla aikaa kuin ”toimettomille varusmiehille”. Kadettien keskuudessa päiväunet olivat kuitenkin sosiaalisesti hyväksytyjä ja päätös päiväunien ottamisesta saatettiin tehdä yhdessä muiden samassa parakissa majoittuvien kesken, mikä viestii kollektiivisuudesta (“kun muut nukkuu, niin minäkin nukun”):

Haastattelija: Nukuksä koskaan päikkäreitä? (...)

Haastateltava: No joo siis ihan niinku jos sattuu tuleen joku puolentoist tunnin parin tunnin tauko päivän aikana niin sitte menee sinne, nukkumaan. Ei sitä nyt ihan koko aikaa nuku mut sellanen joku, mitäköhän sitä heittäis sellanen, keskimäärin joku 45 minsaa - tunti. Siinä tulee nukuttua sitte.

Haastattelija: Nukkuko siellä muut vai onko se silleen että sää tykkää nukkua vaan. Vai onko siellä muitaki jotka tulee nukkuun?

Haastateltava: On siel niinku, muutamia kekkä kans nukkuu jos vaan aikaa on. (...) *Meillä aika usein joil on yhteinen päätös niin sit mennee nukkuun.*

Haastattelija: Ai mitä että yhteinen päätös?

Haastateltava: Niin. (...) Niin mennään nyt nukkumaan. (...) Niin ja sit se on usein jopa silleen että jos, itte on ainoana hereillä. Sitte siel on niinku muut on nukkumas tyyliin päiväunia niin.. Siin tulee siis siitä vaan sitte niinku, tyyliin automaattisesti hakeutuu itteki vaan sänkyyn makoileen. Ja sitte kaukaa ku siinä nukkuu jo. (Toisen vuosikurssin kadetti, Keskustelumuotoinen yksilöhaastattelu, Kursiivit lisätty)

Ampumaleirillä siis suhtauduttiin päiväunien ottamiseen osittain hyvinkin myönteisesti. Osa henkilökunnasta sanoi nukkuvansa päiväunia majoitustiloissa ja se koettiin jopa yleiseksi silloin, kun leirin aikataulu antoi myöten. Iän myötä kertynyt kokemus oman unentarpeen tunnistamisesta vaikuttaa päätöksiin lähteä nukkumaan päivällä, jos siihen koetaan olevan tarvetta oman toimintakyvyn ja hyvinvoinnin kannalta. Samanlaista toimintatapaa havaittiin myös nuoremman henkilökunnan keskuudessa. Päiväunille lähtemiseen liittyy ajatus siitä, että takaisin tullessa muu porukka tietää päiväunille tarpeen tunnistaneen henkilön tulevan virkeämpänä takaisin ja täten päiväuniin jopa kannustetaan. Päiväuniin kannustetaan erityisesti kuskeja silloin, kun tiedetään edessä olevan pitkä ajomatka. Tällöin toimijat tiedostavat unen merkityksen yksilön suorituskyvyn kannalta ja ovat osaltansa uusintamassa uneen liittyvää uhkadiskurssia.

Vaikka päiväunet hyväksyttäisiin yleisesti pitkien päivien ja erilaisten työvuorojen vuoksi, jää päätös päiväunien mahdollisuuden hyödyntämisestä lopulta yksilön päätettäväksi. Täten yksilön päätökseen vaikuttaa unen sosiaalisesti rakentunut ja neuvoteltu luonne, uni-positiiviset ja -negatiiviset käytännöt (ks. mm. Williams 2005; 2011), sekä esimerkiksi käsitys mallisotilaasta, jonka nukkumisen tarve saatetaan olettaa olevan pienempi kuin ”tavallisella kansalaisella”:

Siis mä luulen että moni muuki joita sä oot haastatellu on todellu että niin, armeijassa on semmonen sanonta että nukkuminen on yliarvostettua hommaa, tai kuolema kuittaa univelat. Se on ehkä se, siinä ehkä piilevästi saattaa olla semmonen vinha totuus siitä että, sotiluuteen tavallaan siihen että on kovakuntonen ja kykenee toimimaan, liittyy se että unen tarve on vähäisempi kuin muilla kenties. Puhumattakaan siitä että on esimiehenä. Ja sitte kun esimiehen tehtävä, kriisiaikana otetaan kuiteski aina mukaan se että pitää pitää huolta alaisista ja toimia esimerkkinä. Niin se voidaan ymmärtää sellasena asiana että on viimeinen joka menee nukkumaan, on hereillä kun muut heräävät. Ja siinä kyl kai siinä semmosta tiettyä sankarillisuuttaki voidaan nähdä. (Henkilökunnan jäsen, Yksilöhaastattelu, Kursiivit lisätty)

Motivaatio päiväunien ottamiselle tai ”uskallukselle” ottaa päiväunia voisi tulla myös ylemmältä johdolta, kuten henkilökunnan jäsen haastattelussa toteaa:

...Mut ei täällä muuten, ei henkilökunnal oo sitä oikeestaan mahdollisuutta (ottaa päiväunia) et me ollaan pihalla tuolla ni ei oo sitä, kadetilla vielä vähemmän että.. Veikkaan et jos olis mahdollisuus, ja se, nimenomaan oli puhe että se tulis vähän ylempää, että kysyy että missä harjoituksen johtaja ni, se on huilaamassa ni, se olis, yhtä samanlainen tapa ku tää ruokatuntiliikunta, et siihe opittais. Ei mikää mahdoton. (Henkilökunnan jäsen, Yksilöhaastattelu, Kursiivit lisätty)

Päiväunien ottamiseen voitaisiin siis oppia yhteisötasolla, kun ylempi johto näyttäisi esimerkkiä ja tekisi täten toiminnasta hyväksyttävän yhteisön keskuudessa. Uuden tavan opetteluun voisi erään henkilökunnan jäsenen mukaan sisältyä myös armeijan ”käskytuskulttuuri”, jolloin kadetit käsketään ammunnoissa taukotelttaan lounaan jälkeen lepäämään:

Mut tämäki on semmonen tietyst et jos se käsketään sinne, että lounaan yhteydessä on mahdollistettava, niin ku tämä on tämä, kuljettaville mahdollistettava (kuus) tuntia, et jos se

on, siihenki että lounaan yhteyteen on mahdollistettava vaikka puolen tunnin lepo. Jokainen käyttää sen miten käyttää sitte, niin sekin pitäs kokeilla. Se käsketään johonkin yhteen pilottiammuntaan tonne, ja sitten ne käsketään sinne teltaan. Veikkaan et aika moni nukahtais. (Henkilökunnan jäsen, Yksilöhaastattelu)

Päivällä nukkumiseen liittyy leirillä myös häpeän tunne. Poikkeaminen normista nukkua vain yöaikaan näyttäytyy vahvana henkilökunnan keskuudessa. Kun henkilö ”yllätetään” päiväunilta, kokee hän joutuvansa selittelemään tekoaan ja perustelemaan sitä – huolimatta siitä, että päiväunet olisivat tarpeelliset myöhään yöllä tehtyjen töiden takia. Tämä havainto liittyy näkemykseen ruumiin ”oikeaoppisesta” asennosta päiväsaikaan. Makaava ruumis päiväsaikaan poikkeaa normista; ruumiin tulee perinteisen käsityksen mukaan olla päivällä valpas ja pystyasennossa (Williams 2011). Huomio päiväsaikaan nukkumisen aiheuttamasta häpeästä on erityisen mielenkiintoinen, sillä ei ole olemassa varsinaisesti olemassa mitään fysiologista syytä sille, miksi nukkumisen pitäisi tapahtua yöllä. Lasten opettaminen yöajan nukkumiseen ja aikuisten asettamien ”soveliaiden” nukkumiskaavojen noudattamiseen on melko suuren työn takana, mikä viestii yöaikaan sijoittuvan nukkumisen neuvotellusta luonteesta. (Williams & Bendelow 1998, 175.) Ajatus nukkumisen sijoittumisesta yöaikaan on niin vahvasti juurtunut meihin, että koemme rikkovamme jotain perustavanlaatuista sääntöä toimiessamme tämän säännön vastaisesti:

Ja, niin, jos nyt kävis sillai et päiväsaikaan, esimerkiks nyt menisin sinne ja koputtasin johki huoneen ovelle, menisin hakemaan jotain tavaraa, vaikka radiota tai jotain muuta ja koputtasin, ja avaisin oven ja joku ois päiväunilla siel, ni kyl se heti on sillai, [yskäisee] no minä tässä nyt vähän oikasin ja näin pois päin. Ja tekisin itse ihan saman. Siis se ois, jotenki semmonen että... (...) ...niin että päiväsaikaan täällä nyt nukutaan. Eihän semmonen nyt käy. Vaikka se ois, jos kaveri on kukkunu kahteen asti yöllä töitten takia ja nyt kävis, ois mahdollisuus käydä päiväunilla, ni jotenki se on semmonen, et, [yskäisee] ei, no niin, minä tässä nyt vaan vähän, no, minä näitä papereita tässä tutkin ja, aattelin sitten (oikaista). Kauhee selitys. Ja itte selittäsin ihan varmasti samalla tavalla jos mä oisin siellä pötkölläni sängyn päällä (...) ... (Henkilökunnan jäsen, Yksilöhaastattelu)

Nykymaailmassa vedetään tiukka raja julkisen työmaailman ja yksityisen maailman välille. Yksityisessä maailmassa puuhaillaan, nukutaan ja toteutetaan muuta ajanvietettä, kun työmaailma on työtä ja valvomista varten. Tätä ajattelumallia kuvastaa ampumaleirillä se, että leirin ”pääpaikassa”, Johtolassa, oli yksi kahdella sängyllä varustettu huone, jonka olisi voinut

olettaa olevan tarkoitettu esimerkiksi päiväsaikaiseen lepoon. Huone oli kuitenkin Combat-kameratiimin käytössä ja täynnä kameroita, mikä esti mahdollisuuden levätä kesken työpäivän ilman siirtymistä majapaikalle.

Lopuksi todettakoon, että päiväuniin saatettiin suhtautua leirillä positiivisesti, mutta ne jätettiin silti ottamatta. Tämä päätös perustui siihen, että päiväunet siirtävät yöunia, mikä koetaan negatiivisena asiana. Tämä havainto liittyy ajatukseen, että *yö on nukkumista varten*, ja se näyttäytyy yhteiskunnassamme laajemmin. Yön ajalle sijoittuva uni priorisoidaan päivään sijoittuvan unen edelle ja väsymyksestä päiväsaikaan pyritään selviämään eri keinoin. Päiväunet voivat olla ”virkistys”, mutta niiden pituutta tulee säädellä vireystilan säilyttämiseksi ja hyvien yöunien varmistamiseksi. Niin sanottua ”unihumalaa”, joka tulee liian pitkistä päiväunista, tulee välttää ja päiväunien merkitys on niiden positiivisessa vaikutuksessa yksilön työtehoon ja yleiseen vireystilaan. (Partinen & Huovinen 2011.)

Edellä mainitut käytännöt ovat osaltaan uni-positiivisia, edustaen uni-myönteisyyttä ampumaleirillä sekä laajemmin yhteiskunnassa. Lause: ”A productive body is a well-slept body” (Hancock 2008, 418) kuvastaa tätä näkökulmaa osuvasti. Samalla osa käytännöistä edustaa uni-negatiivista näkökulmaa; nukkuminen on jotain, mitä tehdään, kun ei ole muutakaan tekemistä. Tällöin korostetaan rationaalista, hereillä olevaa elämää sekä yhteiskuntaa ja uni jää armotta kakkossijalle. (Williams 2011.) Uni-negatiivisia käytäntöjä edustaa myös leirin kiireellinen aikataulu, joka ei mahdollista päiväunien ottamista, vaikka niille koettaisiin olevan tarvetta. Suurimmalla osalla haastattelemastamme henkilökunnasta ei ole mahdollisuutta ottaa tehtävänsä vuoksi päiväunia. Toinen syy päiväunien poisjääntiin on se, että niihin ei haluta käyttää aikaa (nukkumisen aliarviointi). Vaikka päiväuniin tarjoutuisi mahdollisuus, ei silti saateta levätä, eikä päiväunia välttämättä koeta tarpeellisiksi. Ensimmäisen vuoden kadetit nukkuvat verrattain harvoin päiväunia ampumaleirillä ja peilaavat tilannettaan varusmiesajanaan, jolloin päiväunia otettiin lyhyiden yöunien paikkaamiseksi aina kuin aikataulu sen mahdollisti. Ampumaleirillä yöunet ovat varusmiesajan taisteluleireihin verrattuna verrattain pidemmät ja täten päivänokosille koettiin pienempi tarve.

5.2 “Nukunko oikein?” Terveys-diskurssi määrittämässä ymmärryksen hyvästä unesta

Nukkuminen on päätenyt osaksi ”terveydellistämisen” prosessia (ks. Williams 2002), jossa nukkuminen yhdistetään entistä enemmän terveyden ja hyvinvoinnin kysymyksiin. *Unettomuudesta* on muun muassa tullut ”julkinen terveysongelma”; riskipitoinen tila ja itsehallinnon ongelma, johon tulee kiinnittää niin sosiaalista kuin yksilöllistä huomiota (Kroll-Smith & Gunter 2005). Nukkumisen terveydellistämisen prosessissa yksilön itse toteuttamat uni-hygieniaa ylläpitävät toiminnot ovat avainasemassa; erilaiset keinot taistella unettomuutta vastaan ja yksilön toimintakyvyn maksimointi pitävät sisällään muun muassa jo normiksi muodostuneen kahdeksan tunnin yönien politiikan, joka nähdään eräänlaisena länsimaisena ideaalina. Uniongelmiin hoitoon keskittyvä ”unen lääketieteellistämisen prosessi” kulkee rinta rinnan unen terveydellistämisen kanssa. (Williams 2002.)

Ampumaleirillä *yksivaiheinen uni* näyttäytyi ihannoituna ja tavoiteltuna nukkumiskäytäntönä. Kadetit viittasivat puheissaan kahdeksan tunnin ”normaaleihin” ja ”riittäviin” yöuniin ja vertasivat omaa unen saantiaan tähän normiksi muodostuneeseen käsitykseen riittävästä yönestä. Yölliset heräämiset ja sen myötä unen pätkittäisyys nähtiin epämiellyttävinä ja ne heikensivät nukkumiskokemusta. Yksivaiheinen uni ei kuitenkaan ole jotain biologista tai ihmiselle ominaista; yhtäjaksoinen uni on melko uusi kehityssuunta ja teollisen ajan tuote. Jakautunut uni on ollut puolestaan pitkään unemme luonnollinen muoto, jonka alkuperä on syvällä ihmiskunnan historiassa; ennen teollista aikaa esimerkiksi perheiden unirytmiksi oli katkonainen, pitäen sisällään kaksi unen vaihetta (ensimmäinen ja toinen uni), joiden välillä oli tunnin tai pidemmän ajan hiljainen hereillä olo. (Ekirch 2006.) Täten esimerkiksi ensimmäisen vuoden kadettien sekä varusmiesten kipinävuoroihin herääminen vaikuttaisi olevan historian näkökulmasta katsottuna luonnollinen osa nukkumiskokemusta, mutta kadetit ja varusmiehet kokivat yöllisen heräämisen negatiivisena asiana:

Haastattelija: Mites se (tunnin kipinävuoro) vaikuttaa näihin uni..?

Haastateltava: No eihän siitä varmaan pääse ihan siihen syvimpään unneen ku joutuu kesken. Mutta no riippuu aina missä vaiheessa sul on se kipinävuoro esimerkiks.

Haastattelija: No millon sulla oli?

Haastateltava: No mulla oli nytten siinä, kolmesta neljään oli elikkä just silleen ei tuu semmosta yhtenäistä pitkää unta ei tuu. *Elikkä nukut sen kolme neljä tuntia, tunnin valvot ja*

sitte saman verran uusiks päälle niin eihän siihen varmaan siihen syvvään lähellekään pääse.
(Ensimmäisen vuosikurssin kadetti, Ryhmähaastattelu, Kursiivit lisätty)

Kadetin kuvaama nukkumisrytmi kuvaa hyvin pitkälti meille luonnollista unen rytmiä, mutta se tulkitaan huonoksi perustuen käsityksiin yhtäjaksoisen unen merkityksellisyydestä. Lääketieteen toimijoiden puheenvuorot, kuten: ”Herääminen pari kolme kertaa yössä ei ole epätavallista, *jos nukahtaa uudestaan noin kymmenessä minuutissa*” (Partinen & Huovinen 2011, 46; kursiivit lisätty) luovat mielikuvaa väärin nukkuvasta ruumiista. Nyky-yhteiskunnan uni-ideaalia vahvistaa myös armeijan säännös autoja kuljettavien henkilöiden määrittelystä kuuden tunnin yönestä. Säännöksen perusteella kuljettajan oletetaan olevan vireystilaltaan valmis kuljetustehtävään, kun hän nukkuu kuusi tuntia yhtäjaksoisesti. Kuuden tunnin yön unen takaaminen viestii siitä käsityksestä, että henkilön oletetaan nukkuvan säädettyinä uniaikana kuusi tuntia, mikä puolestaan vahvistaa ajatusta yhtäjaksoisen unen merkityksestä. Säännös herättää kysymyksen siitä, nähdäänkö tärkeämpänä se, että sotilas on virkeänä ratissa kuin aseiden kanssa. Aseiden kanssa työskenteleville ei ole laadittu samankaltaista säännöstä riittävistä yönistä. Kentällä vietetyn jakson perusteella voidaan todeta, että kadetit ja henkilökunta kokivat aseiden kanssa työskentelyn väsyneenä uhkaavana, joten tämänkaltaiselle säännölle voidaan nähdä olevan perusteita.

Terveysdiskurssiin kuuluu käsitys *unesta toimintakyvyn ylläpitäjänä*. Uni on erityisesti aivojemme toiminnalle elintärkeää, joten nukkumiseen liittyvät häiriöt vaikuttavat elämäämme hyvin kokonaisvaltaisesti (Partinen & Huovinen 2011). Ampumaleirillä unen merkitys yksilön toimintakyvyn kannalta korostuu erityisesti leirin oppimistavoitteiden takia. Ampumaleiri on oppimistapahtuma, jonka vuoksi on tärkeää turvata riittävä uni oppimisen mahdollistamiseksi. Fokus oppimiseen on vaikuttamassa siihen, kuinka kadetit kokevat leirin ”luksusleirinä” verratessaan sitä esimerkiksi taisteluleireihin, joissa tavoitteena on selvitä mahdollisimman vähällä unella:

No siis mehän ollaan täällä nytten oppimassa. Ja saamassa tai, hakemassa oikeuksia erilaisia tulitoimintatehtävä, tulitoiminnan valvojan tehtäviin niin kyl tää on ihan erilainen. Et ei sitä silleen voi oikeestaan verrata aikasemmin sit oltu siel niinku taistelu ja harjottelemas sitä taisteluu niin, nyt sitte harjotellaan sitä et me voidaan johtaa niitä jotka harjottelee sitä taisteluu. (Ensimmäisen vuoden kadetti, Ryhmähaastattelu)

Mut toisaalt se et me nukutaan täällä enemmän ku mitä varusmiespalveluksessa johtuu vaan sitä et mejjän ei tarvi enää harjotella sitä sotilaan stressinsietokykyä et me väsyneenä pystytään, toimimaan. Vaan mejjän on vaan oltava skarpina siinä et me hoidetaan hommamme kunnolla. (...) Et mejjän ei tarvi, ei oo tarkoitus harjotella täällä sitä et me ollaan väsyneenä tehään hommii vaan et, me oikeesti tehään ne kunnolla sitte ja virkeenä. (Ensimmäisen vuosikurssin kadetti, Ryhmähaastattelu)

Riittävän unen turvaaminen leirillä perustuu siis tavoitteeseen säilyttää kadettien vireystila korkeana, jotta he pystyvät selviytymään haastavista, tiivistä ajatustyötä vaativista tehtävistä. Ammunnanvalvojat tarkkailevat kadettien väsymyksen merkkejä ja ohjaavat heitä tarvittaessa lepäämään, mikäli väsymystä on havaittavissa. Henkilökunnan toiminnan taustalla on turvata kadettien oppiminen ja toimintakyky koko leirin ajan. Henkilökunta ilmaisee huolensa kadettien oppimismahdollisuuksista viitaten muun muassa kadettien valvomiseen pitkälle yöhön ampumakäskyjä tehdessään. Myös erilaiset päällekkäiset opetustavoitteet, kuten paineensietokyvyn kasvattaminen, jaksaminen pitkien päivien ajan ulkona pakkasessa, ampumakäskyjen tekeminen ja oppiminen ammuntojen johtamiseen, huolestuttavat osaa henkilökunnasta. Kysymyksiä herättää muun muassa se, mitä leirillä ollaan loppujen lopuksi oppimassa ja asetetaanko kadeteille liian paljon painetta.

No ohan se (merkityksellistä nukkua tarpeeksi tai hyvin) oppimisenki kannalta ja nyt ku tuol ollaan, valvojina noissa ammunnoissa niin pakkohan se on olla et ite pysyy siel hereillä että.. Ja varsinki sitte noi vanhemmat kurssit ku ne on vastuussa siitä toiminnasta niin, sit ne yönet on oltava sen mittaset et siellä järkiki juoksee viel mukana että..(Ensimmäisen vuoden kadetti, Ryhmähaastattelu)

Kuten edellä oleva sitaatti osoittaa, myös kadetit tunnistavat unen merkityksen oppimisen ja tehtävistä suoriutumisen kannalta. Kadetit tunnistavat myös liiallisen valvomisen “oireet”, jolloin ei pystytä enää toimimaan täysipainoisesti tai esimerkiksi tuottamaan tekstiä ampumakäskyä varten. Kadettien kommentit heijastavat uni-positiivista agendaa (Williams 2011), jossa unen merkitys suorituskyvyn kannalta tiedostetaan. Riittävän unen ja levon merkitys tunnistetaan myös henkilökunnan toimesta heidän omissa työtehtävissään suoriutumiseksi. Vahvaa keskittymistä ja kontrollia vaativissa työtehtävissä ruumis ei saa olla liian rasittunut tai väsynyt. Myös iän yhteys levon ja nukkumisen tarvittavaan määrään tunnistetaan. Säännöllisellä levolla jaksetaan pitkä leiri.

Uneliaisuus on ”juopumus ilman alkoholia” (Kroll-Smith & Gunter 2005, 363), ja siitä on nykyajan yhteiskunnassa tullut paheksuttava tai tuomittava tila, joka vaatii meiltä valppautta (Williams & Crossley 2008). Unen puutteen vaikutus yksilön toimintakykyyn on osa *unen uhkadiskurssia*, jossa unen puute nähdään vaarantavan yksilön suoriutumisen, jonka myötä myös muu yhteisö on ”uhan alla”. *Uneliaisuudessa (drowsiness)* on kyse väsyneestä mielestä väsyneen ruumiin sijaan. Unelias ihminen ei ajattele johdonmukaisesti ja hän voi tehdä huonoja päätöksiä sekä virheellisiä päätelmiä. (Baxter & Kroll-Smith 2005, 39.) Ampumaleirillä uneliaisuus tai unen puute koetaan perustavanlaatuisena uhkana, joka liittyy erityisesti palvelusturvallisuuteen. Toimiminen aseiden kanssa väsyneenä aiheuttaa ampumaleirillä konkreettisen riskin, joka tunnistetaan niin henkilökunnan kuin kadettien toimesta. Molemmat tunnistavat huonosti nukutun yön kielteiset vaikutukset suorituskykyyn ja osaavat kuvata tarkasti tuntemuksiaan seuraavan päivän olotilasta, kun unta ei ole saatu tarpeeksi. Passiivisuus, ärtyneisyys, turhautuneisuus, hajamielisyys ja kömpelyys ovat esimerkkejä näistä tuntemuksista. Huolimattomuuden ja pienten asioiden unohtelun koetaan voivan johtaa isompaan vahinkoon, joka voi ampumaleirikontekstissa olla kohtalokas. Täten uneliaisuudesta tulee vaarallinen tila ja merkittävä terveyden ja yleisen turvallisuuden kysymys (Kroll-Smith & Gunter 2005).

Uneliaisuuden uhan minimointiin ampumaleirillä pyritään vaikuttamaan organisaatiotasolla:

...Joo on ja sit on noita ampumaharjoituksiakin tosiaan missä on nukuttu todella vähän mutta kyllä nykyään palvelusturvallisuuteen kiinnitetään niin paljon huomiota että ei oo varaa siihen että turhaan tulis turhia tappioita tämmösissä ampumaharjoituksissa esimerkiks, että julkisesti kuitenkin aika tarkan valvonnan alla ollaan ja lehdet on aika kiinnostuneita pienimmistäkin... niin kyllä niinku suunnitellaan myös harjotuksiin sitä lepoa, koska tota semmonen, *kyllä se lepo se luo sitä turvallisuutta myös että ihmiset on levänneitä ja tekee asioita ihan niin ku autonrattiinkin pitäis lähteä vähintään kuuen tunnin unien jälkeen.* (Henkilökunnan jäsen, Yksilöhaastattelu, Kursiivit lisätty)

Lepojen suunnittelu ampumaleirillä tarkoittaa ammuntojen aikataulun järjestämistä siten, että päivässä jää aikaa levolle klo 22–06 välisenä aikana. Riittävän unen turvaamisella estetään tehtävien epäonnistuminen ja ehkäistään ”univajeen negatiivinen kierre”, jossa univajeiset taistelusuunnittelijat tekevät huonoja suunnitelmia päätöksentekokyvyltään heikentyneiden, väsyneiden sotilaiden toteutettavaksi (ks. Fleming-Michael 2003, 40 via

Williams 2005, 121). Aikataulullinen organisointi ei silti tarkoita automaattisesti sitä, että kadeteilla olisi mahdollisuus käyttää kyseinen aika pelkästään nukkumiseen. Kuten olemme jo aikaisemmin todenneet, kadetit käyttävät ampumarjoituksilta jäävän ajan usein ampumakäskeyjen hiomiseen ja päivittäisten iltarutiinien suorittamiseen. Aikataulullisen organisoiminnan lisäksi unen puutteen uhkaan pyritään reagoimaan liittämällä ampumakäskeyn kohta niistä toimenpiteistä, jotka tulee suorittaa, mikäli väsymystä on ampumatilanteessa havaittavissa. Mikäli ammunnoissa havaitaan väsymystä, tulee tilannetta seurata ja antaa sotilaille lepomahdollisuus. Nämä käytännöt edustavat uni-positiivista agendaa (Williams 2011), jossa uni ja erityisesti sen puutteen mukanaan tuomat seuraukset on tunnistettu.

Leirillä on havaittavissa viitteitä siitä, että tabumaisenakin toimintona näyttäytyvä päivällä nukkuminen tulee "sallituksi" palvelusturvallisuuteen vedoten; väsymyksen myöntäminen on relevanttia silloin, kun palvelusturvallisuus on uhattuna. Esimerkiksi kuskia kannustetaan menemään ottamaan nokoset, kun tiedetään, että edessä on pitkä ajomatka. Kaiken kaikkiaan uhkadiskurssi elää vahvana ampumaleirillä ja koska ammuntilanteissa toimiminen ja niihin valmistautuminen vaatii tiukkaa ajatustyötä, on uneliaisuus ampumaleirikontekstissa entistä suurempi ongelma tai uhka (ks. mm. Baxter & Kroll-Smith 2005, 39).

5.3 "For my eyes only" - yksityinen ja pyhä uni

Nukkumisen muuttuminen ajan saatossa yksityiseksi, intiimiksi toiminnaksi, joka tapahtuu suojassa muiden katseilta (ks. mm. Taylor 1993; Crook 2008; Elias 1978) näyttäytyy ampumaleirillä eri käytännöissä. Ampumaleirillä ensimmäisen vuoden kadetit ja varusmiehet nukkuvat teltoissa, joissa nukkuvan ruumiin yksityisyys on "uhattuna". Myös toisen vuoden kadettien sekä henkilökunnan nukkumisjärjestelyt yhteismajoituksissa rikkovat yksityisyyden säännöksiä, jotka ovat muodostuneet olennaiseksi osaksi nukkumiskokemusta länsimaalaisessa yhteiskunnassa (Crook 2008). Näiden esimerkkien lisäksi myös nukkuminen vartiokopissa, samaan aikaan kun toinen vartiomies valvoo samassa tilassa, rikkoo käsitystä nukkumisesta yksityisenä toimintona. Vaikka yhdessä nukkuminen on osa leirikokemusta ja siihen sopeudutaan, näkyvät perustavanlaatuiset kulttuuriset käsitykset unesta erityisesti kadettien ja varusmiesten toiminnassa telttamajoituksessa:

Haastateltava 1: Itellä on aina semmonen taktiikka et valitsen paikan siit oven vierest ettei oo ku yks vierustoveri ni on pienempi mahdollisuus joutuu siihen et...

Haastateltava 2: (Ja ite) rakensin muurin siihen (vasemman eteen). (...) Metrin keko (mun) kamoja (siin vieres). (Ensimmäisen vuosikurssin kadetit, Ryhmähaastattelu)

Omaa yksityisyyttä pyritään turvaamaan rakentamalla "muuri" itsensä ja toisen nukkujan väliin ja osa nukkujista haluaa oven viereen nukkumaan, jotta vieressä ei olisi kuin yksi kanssanukkuja. Tämä huolimatta siitä, että oven vieressä on kylmä nukkua. Varusmiehet turvasivat yksityisyyttään myös asettamalla repun nukkujien välille kasvojen kohdalle, mitä kaksi tutkijaamme sai todistaa paikan päällä teltassa yöpyessään:

Tilan käyttöön liittyen he valittivat koko ajan tilan vähyyttä, mutta eivät suoraan syyllistäneet meitä. Eniten heitä tuntui haittaavan se, että tavarat eivät mahtuneet mihinkään ja piti nukkua aivan toisessa kiinni. Anun vieressä ollut varusmies oli sanonut, että: "meillä on tapana laittaa reppu tähän väliin (kasvojen kohdalle)". Eräät myös vitsailivat, että olivat heränneet yöllä lusikka-asennosta. Joku kysyi heiltä "Olitteko kuitenkin eri makuupusseissa?" johon toinen vastasi "No, en tarkistanut". (kaikki nauraa) (Ote Jonin kenttäpäiväkirjasta varusmiesten teltassa nukutun yön jälkeen)

Mielenkiintoista tässä havainnossa oli erityisesti se, että omaa yksityisyyttä suojellaan asettamalla reppu juuri kasvojen kohdalle. Vähentääkö näköeste nukkumisen intiimisyyttä ja tekee helpommaksi sopeutumisen yhteisessä tilassa nukkumiseen? Onko näköesteen rakentaminen yhdessä nukkumiseen kytkeytyvään homofobiaan liittyvä käytäntö? Tämä voi olla perusteltu väite, sillä yhdessä nukkuminen voidaan määritellä kaikista intiimeimmäksi käyttäytymiseksi, joka voidaan jakaa sukupuolesta tai iästä riippumattomien kumppanien kanssa (Worthman & Brown 2012, 33). Toisen vuoden kadettien parakkimajoituksessa kuten myös henkilökunnan yhteismajoituksessa yksityisyys on helpompi turvata, koska jokaisella on oma sänky. Neljän hengen huoneissa on myös ovi, joka eriyttää nukkumistilan sosiaalisesta tilasta, jossa kadetit katsovat muun muassa televisiota ja seurustelevat keskenään. Telttamajoituksessa nukkumistila on samanaikaisesti myös seurustelutila, keittiö ja vaatteiden kuivatuspaikka.

Nukkumisen privatisaatio näyttäytyy henkilökunnan käytännöissä esimerkiksi siinä, että vieraaseen majoitustilaan mentäessä oveen tulee aina koputtaa. Tämä vahvistaa käsitystä

nukkumistilasta paikkana, joka on yksityinen ja “pyhä” (ks. mm. Worthman & Melby 2002, 71–72). Nukkumisen privatisaation kysymykset liittyvät myös nukkumiseen liitettävään *turvallisuuden* tunteeseen. Osa henkilökunnasta kokee nukkumisen olevan vaikeaa vieraassa paikassa:

Haastateltava: ...Ja sitte just se, tottuminen siihen että jos on ihminen joka nukkuu lähestulkoon aina kotona. Niin kun hänet viedään johonki toiseen paikkaan niin sehän voi olla ihan hurja ero. Et se että ymmärtää noit muita paikkoja. Toinen juttu muuten mikä mulla on useimmiten niin, aina kun menee harjotukseen niin se ensimmäinen yö on yllättävän vaikee. Et saattaa olla et mä valvon kaks tuntia. Ja, on sitte telta tai kenttäsenky tai joku sisätila missä nukkuu niin mulla on kanssa se eka yö niin, on semmonen todella vaikee juttu et mä tiedän jo että vitsit, huomenaamul kyl väsyttää ja mä tiedän että mä en saa tänäänkään nukuttua ajoissa. Noi menee nukkumaan mun ei kannattas mut mä meen sit sinne sänkyyn pyörimään [naurahtaa]. (Henkilökunnan jäsen, Yksilöhaastattelu)

Tämä huomio liittyy oman, tutun nukkumispaikan merkitykseen nukkujalle; olemme tottuneet nukkumaan kotona omassa yksityisessä makuuhuoneessamme, “pyhätössä” (Worthman & Melby 2002, 71–72), johon liittyy tiettyjä tunteita ja mielleyhtymiä sekä turvallisuuden tunne. Siirtyminen omasta tutusta makuuhuoneesta yhteismajoitukseen, jossa on vieras sänky sekä vuodevaatteet ja jonka tunnelma poikkeaa totutusta, vaikuttavat nukkumiskokemukseen ja heikentävät nukkujan unen laatua. Se, että yksin suljetussa tilassa nukkuminen koetaan miellyttävämpänä kuin yhdessä nukkuminen, on ihmislajille luontaisten nukkumistottumusten valossa erikoinen havainto; kuten jo todettua, mentäessä historiassa taaksepäin yhdessä nukkuminen on ollut yleinen käytäntö (ks. mm. Worthman & Brown 2012; Crook 2008) ja muiden nukkujiensa läsnäolo on ollut turvallisuutta ja turvallisuuden tunnetta lisäävä tekijä sen sijaan, että nukkumistilan jakamien vieraiden kanssa olisi koettu uhkana.

5.4 “Mutta kun mun lonkkia kolottaa” - nukkumisen materialisoituminen

Nukkumiseen liitetään ainakin länsimaisessa nykyajan yhteiskunnassa kuuluvaksi erilaiset materiaaliset nukkumisen varusteet (mm. Valtonen, forthcoming). Tässä ymmärrämme materiaalisuuden pitävän sisällään myös ilmanlaadun, lämpötilan, pimeyden/valoisuuden, äänimaailman ja keholliset tuntemukset (ks. mm. Rantala et. al. 2010; Markuksela 2013) sekä “ajattelutapojen materialisoitumisen”, mikä näyttäytyy esimerkiksi nukkumisjärjestelyissä

leirillä. Puhuttaessa fyysisistä nukkumisen välineistä, materiaalisuus ei aina ole ollut osa nukkumiskokemusta; ei-länsimaisten yhteiskuntien historiassa on pitkään nukuttu lattialla ilman tyynyjä tai alustoja (Mauss 1973, 80–81). Tästä huolimatta nukkujan oletettu velvollisuus nukkua sängyssä tai muussa vastaavassa välineessä asiaankuuluvassa yöasussa (Williams & Bendelow 1998 Parsonsia 1951 mukailten) on käsityksenä meihin niin vahvasti juurtunut, että me käymme sitä harvoin kyseenalaistamaan.

Haastattelija: ...tai sanotaanko näin, mitkä tekijät edistää hyvää unta?

Haastateltava: No itellä ainakin se sänky, sänky pitää olla semmonen että se ei saa olla liian löysä ja vartalo ei saa kääntyä semmoseks et pitää ergonomisesti olla kunnossa, eli suosin semmosta joustavaa mutta kovaa patjaa, ja sitten se hyvä tyyny. Sitten sisälämpötila ei saa olla liian kova ja tota, mielellään 18-19 astetta, et ei liian alhanen eikä liian kovakaan. Sillon meikäläinen nukkuu ainakin parhaiten niissä lämpötiloissa. Sitten niin tota, vaatetta ei saa olla liikaa päällä et sitten tulee hiki muuten jossain vaiheessa yötä. Mielellään pimeys, sen ainakin huomaa tuolla pohjossa kesällä että sitten jos ei oo pimennysverhoja niin sitten sen unen laatuun vaikuttaa sekin et on liikaa valoo. (Henkilökunnan jäsen, Yksilöhaastattelu)

Henkilökunnan jäsen kuvaa hyvää unta edistävinä tekijöinä materiaalisia nukkumisvarusteita ja nukkumisolosuhteita. Nämä mainitut tekijät ovat niitä, joihin me olemme ajan saatossa tottuneet ja joiden me koemme takaavan hyvän unen - vaikka ne eivät ole aina olleet nukkujan saatavilla ja niitä ei ole osattu edes kaivata. Kadetit, varusmiehet ja henkilökunta mukailivat totuttuja nukkumisvarusteita esimerkiksi telttamajoituksessa tekemällä tyynyt pakkastakista tai vaatesäkeistä, jotka täytettiin vaatteilla. Osa varusmiehistä ja kadeteista toi mukanaan omat tyynyt parantaakseen nukkumiskokemusta, mutta suurin osa ei nähnyt vaivaa tyynyn mukaan ottamiseksi. Vaikka tyyny ei historiallisesti tarkasteltuna ole muiden nukkumisen varusteiden tavoin välttämätön osa nukkumista, koetaan sen rooli niin olennaiseksi, että sitä mukailaan tarjolla olevilla materiaaleilla totutuista olosuhteista poikkeavassa ympäristössä. Vaatteista tehty tyyny ei kuitenkaan vastaa kotona olevaa tyynyä ja itse rakenneltua tyynyä kuvataan epätasaiseksi. Toisen vuoden kadetit ja henkilökunta saavat nukkumisen varusteet organisaation puolesta, mutta osa heistä ottaa silti kotoa mukaansa oman tyynynsä parantaakseen nukkumiskokemusta leirillä. Mikäli omaa tyynyä ei ole mukana, organisaation tarjoamia nukkumisvarusteita muokataan lähemmäksi totuttua:

Haastattelija: No miten sitten tuota onko sulla itellä, tuoks sie tämmöselle leirille oman tyynyn tai muuta?

Haastateltava: Harmittelin että en tuonut, koska oon aika tarkka siitä että tyyny on kunnossa, että on semmonen, kaks tyynyä mitä vaihtelen kotona. On semmonen erikoisvalmisteinen, en nyt muista sen, niit on patjoja ja sitten niitä tyynyjä että ne on semmosta tavallaan kovaa muotoutuvaa semmosta vaahtomuovia.

Haastattelija: Onko ne Tempurin?

Haastateltava: Tempurin tyynyjä just, joo Tempurin tyynyjä itellä löytyy ja sitten harmittelin että en, en tuota niin tuonu koska on aika kuluneita ja käytettyjä nuo tyynyt mitä tuolla on

Haastattelija: Oot kumminkin saanu niillä nukuttua hyvin?

Haastateltava: Oon rakentanu sen silleen että siin saa nukuttua. (...) Pistin siihen vielä pakkashousut siihen tyynyn alle et se vähän niinku nostaa ja korottaa sitä. (Henkilökunnan jäsen, Yksilöhaastattelu)

Materiaalisten varusteiden oletettu yhteys hyvään nukkumiskokemukseen näyttäytyy myös siinä, että henkilökunta nukkuu muilla leireillä teltoissa telttasängyillä eikä makuualustoilla kadettien tai varusmiesten tavoin ja näin ruumis saadaan irti maasta. Telttasängyillä nukkumista perustellaan sillä, että henkilökunta on mukana harjoituksissa vuodesta toiseen ja nukkumiskokemuksen on syytäkin olla parempi kuin kerran elämässään harjoituksen suorittavilla varusmiehillä. Maassa nukkuminen koetaan siis nukkumiskokemusta huonontavana asiana ja tavoite on saada ruumis irti maasta, tasaiselle alustalle. Tämä taattiin ampumaleirillä puunäkkäreillä eli lankuista tehdyillä noin 15 senttiä korkeilla alustoilla. Leirillä tarjottavat puunäkkärit ovat "harvinaista herkkua" kadeteille ja varusmiehille, jotka ovat tottuneet nukkumaan maassa kantojen ja kivien peittämällä epätasaisella maalla. Pelkkä pressu ja telttapatja eivät myöskään riitä pitämään nukkujaa lämpimänä. Myös leirillä tarjottavat kaksikerroksiset "nato-teltat" parantavat nukkumiskokemusta, koska ne pitävät lämmön sisällä teltassa paremmin kuin perinteiset teltat. Makuupussissa nukkuminen nähdään miellyttävänä ja se koetaan verrattain jopa paremmaksi kuin normaalin peiton alla nukkuminen; makuupussiin voi "koteloitua" ja se tuntuu hyvältä. Makuupussissa nukkumisen kääntöpuoli on se, että siinä ei voi nukkua vatsallaan ja täten totutut nukkumisen ruumiin asennot estyvät. Sotilaat käyttivät leirillä runsaasti otsalamppuja sekä osassa teltoista soi jopa radio läpi yön. Nämä havainnot viestivät siitä, että sotilaat eivät ole tottuneet pimeässä toimimiseen ja kokevat tarvitsevansa otsalamppuja, vaikka relevanttia olisikin opetella toimimaan ilman niitä. Radion soiminen läpi yön viestii tottumuksestamme olla kotona erilaisessa äänimaailmassa kuin mikä sotilaille leirillä tarjoutuu.

Kadettien, varusmiesten ja henkilökunnan puheissa tulee esille paljon materiaalisia asioita, joiden koetaan heikentävän nukkumiskokemusta. Osa henkilökunnan jäsenistä kokee nukkuvansa huonosti parakeissa, koska sängyt ovat epämukavat. Kadetit kokevat parakkien sänkyjen ohuet patjat nukkumiskokemusta heikentävinä, mutta samaan lauseeseen he toteavat nukkuvansa paremmin parakeissa kuin teltassa, koska parakeissa on edes sängyt ja alusta ei ole niin kova kuin teltassa. Kadetit kuvaavat kehollisia tuntemuksiaan kertoessa patjojen ohuudesta; ”lonkissa tuntuu, mustelmia syntyy ja olkapäitä kolottaa”. Huolimatta siitä, että nukkumisjärjestelyt ovat paremmat teltasta parakkeihin siirryttäessä, ei se tee leirikokemuksesta miellyttävämpää, sillä toisen vuoden kadettien tehtäväkuva on vaativampi ja vastuullisempi. Vaikka leirillä on mahdollisuus nukkua puunäkkäreiden päällä epätasaisen maan sijasta, ei sekään ole nukkumisen kannalta kovin hyvä ratkaisu näkkäreiden kovuuden takia. Parakkien ja teltojen sisälämpötilan vaihtelu koetaan negatiiviseksi tekijäksi, ja erityisesti parakkien huono ilmanlaatu nostettiin keskusteluissa esille. Teltassa nukkumisen hyviä puolia on hyvä ilman vaihtuvuus ja parempi lämpötila. ”Pitkäkosken kämpällä” saattaa olla niin kylmä, että nukkuessa tulee olla pipo päässä ja peitto visusti päällä, jotta ei heräisi kylmyyteen. Kokemukset teltan lämmöstä eivät ole yhdenmukaisia; osa kadeteista kertoo edellisen vuoden telttakokemuksistaan, jolloin vaatteita täytyi vaihtaa koko ajan kylmyyden vuoksi, mikä oli myös henkisesti raskasta. Vartiokopissa nukkuminen koettiin miellyttäväksi, koska siellä oli tasainen lämpötila. Toisaalta teltassa nukkuminen ja lämpötilan vaihtelu on tottumiskysymys; eräs alikersanttikin toteaa nukkuvansa hyvin teltassa, vaikka heräilee lämpötilan vaihtelun vuoksi. Tämä vahvistaa käsitystä siitä, että nykyajan länsimaiselle yhteiskunnalle tyypilliset nukkumisvarusteet ja -olosuhteet ovat osa totuttuja ja opittuja, kulttuurisesti muodostuneita käytäntöjä. Se, miten, milloin ja missä nukumme ja mitä ”teemme” nukkumisesta, ovat kaikki sosiaalisia, kulttuurisia ja historiallisia muuttuvia kysymyksiä (Williams 2007, 324).

Vaikka mukavuutta edistävästä materiaaleista ja varusteista luopuminen on osa telttayöpymisen kokemusta, ei nukkumisen materiaalisesta luonteesta päästä irti vaan materiaalisia olosuhteita pyritään mukailemaan, niitä kaivataan ja nukkumisolosuhteita verrataan totuttuihin olosuhteisiin. Teltassa nukkumiseen tulee tottua - kuten henkilökunnan jäsen toteaa: ”se on paljon kauempana näistä normaaleista olosuhteista niin, se saattaa tietenkin aiheuttaa jotain ongelmia”. Huopakumisaappaat jalassa nukkuvat ja näin varpaansa jäädyttävät kadetit ovat esimerkki siitä, että vieraassa ympäristössä nukkuminen ei ole itsestäänselvyys. Mukavuutta edistävillä materiaalisilla varusteilla katettu nukkumisympäristö

on muodostunut länsimaisen nukkujan normiksi, ja siitä poikkeaminen ei suju täysin ongelmitta.

Tässä luvussa tarkastelimme ampuleirillä toteutettavia nukkumisen käytäntöjä laajemmassa, yhteiskunnallisessa kontekstissa. Toimme siis päivänvaloon ne yhteiskunnalliset ajattelun logiikat, jotka kehystävät nukkumiskäytäntöjä ampumaleirillä. Seuraavaksi tarkastelemme ampumaleirispeifejä nukkumisen käytäntöjä ja kytkemme ne tässä luvussa esiteltyihin yhteiskunnallisiin ajattelumalleihin.

6 AMPUMALEIRISPESIFIT NUKKUMISEN KÄYTÄNNÖT

Ampumaleirillä on tunnistettavissa erinäisiä, erityisesti ampumaleirille ominaisia nukkumisen käytäntöjä. Nämä käytännöt edustavat ampumaleirin keskeisiä ajattelun logiikoita, joiden voidaan nähdä yhdistyvän laajempiin, edellisessä luvussa esiteltyihin, yhteiskunnallisiin ajattelumalleihin. Näin ollen ampumaleirispesifit nukkumisen käytännöt eivät ole *irrallisia* laajemmista yhteiskunnallisista ajattelun logiikoista; yhteiskunnallisten ajattelumallien voidaan nähdä “kehystävän” ampumaleirin nukkumisen käytäntöjä. Esittelemme seuraavaksi kolme keskeistä ampumaleirispesifiä nukkumisen käytäntöä: (1) yhdessä nukkuminen, (2) nukkumisen tilallis-ajallinen kurinalaistaminen ja (3) armeija opettaa nukkumaan. Viimeiseksi mainittu käytäntö toimii myös eräänlaisena yhteenveto-kappaleena ennen siirtymistämme pohdinta-osuuteen.

6.1 "Kylki kyljessä, omassa porukassa" - yhdessä nukkuminen

Kuten jo aikaisemmin tutkimuksessamme totesimme, on nukkumisesta tullut länsimaisessa yhteiskunnassa yhä yksityisempi ja suljettujen ovien takana toteutettu toiminto (Taylor 1993; Crook 2006; Elias 1978[1939]; Meadows et. al. 2008). Tästä unen privatisaation prosessista huolimatta yhdessä nukkumisen käytäntö on säilynyt armeijassa läpi aikojen. Armeijassa yhdessä nukkuminen liittyy sodassa tai muussa uhkaavassa tilanteessa selviytymiseen; miten sotilasjoukko voisi menestyä taistelussa, jos jokaisella sotilaalla olisi oma telta, missä nukkua? Sosiaalisten nukkumiskäytäntöjen taustalla voidaankin nähdä vaikuttavan käytännölliset syyt, eivätkä yksilölliset tai yhteisölliset intressit (vertaa esimerkiksi partiolaistoimintaa, jossa teltassa nukkuminen yhdessä on osa harrastustoimintaa ja esimerkiksi luontokokemusta).

Aineistomme perusteella, henkilökunnan ja kadettien käsityksen mukaan, henkilöt, jotka eivät pidä yhdessä nukkumisesta tai eivät osaa nukkua yhteismajoituksessa jättävät hakeutumatta puolustusvoimiin töihin. Yhdessä nukkuminen on olennainen osa armeija- ja leirikulttuuria ja seuraavaksi esittelemämme huomiot kuvastavat tämän käytännön laajuutta. Yhdessä nukkumisen käytäntö pitää sisällään niin nukkumaan menemistä edeltävät, yön aikana tapahtuvat, valtakysymyksiä ja arjen hierarkiaa ilmentävät kuin nukkuvan ihmisen kunnioittamista koskevat käytännöt. Yhdessä nukkumisen monivivahteisuus vahvistaa

käsitystämme nukkuvan ruumiin sosiokulttuurisen tarkastelun tärkeydestä (mm. Williams 2005; 2011).

Se, mikä erottaa armeijan muista organisaatioista, joissa yhdessä nukkuminen on osa organisaation toimintaa (esimerkiksi palomiehet) on *teltassa nukkuminen*. Verrattaessa teltassa nukkumista esimerkiksi toisen vuosikurssin kadettien parakkimajoitukseen, on niiden välillä huomattavissa runsaasti eroavaisuuksia. Teltassa nukuttaessa *läheisyys* on vahvasti läsnä, sillä yhdessä teltassa voi majoittua jopa 14 henkilöä:

Haastattelija: Niin paljon teitä tääl (teltassa) oli, parhaimmillaan?

Haastateltava: Elikkä seittemän lisää elikkä 14 nukkuis täällä jos kaikki ois paikalla.

Haastattelija: Onk se ihan sitte, se on kylki kylässä.

Haastateltava: Se on ihan kylki kylässä joo. (...) Tässäki oikeesti nukkuis yks, tässä välissä. Ja sitten tuossa oli.. Kyllä se vähä (siin) (vaikuttaa nukkumiseen, jos on täyttä). Ei saa oikeen, nukkuma-asentoo hirveesti pysty vaihtaa välil. (Varusmies, Ryhmähaastattelu)

Täydessä teltassa nukutaan siis ”kylki kyljessä” muiden sotilaiden kanssa, kun toisen vuosikurssin kadettien ja henkilökunnan majoituksessa nukutaan (kerros)sängyissä, jolloin jokaisella nukkujalla on oma yksityinen tila. Teltassa nukkumiseen liittyy *yhdessä nukkumisen seksuaalistuminen*, mikä näyttäytyy esimerkiksi varusmiesten vitsailussa siitä, kun kaksi varusmiestä oli herännyt yöllä keskenään lusikka-asennosta. Varusmiehen kommentti ”olitteko kumminkin eri makuupusseissa?” herätti varusmiesten joukossa hilpeyttä. Omat makuupussit ovatkin teltassa luomassa omaa yksityistä tilaa, jota siellä ei parakkien tapaan ole. Verrattuna peittoihin makuupussiin on mahdollista ”suojustua” miltei kauttaaltaan, kun peiton alla ruumis on osittain altis paljastumiselle. Omaan makuupussiin käpertyminen yksityisyyden turvaamiseksi on osa laajempaa yhteiskunnallista nukkumisen privatisaation ajattelumallia, jota avasimme edellisessä luvussa.

Ampumaleirillä on yhtä aikaa noin 350 sotilasta. Huolimatta siitä, että kadetit kokevat sosiaalisuuden olevan osa sotilaana olemista ja ”sulkeutuvat” henkilöt ovat karsiutuneet pois jo pääsykoevaiheessa, väsyttää jatkuva ryhmässä oleminen ja yksityisyyden puute sotilaita pitkällä leirillä. Oma yksityisyys ja rauha ovat asioita, joiden turvaamiseksi niin kadetit, varusmiehet kuin henkilökunta toteuttavat erilaisia käytäntöjä. Telttamajoituksessa kadetit tai varusmiehet saattavat vetäytyä makuupussiinsa muiden valvoessa. He joko menevät

nukkumaan tai ”teeskentelevät” nukkuvaa – jälkimmäisessä tapauksessa käyttävät unta sosiaalisesti hyödyksi eri tarkoituksia varten (ks. mm. Williams 2007, 315; 318). Tässä tapauksessa makuupussiin vetäytyminen on mahdollisesti keino saada omaa rauhaa ja yksityisyyttä. Makuupussiin mennessään kadetit ja varusmiehet saattavat laittaa korvilleen musiikkikuulokkeet, jolloin siirtyminen pois sosiaalisesta tilanteesta tulee entistä ilmeisemmäksi niin sotilaille itselleen kuin kanssamajoittujille. Tämä on se hetki, kun on aika antaa sotilaan olla rauhassa.

Henkilökunta toteuttaa kadettien ja varusmiesten tavoin erilaisia käytäntöjä oman rauhan takaamiseksi. Seuraavassa haastattelupätkässä henkilökunnan edustaja kertoo kokemuksistaan ryhmämajoituksesta:

Haastattelija: No mikä sitten täällä on niinku, kaipaaks sää leirillä ollenkaan semmosta niinku ommaa tilla missä sie saat yksin rauhottua?

Haastateltava: No jos tuolla jokaiselle olis semmonen luksussviitti yhden hengen sviitti niin mikäs siinä, kyllä sen mieluummin..

Haastattelija: Menisit sä?

Haastateltava: ..mieluummin ottas kun neljä henkeä. Mut toisaalta ei toi neljä henkeäkään oo paha koska toiset tuntee ni on mukava heittää juttua ja sitten vaik ei nyt ihan niin hyvin tuntiskaan niin siinähan sitä tutustuu.

Haastattelija: Niin. No nyt kun sitä ei oo niin hakeuduks sä jollakin tavalla omaan rauhaan päivän aikana?

Haastateltava: No ammutpäivänä mulla on se rauha on siellä Hiluxissa sinne ei oo kellään muulla mitään asiaa jos en pyydä. Kyllä siinä tulee, mutta sen rauhan yleensä käyttää niin et lämmittelee sormia hetken aikaa siinä ja sitten kaivaa kynän ja paperit taas esiin ja täyttämään niitä arviointipapereita ja samaan aikaan sit tekee muistiinpanoja niistä havainnoista mitä on ollu, että tarkotus on kouluttaa ja sitten koulutetaan oppimisen kautta ja oppiminen edellyttää sen että joku antaa palautetta ja sitten, yleensä ne ei ulkomuistissa kauaa säily ne pienet havainnot sitten et kirjottaa niitä ylös. (Henkilökunnan jäsen, Yksilöhaastattelu, Kursiivit lisätty)

Oma rauha voi tulla siis työtehtävien lomassa vetäytymällä omaan autoon, jonne muilla ei ole asiaa kuin pyydettyä. Oma auto näyttäytyykin leirillä tärkeänä henkilökunnalle ja sen kautta on mahdollista saada kaivattua omaa tilaa leirin hälinässä; henkilökunta ajaa autoillansa leirialueella usein yksin, vaikka mahdollisuus olisi kulkea kimppakyydeillä. Tämä

mahdollisuus tarjoutuu vain henkilökunnalle, kadettien ja varusmiesten kulkiessa yhteiskyydeillä leirialueella. Yhteismajoituskin voi toimia henkilökunnan hengähdyspaikkana kesken päivän; eräs henkilökunnan jäsen hakee rauhaa jatkuvalta hälinältä hakeutumalla majapaikassa omalle sängylle kesken päivän lukemaan kirjaa. Myös älypuhelimilla tai tableteilla netissä surffaaminen majapaikalla on sosiaalisesta ympäristöstä sulkeutumista, ja sitä toteutetaan niin henkilökunnan kuin kadettien toimesta.

Kipinävuoro on erityinen osa teltassa yhdessä nukkumista. Kadetit ja varusmiehet jakavat teltassa nukkuvien henkilöiden kesken kipinävuorot, jotka ovat kestoltaan pääasiassa tunnin tai kaksi, ja takaavat näin teltan lämpimänä pysymisen läpi yön muiden nukkuessa. Mikäli teltassa on vähemmän nukkujia, voi kipinävuoroja olla kaksi yön aikana. Kipinävuoroon liittyy runsaasti mielenkiintoisia piirteitä, jotka heijastavat yhdessä nukkumiseen liittyviä valtakysymyksiä. Mikäli kipinävuoron alkaessa klo 22 jotkut ovat vielä valveilla, voi kipinävuoro siirtyä kipinämikolta valvoville ja jutteleville henkilöille perusteena ”pidä sinä sitten kipinää, kun kerran valvot”. Kipinävuorot ovat sotilaiden itse päätettävissä ja heidän tulee toimittaa suunnittelemansa kipinävuorolistat esimiehelle. Täten sotilaat määrittävät itse, milloin kukin valvoo ja myös sen, valvovatko kaikki tasapuolisesti yhtenä yönä vai jaetaanko vuoroja eri öiden kesken siten, että jonakin yönä tietyt henkilöt saavat nukkua läpi yön ja toiset valvovat. Vuorojen jakamiseen liittyy arjen hierarkiaan kytkeytyviä piirteitä:

Me tehään noi puut nyt noille valmiiks ku, otetaan vähä oikeuksia tässä ja, otetaan ite helpoimmat kipinävuorot sitte. (Alikersantti, Ryhmähaastattelu)

Alikersantit siis valitsevat itselleen parhaat kipinävuorot ja käyttävät asemaansa hyödyksi. Vuorojen epädemokraattisen jakautumisen lisäksi päätökset siitä, kuka saa paikan oven vierestä ja täten takaa itselleen yksityisen tilan sekä hiljaisimpien henkilöiden tyytyminen kylmään nukkumispaikkaan teltassa heijastavat valtakysymyksiä telttamajoituksessa. Toisaalta teltassa on merkkejä tasapuolisuudesta ja yhteisöllisyydestä; kipinävuorot jaetaan yleensä kaikkien kesken tasapuolisesti, vaikka järkevämpää olisi, että osa valvoisi ja osa nukkuisi läpi yön. Tasapuolisuutta vaalivan toimintatavan taustalla on ajatus siitä, että ”jos yksi valvoo, niin kaikki valvoo”. Kipinävuoroista käydään paljon keskustelua iltaisin ja varmistetaan, milloin on oma vuoro ja kuka kenetkin herättää. Päätöksiä kipinävuoroista ei oteta annettuina, vaan epäoikeudenmukaisista tai huonoista vuoroista valitetaan. Kaikki kadetit eivät silti suuremmin välitä, mihin aikaan he joutuvat kipinävuoroon.

Teltassa nukkumiseen liittyy myös muita sille erityisiä piirteitä. *Huolenpito* – kengistä, vaatteista, aseesta sekä erityisesti teltassa majoittuvista henkilöistä – on olennainen osa telttamajoitusta. Kun toisen vuosikurssin kadetit ja henkilökunta majoittuvat sisätiloissa, on varusmiesten ja ensimmäisen vuosikurssin kadettien huolehdittava kipinävuorojen avulla itsensä ja toistensa lämpimänä pitämisestä sen lisäksi, että varusteet tulee saada kuivattua ja huollettua seuraavaa päivää varten. Näin ollen yhdessä nukkuminen saa erityisen piirteen telttamajoituksessa; ilman muita sotilaita ei teltassa olisi talvella edes mahdollista nukkua, koska yksin talvella teltassa majoittuessaan sotilaan tulisi pitää lämpöä yllä koko yö. Yhdessä nukkuminen ja kipinävuorojen jakaminen on siis talvisen telttamajoituksen onnistumisen ehto. Muista huolehtiminen näyttäytyy teltassa myös kipinämikron herättäessä teltassa nukkuvat klo 6 aamulla. Kipinämikron vastuulla on myös herättää seuraavaksi kipinävuorossa oleva henkilö lämmittämään telttaa. Kipinävuoro heijastaa huolehtimisen käytäntöä parhaimmillaan; yksi ihminen valvoo tulta ja herättää muut aamulla ja varoittaa mahdollisesta vaarasta. Tätä toimintaa voi verrata keräilijä-metsästäjä-, paimen- ja viljelijäkansoihin, joiden keskuudessa yhdessä nukkuminen luo turvallisuutta tarjoamalla lämpöä, tukea ja turvaa, sillä joku on joukosta aina hereillä tai herää nopeasti, jos vaara uhkaa (Worthman & Melby 2002). Kipinämikro ohjaa myös unissaan puhuvat ja kävelevät kadetit tai varusmiehet takaisin nukkumaan, jokainen omalla tavallaan.

Kadettien parakeissa on havaittavissa myös useita huolenpidon käytäntöjä. Hyvissä ajoin heräävät kadetit herättelevät viime tinkaankin nukkuvia, ja kun joku on laittanut kellon väärään aikaan soimaan, reagoidaan siihen muiden toimesta eikä anneta väärään aikaan heräävän kadetin vain toimia erehdyksestä välittämättä. Varusmiehet pitävät toisistaan huolta myös harjoitusten aikana; alikersantin nukahtaessa taukoteltaan pimeään ammuntoja odottaessaan varusmiestoveri tuli ja herätti hänet ja käski lähteä mukaan syömään. Huolenpito ei kuitenkaan aina toteudu, sillä esimerkiksi aamuisin teltassa toisen kadettiporukan lähtiessä tehtäviinsä kipinävuoron jatkaminen voi unohtua ja teltta kylmenee.

Unissaan puhumista ja -liikkumista tapahtui aineistomme perusteella pääasiassa telttaympäristössä. Tälle ilmiölle on oma nimityskin, ”telttasekoilu”:

...niin niiltä (ensimmäisen vuoden kadeteilta) varmaan kannattaa kysyä unista ku sillä on, teltassa ku nukkuu kaks viikkoo niin aina välillä öisin tapahtuu vaikka mitä. (Toisen vuosikurssin kadetti, Ryhmähaastattelu)

Kipinävuorollaan valvova kipinämikko on todistamassa yöllistä ”telttasekoilua”; unissaan puhumista ja -liikkumista. ”Telttasekoilu” on muodostunut niin normaaliksi ilmiöksi telttaympäristössä, ettei kipinämikko välttämättä edes mainitse unissaan puhuneelle tai toimineelle henkilölle menneestä yöstä, ellei toiminta ole erityisen räikeää. Tämä yöllinen toiminta edustaa eräänlaista ”sivistymätöntä” käytöstä, joka voidaan nähdä olevan sallittua nukkuvalla henkilölle; nukkuva henkilö voi rikkoa normatiivisia hyväksyttävään käytökseen liittyviä rajoja ilman, että hänen tarvitsee tuntea häpeää (Meadows ym. 2008). Sosiaalinen palaute telttasekoilusta voi olla huumorilla höystettyä, mutta sillä ei havaintojemme mukaan pyritä nöyryyttämään unissaan puhunutta henkilöä. Puolestaan kipinävuorossa huonosti suoriutuvalle henkilölle saatetaan antaa hyvin suoraa ja välitöntä palautetta esimerkiksi silloin, kun lämpötila teltassa vaihtelee suuresti tai jos kipinämikko nukahtaa kipinävuoroon. Kadetit kokevat, että koulutustaso vaikuttaa siihen, kuinka säntillisesti kipinävuoroon herätään ja kuinka hyvin siinä pysytään hereillä. Kipinämikkojen tyyli vaihtelevat, ja joku laittaa kaminan täyteen puita ja antaa sen melkein sammua, minkä tuloksena on vaihteleva lämpötila teltassa. Kipinän ja lämpötilan tasaisena pitämistä pidetään opittuna taitona, joka karttuu kokemuksen myötä.

Yksi eri majoitusmuodoille yhteinen yhdessä nukkumisen käytäntö ovat *iltarutiinit*. Ryhmämajoituksessa on tapana keskustella päivän tapahtumista ennen nukkumaanmenoa. Seuraavan aamun herätysaika, päivän ohjelma, päivän varustus ja tehtävien jako ovat asioita, joista niin kadetit kuin henkilökunta keskustelevat. Henkilökunnan majoituksessa on ennen nukkumaan menemistä perusrutiini selailta älypuhelimella päivän uutiset ja sähköpostit sängyssä. Kadeteilla on teltassa puolestaan useita nukkumiseen valmistavia toimintoja ennen nukkumaan menoa:

Niin jos sä otat rauhas vaatteet pois ja pistät kaikki kuivuun ja asettelet silleen et okei nyt nää aamulla löytyy kakki näist paikoista mihin mä laitan nää. Ja sit sä rasvaat kädet ja peset hampaat ja, käyt vessassa ja varmistat et mihin aikaan sä oot kipinässä ja juttelet vähä aikaa siinä kavereitten kans niin ehkä 45 minuuttii menee siinä teltaan menon jälkeen ku alkaa vast nukkumaan. (Ensimmäisen vuosikurssin kadetti, Ryhmähaastattelu)

Ryhmämajoitukseen kuuluu olennaisena osana suunnilleen samaan aikaan nukkumaan meneminen. Hiljaisuus alkaa kaikissa majoitusmuodoissa noin klo 22–23 välisenä aikana. Teltassa hiljaisuus alkaa noin klo 22, kun ensimmäinen kipinävuoro alkaa. Varusmiesten

nukkumaanmeno-aika on ”pinttynyt” tapa kasarmilta. Osa varusmiehistä menee nukkumaan toisten vielä jutellessa ja valvoessa. Kadettien majoituksessa elää kirjoittamaton sääntö, että klo 23 jälkeen ollaan hiljempaa ja annetaan halukkaille mahdollisuus nukkua. Henkilökunnan majoituksessa on totuttu menemään nukkumaan klo 23–23.30 välillä ja ennen klo 22 nukkumaan meneminen on totutusta poikkeavaa käyttäytymistä. Mikäli aamulla ei ole aikaista herätystä, valvovat toisen vuosikurssin kadetit ja henkilökunta pidempään. Ennen nukkumaanmeno-aikaa ei toivoteta hyvän yön toivotuksia, mikä viestii maskuliinisesta kulttuurista miesten majoitustiloissa, ”äijämeiningistä”. Se, että leirillä toimitaan yhdessä ja nukutaan samoissa tiloissa johtaa tietoisuuteen toisten ”unen lahjoista”, mikä voi herättää toimijoiden keskuudessa jopa kateutta:

Kun mä oon kateellinen niille ihmisille jotka nukahtaa muutamassa minuutissa. Ja sitten taas niin, mä oon aamulla aika pirteä heti aamusta se kun muut sitte joutuu (kokemaan) mutta niin. Et joku vois haluta multa sen et miten pirtee on aamulla sit ku nousee ylös että niin, onhan se mukava osata nukahtaa nopeesti. Et kyl se, toivottavasti se on taito jonka voi oppia [naurahdetaan]. (Henkilökunnan jäsen, Yksilöhaastattelu)

Aamurutiineihin kuuluu telttamajoituksessa ”telttatorkutus”, jolloin herätystä siirretään kännykässä eteenpäin ja venytetään ylös nousemista. Varusmiehet eivät näin ollen pidä kiirettä herätessään ampumaleirillä, mikä poikkeaa kasarmien tai taisteluleirien herätyksistä. Tämä on osa leirin ”luksusmaista” luonnetta. Myös kadetit käyttävät parakeissa kännykän herätyskellon torkkutoimintoa, mutta jotkut nousevat saman tien herätyksen soidessa ylös ja laittavat vaatteet päälle katsomatta kelloa, jotta herääminen olisi henkisesti helpompaa. Parakeissa on kadetteja, jotka heräävät hyvissä ajoin ja herättelevät viimeiseen tinkaankin nukkuvia. Aikaisemmillä leireillä joidenkin kadettien tapana oli laittaa herätyskello soimaan liian aikaisin, jotta torkuttaminen mahdollistuisi. Tämä häiritsi kuitenkin muita kadetteja, jotka majoittuivat samassa tilassa. Ryhmämajoituksen nurja puoli tulee esille siinä, että osa kadeteista majoittuu huoneissa, joissa huonekavereilla on eri rytmit. Täten aikaisemmin heräävät kadetit herättävät tahattomasti myös ne, joilla olisi mahdollisuus nukkua hieman pidempään. Varusmiesten ja kadettien herätysrutiinien ero on huomattava henkilökuntaan nähden; henkilökunta nousee välittömästi kellon soitua ylös ja toteuttaa aamurituutit hyvin nopeasti. Osa henkilökunnasta nousee samaan aikaan ylös huonekaverinsa kanssa, vaikka rytmit ovat erilaiset.

Aineiston perusteella voidaan yleisesti todeta, että ampumaleirillä *nukkuvaa ihmistä kohdellaan kunnioittavasti* (ks. mm. Valtonen & Veijola 2011, 186). Nukkuvan ruumiin kunnioittaminen korostuu erityisesti telttamajoituksessa, jossa jaetaan yhteinen fyysinen tila monia toimintoja varten. Varusmiehet nukkuvat teltassa eri kellonaikoina, mikä vaatii joko (1) taitoa nukkua meluisassa ympäristössä tai (2) toimijoiden valveutuneisuutta toisten unen kunnioittamisesta ja metelöinnin välttämistä yhteisessä majoitustilassa – tai molempia. Kadettien teltassa hiljennytään, kun havaitaan suurimman osan porukasta olevan käymässä nukkumaan. Kipinävuorossa seuraavaksi oleva herätetään hiljaa kuiskaten, jotta muut eivät häiriinny. Taisteluvälineupseerit eivät laita valoja päälle aamuisin majoitustilassa ja toimivat hyvin hiljaa tullessaan tai lähtiessään majoitustilasta. Henkilökunnan keskuudessa koputetaan aina vieraaseen majoitustilaan mentäessä ja ollaan hyvin hiljaa saavuttaessa huoneeseen, jossa joku nukkuu. Jos joku herää henkilökunnan majoitushuoneessa ensimmäisenä, hän ei sytytä valoja vaan toimii kännykän valossa muita häiritsemättä. Leirillä kunnioitetaan pitkän päivän tehneen henkilön lepoa, eikä häntä mennä syyttä häiritsemään:

Levon paikka.. Se on tietysti, kysymys aseteltuna että, levon paikka on tietysti ainakin omasta mielestä ni on erityisesti se että kun on ollu pitkän päivän, tehny pitkän päivän ja sen jälkeen on levon paikka. Se kuuluu käsi kädessä siihen, ja se on oikeastaan semmonen hetki että silloin jokainen kunnioittaa sitä että kun on jokainen tehny pitkän päivän niin sitten se haluaa levätä niin se saa myös levätä, (...) (Henkilökunnan jäsen, Yksilöhaastattelu)

Tätä näkemystä on taustoittamassa kulttuurisesti, sosiaalisesti ja historiallisesti muodostunut mielikuva siitä, että pitkän päivän jälkeen ruumis on ”oikeutetumpi” lepäämään kuin päivän toimeksiannattamana viettänyt ruumis (ks. Williams 2005; 2007). Nukkujan oikeuksiin kuuluu länsimaisen yhteiskunnan ajatusmallin mukaan vapaus häiriöistä muiden yhteiskunnan jäsenten toimesta muulloin kuin hätätilanteessa (Williams 2005; Parsons 1951; Williams & Bendelow 1998). Tätä oikeutta kunnioitetaan ampumaleirillä, lukuun ottamatta tiettyjä poikkeuksia; toisen vuosikurssin kadettien majoituksessa nukkuva kadetti herätettiin keskellä yötä ja häneltä kysyttiin jotain tärkeää, huolimatta siitä, että hän oli unessa. Jotkut kadetit, varusmiehet ja henkilökunnan jäsenet pitävät meteliä herätessään aikaisemmin aamulla kuin muut ja herättävät herkkäunisistä varusteista etsiessään. Kadettien joukossa on myös henkilöitä, jotka herättävät itse herätessään tahallisesti myös muut, joilla olisi vielä mahdollisuus nukkua. Myös henkilöt, jotka eivät saa unta illalla, juttelevat keskenään häiriten täten nukkuvia. Telttamajoituksessa kadetit antavat kipinämikolle äänekkästä palautetta huonosta kipinävuoron

pidosta ja herättävät palautteellaan muut nukkuvat. Telttamajoituksessa seuraavassa kipinävuorossa olevaa henkilöä herätetään kovinkin ottein, jos hän ei meinaa herätä – esimerkiksi ”koputtelemalla halolla päähän”. Nämä käytännöt kuvastavat tietynlaista *välinpitämättömyyttä toisten unta kohtaan*.

Yhdessä nukkuminen on osa *yhteisöllisyyden luomista* leirillä. Kadetit majoitetaan aselajeittain tai oppiaineittain samoihin majoitustiloihin yhteishengen luomiseksi. Teltta on tärkeä yhteisöllisyyden paikka; varusmiehet makoilevat siellä päivisin ja rentoutuvat oman porukkansa kanssa. Ensimmäisen vuosikurssin kadetit rentoutuvat päivällä ”heittokipinän” avulla, makoillen teltassa ja pitäen tulta yllä. Varusmiehet majoittuvat kahdessa teltassa kolmen sijasta säästääkseen kipinämikkoa ylimääräiseltä työltä ja he kokevat tiiviisti nukkumisen miellyttävänä:

Meitä nukkuu (teltassa) kymmenestä, neljääntoista viiteentoista. Vähän riippuu. Että meillä nytki on kolme telttaa mutta kahessa vaan ihmisiä. Niin tavallaan ku kipinämikron ei tarvi sitten kahen teltan väliä juosta ja silleen että, *mukava ku ollaan tiiviisti siellä. Ja kuiteski siellä on kuiteski niin paljon tillaa et ei siellä tarvi mitenkään ihan kylki kyljessä nukkua että...*
(Varusmies, Ryhmähaastattelu)

Yhdessä nukkuminen vaikuttaa tuottavan symbolista lämmön ja turvallisuuden tunnetta sekä edistävän sosiaalisuutta ryhmän kesken erityisesti silloin, kun teltta ei ole liian täynnä. Sosiaalisten suhteiden tärkeys tulee esille myös kadettien puheissa – ennen nukkumaan menoa on mukavaa, että teltassa vallitsee positiivinen ilmapiiri ja tieto siitä, että tullaan toisten kanssa toimeen. Yhteisöllisyydestä viestii se, kuinka kadetit saattavat tehdä yhteisen päätöksen päiväunille menemisestä ja hakeutua nukkumaan yhtä aikaa. Myös nukahtamisvaikeuksista kärsivä henkilökunnan jäsen hakeutuu kollektiiviseen tapaan omaan sänkyynsä muiden mennessä nukkumaan, vaikka hän tietää vain ”pyörivänsä” sängyssä. Yhteishenkeä puolestaan rikkoo se, että osassa teltoista kaikki eivät saa lämmintä paikkaa ja jotkut kadetit ja varusmiehet eivät tuo esille sitä, että heillä on kylmä, mikä voitaisiin korjata levittäytymällä teltassa kaikkien hyvinvoinnin takaamiseksi.

6.2 "Mutta kun ei makuupussissa voi nukkua mahallaan" - nukkumisen tilallis-ajallinen kurinalaistaminen

Ampumaleiri on osa armeija-instituutiota. Ampumaleirin tavoitteiden toteutumiseksi leirin toiminnot on täytynyt järjestää siten, että 350 sotilasta toimii toivotulla tavalla ja oppimistavoitteet mahdollistuvat. Institutionaalinen sosiaalinen elämä edellyttää uni/hereilläolo-syklin tilallis-ajallista järjestämistä ja mukautuvien ruumiiden järjestystä (Foucault 1979, Goffman 1961). Tämä vaatii tiettyjä järjestelyjä niin valveillaolon kuin nukkumisen suhteen. Esittelemme seuraavaksi käytäntöjä, jotka tekevät unesta ampumaleirillä kurinalaista tai valvottua. Tämän lisäksi kerromme, miten uni on leirillä toisaalta ansaittua.

Mut tämäki on semmonen tietyst et jos se käsketään sinne, että lounaan yhteydessä on mahdollistettava, niin ku tämä on tämä, kuljettaville mahdollistettava (kuus) tuntia, et jos se on, siihenki että lounaan yhteyteen on mahdollistettava vaikka puolen tunnin lepo. Jokainen käyttää sen miten käyttää sitte, niin sekin pitäs kokeilla. *Se käsketään johonkin yhteen pilottiammuntaan tonne, ja sitten ne käsketään sinne teltaan. Veikkaan et aika moni nukahtais.* (Henkilökunnan jäsen, Yksilöhaastattelu)

Edellä oleva lainaus henkilökunnan jäsenen haastattelusta ilmentää hyvin armeijaan liittyvää käskytykskulttuuria ja sen yhteyttä uneen *kurinalaisena toimintona*. Uni/valveillaolo-syklin tilallis-ajallinen järjestäminen sekä mukautuvien ruumiiden kurinalaistaminen on yksi työn ja institutionaalisen sosiaalisen elämän avainpiirteitä (Williams & Bendelow 1998, 180). Goffman (1961) sisällyttää totaali-instituutioihin kuuluvaksi muiden muassa armeijan kasarmit. Totaali-instituution määrittävät tietyt toimintamallit, *raamit*, joiden puitteissa instituutio ja sen sisältämä laaja joukko ihmisiä toimivat – samalla tavalla, samalla kohtelulla, saman auktoriteetin alaisuudessa, muiden välittömässä läheisyydessä (Goffman 1961b). Näin ollen instituutioissa sekä nukkuminen että hereillä oleminen on *kontrollin alaista* ja se tapahtuu muiden valvonnassa (Williams 2011, 65). Ampumaleirin erityispiirre on se, että osallistujat asuvat leirialueella koko leirin ajan (tai tietyn osan siitä, riippuen suunnitellusta ohjelmasta). Yhteys ulkomaailmaan tapahtuu tietotekniikan ja sanomalehtien avulla, mutta vain harva poistuu alueelta esimerkiksi kauppareissulle. Näin ollen leirillä olemista voidaan tietyllä tavoin verrata muihin instituutioihin, joissa toimija on ”suljettuna ulkomaailmasta” ja hänen vapauttaan liikkua instituution rajojen ulkopuolella on rajoitettu – suuri joukko ihmisiä on suljettu pois laajemmasta yhteiskunnasta tietyn ajanjakson ajaksi (Goffman 1961a).

Ampumaleiri (“luksusleiri”) poikkeaa esimerkiksi taisteluleireistä, joissa päivien pituus rajoittaa hyvin vahvasti muun muassa nukkumiselle jäävää aikaa. Ampumaleirillä on silti nähtävissä useita totaali-instituutiolle ominaisia toimintaa kehystäviä piirteitä. Ensimmäiseksi mainittakoon *aikataulut*. Leirillä on tietty rytmi, johon henkilökunnan jäsenen mukaan ehditään juuri tottua, kun leiri jo loppuu. Ampumaleiri on erityisesti kadeteille ja henkilökunnalle tarkkaan suunniteltu ja aamuisin on selkeät kellonajat, jolloin tulee olla valmiina työskentelemään tietyssä paikassa, tietyin varustein. Vaikka tarkkaa heräämisaikaa ei ole määritelty, tulee kadettien pitää huolta ajoissa heräämisestä sekä siitä, että he ennättävät halutessaan aamiaiselle ennen tehtävien alkamista. Aamuisin Johtolassa klo 8 järjestettävät puhuttelut rytmittävät jokaisen kadetin päivää – niidenkin, joiden olisi mahdollista nukkua välipäivänä ammunnoista. Varusmiehet ovat oma lukunsa ampumaleirillä, sillä heillä ei ole läheskään niin tiukkaa aikataulua kuin kadeteilla ollessaan ”varalla” amuntoihin ja osa varusmiehistä saattaa nukkua puoleen päivään ja herätä vasta lounaalle. Kun totaali-instituutiolle on ominaista tiukka aikataulu (Goffman 1961b), voidaan osa ampumaleirin aikataulullisista raameista syntyä niin sanotuista kirjoittamattomista, sosiaalisesti päätetyistä säännöistä. Tätä kuvastaa esimerkiksi leirin eri majoituksissa noin klo 22–06 välillä vallitseva hiljaisuus, jota kukaan ei *valvo*, mutta jonka rikkomisesta annetaan sosiaalista palautetta.

Eksplisiittisempiä aikataulutukseen liittyviä sääntöjä kuvastavat (1) kuskeille määritellyt kuuden tunnin yöunet, (2) ammuntojen säätely siten, että ampuminen on kiellettyä klo 22–06 välisenä aikana sekä (3) saunan lämpimänä pitäminen klo 22 saakka, mikä määrittää sotilaiden iltarytmiä ja tämän myötä nukkumaanmenoaikaa. Varusmiesten yölliset vartiovuorot kestävät kaksi tuntia ja ne määrittävät varusmiesten unta ja sen pituutta. Vartiovuoroihin on pakko herätä, vaikka olisi kuinka vaikeaa saada itseään makuupussista ulos. Yövartioinnit määrittävät myös muiden kuin vuoroon osallistuvien henkilöiden unta, sillä porukan vähetessä kipinävuorot pitenevät ja nukkumiseen käytettävä aika vähenee. Samoin kipinävuoro määrittää unta, unen pituutta ja sen alkamis- ja päättymisajankohtaa. Vaikka kukaan ei valvo sotilaiden toimintaa teltoissa, on uni kipinävuoroissa erityisen sekundaarisen kontrollin alaisena, sillä kipinävuoroista tulee toimittaa lista esimiehille heidän tietääkseen, kuka valvoo ja milloin. Matkalla ampumaleirille organisaation käytännön vuoksi koko bussilastillinen sotilaita käskettiin sotilaskäskyllä ulos linja-autosta keskellä yötä. Tämä viestii nukkumisen säädelystä luonteesta; se on toiminto, jonka keskeyttämisestä päättää ylempi taho.

Aikataulun lisäksi erilaiset *tilalliset ja materiaaliset järjestelyt* kehystävät toimintaa leirillä ja tekevät nukkumisesta materiaalisesti ”kurinalaista”. Majoitustiloissa on tarjolla tietynlaiset nukkumisen välineet, kuten teltassa näkkärialusta ja makuupussit ja parakeissa sekä henkilökunnan majoitustiloissa sängyt, tyyny ja petivaatteet. Materiaaliset välineet ovat vaikuttamassa muun muassa nukkuvan ruumiin asentoihin; esimerkiksi makuupussissa on miltei mahdotonta nukkua vatsallaan. Vartiovuorossa oleville varusmiehille tarjotaan sänky vartiokoppiin, joka ilmaisee nukkumisen sosiaalista hyväksyttävyyttä 24 tunnin vartiovuoron aikana. Samalla vuorokauden kestävä vuoro käytännössä ”pakottaa” varusmiehet nukkumaan vartiokopissa toisen henkilön läsnä ollessa, vaikka se olisi vastoin yleistä länsimaalaista käsitystä unesta yksityisenä toimintona (ks. mm. Taylor 1993; Crook 2006; Elias 1978[1939]; Meadows et. al. 2008) ja kopissa nukkuminen voisi olla varusmiehelle vaikeaa. Kaikista vartiokopeista ei myöskään saa sammuttaa valoja (varusmiehillä ei ollut näistä säännöksistä yhdenmukaista tietoa), mikä tekee unesta kurinalaista ottaen huomioon yleisen tottumuksemme nukkua suhteellisen pimeässä. Vartiovuorossa oleville tuodaan vartiokoppiin myös ruoka, jolloin sama tila toimii työpaikan ja makuuhuoneen lisäksi keittiönä (vertailuksi todettakoon, että leirin ulkopuolella kaikki nämä toiminnot pyritään yleensä pitämään erillään). Sama asia on havaittavissa telttamajoituksessa, jossa makuuhuoneen ja keittiön lisäksi tila toimii huoltotilana, jossa kuivataan ja huolletaan vaatteita – mutta jossa ruokaileminen tapahtuu sotilaiden omasta tahdosta (ruokailu järjestetty ulkoruokalassa), toisin kuin vartiomiehillä. Johtolasta puuttuva levähtämiseen tarkoitettu tila ilmaisee puolestaan sitä, että Johtolaa ei ole tarkoitettu makaavaa ruumista varten vaan siellä fokus on valveilla olevassa, pystyasennossa seisovassa tai istuvassa ruumiissa (ks. mm. Williams 2011). Sotilaiden majoitustilat tulee olla siistit ja siivottomuudesta voidaan rankaista telttaan joutumisella – tästä lisää myöhemmin tässä luvussa. Taukoteltan järjestäminen ampumapaikalle sekä muut fyysiset puitteet levon ja jaksamisen tukemiselle leirillä, kuten saunat, leirisairaala, Sotilaskotisisar-yhdistyksen puolesta järjestetty sotilaskoti sekä teltojen valmiiksi pystyttäminen varusmiesten saapuessa leirille ovat esimerkkejä uni-positiivisista nukkumisen tilallisista järjestelyistä (ks. Williams 2011). Täten nukkumisen ajallis-tilalliset ”kurinalaistamisen” järjestelyt voivat ilmetä toimijoille niin negatiivisina kuin positiivisina - kehystäen nukkumiskokemusta tietyn kontekstissa, tilassa, tietyn auktoriteetin alaisuudessa ja tietyn sosiaalisessa ympäristössä (vrt. Goffman 1961b).

”Lüksusleiri” pitää sisällään myös erinäisiä vapauksia totaalisen instituution ”kahleista”. Ampumaleiri poikkeaa esimerkiksi taisteluleiristä siten, että taisteluleirillä kaikki nukkuvat

maastossa, ”tilanne on päällä” koko ajan, toimintapaikkaa tulee vaihtaa tiheään ja nukkumiselle ei ole aikaa – kun ampumaleirillä levolle on henkilökunnan edustajan mukaan ainakin ”periaatteessa” mahdollisuus. Kadeteilla ja varusmiehillä ei ole leirillä säädeltyjä nukkumaanmenoajoja tai hiljaisuutta, kuten esimerkiksi armeijan kasarmilla, vaan aikataululliset preferenssit ovat yhteisesti sovittuja, kirjoittamattomia sääntöjä ja ne kumpuavat niin varusmiesajoilta kuin laajemmasta yhteiskunnallisesta kontekstista – mutta ne eivät ole käskyttäviä luonteeltaan. Sotilaat tunnistavat itse unen tarpeensa ja hakeutuvat nukkumaan tarpeeksi aikaisin, jotta he jaksavat herätä aamulla:

Haastattelija: Ja nyt suoraan nukkumaan?

Haastateltava: Joo. Pittäähän se mennä nukkumaan, niin jaksaa... (Ensimmäisen vuosikurssin kadetti, Ryhmähaastattelu)

Sotilaat saavat laatia itse kipinävuorolistansa, jolloin heillä on päätäntävalta siitä, miten nukkuminen jaksotetaan ja kuka valvoo milloinkin. Myös vartiokopissa vartioivat varusmiehet saavat itse päättää nukkumisen jaksottamisen vartioparinsa kanssa ja jopa sen, nukkuvatko he ollenkaan (jos vartiokopissa nukkuminen tuottaisi jollekin vaikeuksia). Osan varusmiehistä aikataulu on leirillä hyvin väljä, joten mahdolliset univajeet on mahdollista korvata vartiovuoron jälkeen päivisin tai pidemmällä yönä. Varusmiehet, kadetit ja henkilökunta saavat päättää itse heräämisensä ajankohdan, kunhan he ovat valmiina tiettyyn aikaan tietyssä paikassa. Teltoissa käytetään ”telttatorkutusta” ja aamuisin ei todellisuudessa ole niin kova kiire kuin mitä yleinen käsitys armeijan arjesta antaa ymmärtää. Kadettien työtehtävien ulkopuolinen aika, ”vapaa-aika”, on henkilökunnan intressien ulkopuolella – sitä ei ole johdettu eikä siitä olla edes kiinnostuneita, sillä huomio keskittyy ammuntoihin:

Mut sitte mitä tapahtuu sen jälkeen kun ammunta on päättynyt, niin se ei oo millään tavalla johdettua, -kaan, vaan se on ihan kadettien omassa harkinnassa mitä he tekevät sen jälkeen, seuraavaan aamuun... (...) Eikä siitä oo, (nyt) julmasti sanottuna, ollu kukaan kiinnostunutkaan. Eli kun, pääfokus on ollu siinä amunnassa joka jatkuu, ja sit on omaa henkilökohtaista tai asehuoltoa, se on tapahtunu siellä, mut se on ehkä kurssinjohtaja joka aika ajoin kattonu illalla, käyny kysymäs fiiliksiä tai muuta, mut ne on ollu ihan yksittäisii tapahtumia. (Henkilökunnan jäsen, Yksilöhaastattelu, Kursiivit lisätty)

Tämä antaa (ainakin teoriassa) mahdollisuuden vapaa-ajan hyödyntämiseen esimerkiksi lepoon käytettäväksi. Vapauksien myöntämisellä on myös kääntöpuolensa; ilman käskyystä sotilaille on enemmän päätösvaltaa omasta toiminnastaan, jolloin kokemuksen puute johtaa siihen, ettei lepomahdollisuuksia osata hyödyntää tarpeeksi, jotta jaksettaisiin leirillä. Levon merkitys vaarallisessa työssä tunnustetaan palvelusturvallisuuden kannalta ja se, että lepoaikoja ei ole määrätty, nähdään leirillä osaltaan uhkana. Sama huomio pätee kipinä- ja vartiovuorojen jakamiseen; koska sotilaille on vapaus jakaa vuorot, he pyrkivät liialliseen tasapuolisuuteen, jolloin oikeastaan kukaan ei nuku hyvin ja yö on katkonainen jokaiselle. Sotilaat eivät jaa vuoroja siten, että esimerkiksi puolet teltan majoittujista valvoisi yhtenä yönä ja toinen puoli saisi nukkua.

Osana kurinalaista unta nostamme esille henkilökunnan *huolenpidon sotilaiden unesta*. Kuten todettua, unen merkitys on tunnustettu ampumaleirillä kadettien oppimisen turvaamiseksi, puhumattakaan palvelusturvallisuudesta. Huolenpidon käytäntö liittyy kenttätyömme alussa harjoituksen johtajan meille esittelemiin ampumaharjoituksen virallisiin oppimistavoitteisiin, jotka ovat *johtajuus, huolto ja palvelusturvallisuus*. Oppimistavoitteissa tuodaan esille se, kuinka ensin pitää oppia huolehtimaan itsestä ennen kuin voi huolehtia muista. Henkilökunta huolehtii ampumaleirillä kadeteista, ja kadettien tulee puolestaan pitää huolta varusmiehistä. Tämä huolenpito meinaa kadeteilta usein unohtua; varusmiehet eivät osaa pitää hyvää huolta itsestään leirillä ja kadettien tulisikin henkilökunnan mukaan olla koko ajan hereillä ja seurata varusmiesten toimintaa ja pyrkiä huolehtimaan heistä. Henkilökunnan huolenpito näkyy esimerkiksi siinä, kuinka he tiedostavat kadettien valvovan yömyöhään tehtävien loppuunsaattamiseksi. Henkilökunta ilmaisee huolensa kadettien oppimisesta väsymyksen vuoksi ja kehottavat ampumakäskyjään hiovia kadetteja nukkumaan, jotta oppiminen ja toimintakyky olisi turvattu seuraavana päivänä. Ammunnanvalvojat tarkkailevat kadeteissa ilmeneviä väsymyksen merkkejä, kysyvät heiltä väsymyksestä ja kehottavat heitä tarvittaessa lepäämään. Toiminta perustuu siihen, että ammunnanvalvoja kokee olevansa omalta osaltaan vastuussa kadettien toimintakyvyn säilyttämisestä:

Haastateltava: ...että sen näkee noista kadeteistakin että ketkä tuolla ampuu tai toimii että niitäkin pitää vähän valvoa et ne ei rupee käymään kierroksilla ja ne unohtaa sen oman levon ja sit niillä silmät seisoo päässä että nyt pitää kattoo myös vähän niitten perään ja ohjata niitä myös nukkumaan ja lepäämään.

Haastattelija: Eli sää koet että se omal tavallaan on myös sun vastuu kun sää valvot?

Haastateltava: On, kyllä se on. Se on kokonaisvaltanen vastuu että toimintakyky säilyy sitten.
(Henkilökunnan jäsen, Yksilöhaastattelu)

Levon merkityksellisyys tunnustetaan erityisesti toisen vuosikurssin kadettien kohdalla, joiden tehtävien vastuullisuuden lisääntyminen kasvattaa unen tarvetta. Tämä liittyy laajempaan yhteiskunnalliseen ajattelumalliin “hyvästä unesta” ja unen tarpeellisuudesta oppimisen ja suorituskyvyn kannalta (ks. mm. Williams 2002). Sotilaiden väsyneisyyteen reagoidaan huumorilla sekä tavoitehakuisuudella; kun havaitaan joukon väsyvän, korostetaan, että tämä tehtävä tulee saada hoidettua tiettyyn ajankohtaan mennessä. Sotilaspoliisien valvoja vieraillee vartiokopeissa ja havainnoi, hyödyntävätkö varusmiehet levon mahdollisuutta vartiokopissa. Henkilökunta näkee tärkeänä puhua kadeteille levon tärkeydestä, mutta samaan aikaan tähän liittyy ristiriitoja:

...saatetaan kysyä että osaatteko arvioida että kuinka pitkään teillä menee tänään. Ja osa saattaa antaa jotain kehotuksia et kun arvioi että, tämä tulee heiltä kestäämään jonkun tietyn aikaan niin voi sanoa et hei, kyl teidän puolelta öin pitäisi olla nukkumassa. Et jos ei, niin sit on jotain tosi huonosti. Tai sitte, vastapainona on sitte se että niin, tähän voi mennä koko yö mutta nää pitää saada tehtyä. *Eli se on vähä kakssuuntanen se, et miten uneen lepoon suhtaudutaan (...). Mutta kyl kadeteille mun mielestä pitää puhuu siitä että, ei saa polttaa itteensä loppuun. Et vaikka kuiteski olis tietyt tehtävät jotka pitää täyttää.* (Henkilökunnan jäsen, Yksilöhaastattelu, Kursiivit lisätty)

Tämä näkemys on ristiriidassa sen kanssa, että tietyt tehtävät tulee silti saada tehtyä aikataulussa. Henkilökunta kysyy kadeteilta, osaavatko he arvioida kuinka pitkään tehtävien suorittamisessa menee kyseisenä päivänä ja mikäli toiminta kestää liian myöhään, niin kadetteja muistutetaan siitä, että nukkumaan tulisi mennä puolilta öin. Jälleen syntyy ristiriita siinä, että toisaalta henkilökunta saattaa sanoa kadeteille, että tietyt tehtävät tulee saada tehtyä vaikka siinä menisi koko yö. Kadetit eivät ota henkilökunnan sanomisia itsestäänselvyytenä vaan toimivat vastoin kehotuksia ja työskentelevät yömyöhään saattaakseen tehtävät valmiiksi. Ehkäpä mallisotilaan habitus on tehtävien loppuunsaattamisen taustalla vahvempi kuin riittävän unen turvaaminen? Ehkä sotilaat tiedostavat esimiesten arvostavan enemmän tehtävien loppuunsaattamista kuin unen asettamista tehtäväorientoituneisuuden edelle? Kadettien toiminnan taustalla voi olla laajempi yhteiskunnallinen ajattelulogiikka

“suorittamisen hyveestä”, joka asetetaan itsestä huolehtimisen sekä henkilökunnan huolehtimisen käytäntöjen edelle.

Seuraavaksi tarkastelemme ampumaleirin eri toimijaryhmien *tehtävänkuvan* vaikutusta nukkumisen käytäntöihin:

Se on se yleinen, se on yleinen juttu että, monesti ne miehistö (-), miehistöhän nukkuu eniten. Periaatteessa miehistö nukkuu eniten sillon ku ollaan jossaki taisteluharjoitukses tai jossaki muussa. Johtajat tiedustelee, ne on, (--) kuorma-autoissa sun muissa millä meki liikutaan. Ne nukkuu, ei mut johtajat valvoo ja ne suunnistaa ja suunnittelee ja, ovat käskykierroksilla, ennen ku lähetään liikkeelle. Siitä se hyvin paljon se unimäärä varmasti vaihtelee, että mikä tehtävä on. (Henkilökunnan jäsen, Yksilöhaastattelu)

Ampumaleirillä tehtävänkuvat vaikuttivat siihen, *miten, milloin, missä ja kenen kanssa* kukin leirillä nukkuu (ks. Taylor 1993). Tämä on yhteydessä statuskysymyksiin; se, milloin, missä ja kenen kanssa nukumme, ovat kaikki sosiaalisen statuksen, kuten myös etuoikeuden ja valtasuhteiden, osoittajia (Williams 2005, 75). Sosiaaliset statukset, perustuivat ne sitten ikään, luokkaan, sosiaaliseen asemaan tai sukupuoleen, määrittävät jokapäiväistä elämäämme, myös nukkumistamme. Muun muassa nukkumiskumppanit ja nukkumisolosuhteet määrittyvät osaltaan statuksen vaikutuksesta. (Worthman & Melby 2002, 91.)

Toisin kuin mihin he ovat aikaisemmin tottuneet, *varusmiehillä* on leirillä suurin mahdollisuus lepäämiseen ja esimerkiksi päivällä nukkumiseen. Monet päivät ovat ”toimettomia” ja aikaa jopa kulutetaan nukkumalla, sillä varusmiehet odottavat varalla kutsua ammuntoihin, eikä heidän työtehtäviinsä kuulu vartiovuorojen ja mahdollisten ammuntojen lisäksi juuri muita toimintoja (ks. Williams 2005, 127). Osa varusmiehistä laittoi nukkumaan myös leirielämän ollessa vilkkaimmillaan klo 18 saadakseen unta ennen yöllistä vartiovuoroa. Varusmiehet saavat nukkua jopa puolille päivin, vaikka herätys tapahtuisi joka aamu klo 6:

Siis on tavallaan silleen että, kuuelta herätetään se kipinämikko herättää. Sitten kuiteski se kipinävuoro jatkuu siinä ja joku kuiteski herrää siihen kipinään ja laittaa puita ja.. Sitte se tulee se joku mejän tuo kouluttaja tai sitte alikersantti sanomaan että joo että tänään lähetään vaikka puoli kahelta hiihtämään että kaikki käy syömässä lounaan vaikka kahteentoista yhteen mennessä. Ja ollaan valmiina puol kaks lähtemään ja.. Ei meillä siis kaikki oo tänä aamuna ees kuullu että aamupalalle voi mennä. Mutta ne herää sitte lounaalle

vasta. (...) Normaali leirihän on tietenkin että kaikki nousee aamulla äkkiä säpinällä ylös ja päivä käyntiin. (Varusmies, Ryhmähaastattelu)

Kaiken kaikkiaan varusmiesten elämää leirillä kuvaa kiireettömyys ja leppoisuus. Varusmiehet saattavat ”hengailia” teltalla miltei koko päivän, kun he eivät ole ammunnoissa mukana. Tällöin varusmiehet ovat konkreettisesti makuu- tai istuma-asennossa suurimman osan päivästä, koska teltassa ei mahdu seisomaan. Koska varusmiehet ovat tottuneet olemaan taisteluleireillä, joissa aikaa nukkumiselle on saattanut jäädä maksimissaan neljä tai viisi tuntia yössä, näyttäytyy leiri heille erityisesti ”luksuksena”. Varusmiesten toiminnan ja sen mahdollistamien ajallisten puitteiden voidaan nähdä sotivan ”suorittamisen hyveen” yhteiskunnallista ajattelumallia vastaan.

Kadettien tulee puolestaan herätä joka päivä edellisen päivän ammunnan puhuttelutilaisuuteen, vaikka heillä olisi välipäivä ammunnoista ja mahdollisuus nukkua pidempään. Toisen vuosikurssin kadetit heräävät käytännön syistä aikaisin aamulla valmistautuakseen ammuntaan sekä valvovat myöhään illalla saadakseen tehtävät valmiiksi. Toisen vuosikurssin kadetteihin kohdistuu leirillä paljon henkistä painetta fyysisen rasituksen sijaan. Ensimmäisen vuoden kadetit, jotka ovat tulivalvojan tehtävissä, saattavat olla ammunnoissa klo 6-21 välisen ajan, eli 15 tuntia. Kadeteilla joka toinen päivä on välipäivä, amuntojen valmistelupäivä, jolloin ei tarvitse olla pitkää päivää ulkona ammunnoissa mukana ja jolloin on esimerkiksi mahdollisuus levätä päivällä. Ensimmäisen vuosikurssin kadetit nukkuvat pääasiassa pidemmät yöunet kuin toisen vuosikurssin kadetit erilaisten tehtäväroolien vuoksi; toisen vuosikurssin kadetteja kuormittaa enemmän kirjalliset tehtävät, joita pitää työstää yötä myöten:

Ne korjaa käskyjään ja ne hinkkaa sitä suunnitelmaansa ja, kaikkee tällasta näin. Että (kyllä niitä, osa kun) ammunnanvalvojistakin kai komentelee niitä nukkumaan mutta, kyllä ne yötä myöten ne väkertää täällä. Ku mä oon kyselly että montas tuntia nukuit niin 3-4. Osa. Siis eihän se oo koko totuus. Mutta osa. (Henkilökunnan jäsen, Yksilöhaastattelu)

Henkilökunnan työtehtävien vaikutuksessa uneen ja lepomahdollisuuksiin on havaittavissa keskinäisiä eroja. Kouluttajien työpäivät ovat pitkiä, alkaen aamuvarhain amuntoihin lähdöllä ja päättyen yömyöhään kirjallisten tehtävien työstämisellä. Kouluttajien työt jatkuvat myöhään yöhön, koska useita päiviä ei ole mahdollista valmistella kerralla. Kouluttajat

joutuvat myös tulemaan tarkastamaan kadettien ampumakäskyt aamulla heti kuuden jälkeen, mikäli kadetit eivät ole saaneet niitä edellisenä iltana valmiiksi. Kouluttajilla ja ammunnanvalvojilla on kadettien tapaan välipäivä joka toinen päivä, mikä mahdollistaa esimerkiksi liikunnan harrastamisen välipäivänä, jolloin ei tarvitse olla koko päivää ulkona ammunnoissa mukana. Tietyillä henkilökunnan jäsenillä on mahdollisuus mennä nukkumaan illalla itselle sopivaan aikaan ja osalla leirin rytmi muistuttaa hyvin pitkälti omaa rytmiä leirin ulkopuolella. Huoltoapuolen henkilöillä on mahdollisuus levätä päivällä heidän tehtävänkuvastaan johtuen. Kun tarkastellaan henkilökunnan lepomahdollisuuksia aikataulujen ja materiaalien puitteiden tulokulmasta, on lepo ja nukkuminen suhteellisen vapaasti järjestettävissä. Tämä verrattuna esikuntaharjoituksiin, joissa työskennellään kahdessa tai kolmessa vuorossa ja jossa on määritelty tietty uniaika, joka alkaa esimerkiksi klo 8 ja päättyy klo 14. Henkilökunta kokee, että unelle jää paljon enemmän aikaa ampumaleirillä kuin muilla leireillä. Silti leirin jälkeen olo voi olla henkisesti tyhjä:

Kyl se vaan vaatii semmost tietynlaista keskittymistä ja omalla tavallaan vaikei ois mistään urheilusuorituksesta kysymys niin yleensä tämmösten ampumareissujen jälkeen niin on henkisesti takki aika tyhjä. (Henkilökunnan jäsen, Yksilöhaastattelu)

Armeijakulttuurissa elää käsitys siitä, että esimiehen unen tarve olisi vähäisempi kuin muiden. Kyseessä on eräänlainen sankaritarina, jota täydentää havainnot siitä, että harjoituksissa miehistö on se, joka nukkuu eniten ja johtajat valvovat:

Siis mä luulen että moni muuki joita sä oot haastatellu on todellu että niin, armeijassa on semmonen sanonta että *nukkuminen on yliarvostettua hommaa, tai kuolema kuittaa univelat*. Se on ehkä se, siinä ehkä piilevästi saattaa olla semmonen vinha totuus siitä että, sotiluuteen tavallaan siihen että on kovakuntonen ja kykenee toimimaan, liittyy se että unen tarve on vähäisempi kuin muilla kenties. Puhumattakaan siitä että on esimiehenä. Ja sitte kun esimiehen tehtävä, kriisiaikana otetaan kuiteski aina mukaan se että pitää pitää huolta alaisista ja toimia esimerkkinä. Niin se voidaan ymmärtää sellasena asiana että on viimenen joka menee nukkumaan, on hereillä kun muut heräävät. Ja siinä (-) kyl kai siinä semmosta tiettyä sankarillisuuttaki voidaan nähdä. (Henkilökunnan jäsen, Yksilöhaastattelu)

Unen puute nähdään eräänlaisena heroismina, urheutena ja moraalisenä hyveenä (Williams 2005, 119). Tämä havainto saa kuitenkin rinnalleen ”lentävän lauseen” siitä, että johtajan *tulisi nukkua*:

Mut kyllähän, muuten koulutuksessa niin todetaan että aina kun muistellaan jotain johtajien komentoja sota-ajalta ja muuta niin, todetaan että johtajan pitäis nukkua. Mutta hyvin vähän puhutaan siitä että kuinka paljo esimerkiksi sodan aikana komentajia tai esimiestehtävis olleita kavereita poltti itsensä loppuun hyvinki lyhyessä ajassa ja sairastu ja oli syrjässä. Että sitähan ei oo tommosessa perinteisessä kaikkien tiedossa olevassa historiakirjallisuudessa hirveesti käsitelty. (Henkilökunnan jäsen, Yksilöhaastattelu)

Näin ollen käsitykset johtajien ja esimiesten nukkumisesta ja unen tarpeesta ovat ristiriitaisia. Selvää on se, että ampumaleirillä henkilökunta tunnistaa unen tarpeellisuuden kyetäkseen valvomaan ja kouluttamaan kadetteja vaativissa opetustavoitteellisissa tehtävissä. Tämä viittaa nukkumisen terveys-diskurssiin; käsitykseen ”hyvästä unesta” ja sen laiminlyönnin mahdollisista seurauksista.

Siirrytään tarkastelemaan nukkumisen kurinpidollisten käytäntöjen ilmentämää hierarkisuutta ampumaleirillä. Leirin majoitusjärjestelyt voidaan nähdä niin sosiaalisen statuksen kuin etuoikeuden ja valtasuhteiden osoittajina (Williams 2005, 75). Nukkumisen paikkoja ei leirillä kyseenalaisteta ja ”paremman” majoituspaikan ansaitseminen nähdään uralla etenemiseen liittyvänä etuoikeutena:

Haastattelija: Minkälaisia ajatuksii se herättää teissä että, te nukutte ulkona ja kakkosvuosikurssin kadetit nukkuu noissa parakeissa. Onkse ihan, itsestään selvyys?

Haastateltava1: Ei, no ei me nyt silleen ku ite tuolla varusmiesaikana tottu erilaiseen niin on nyt periaattees jo paljon paremmat oltavat millon varusmiesaikana. *Ja se sitten tulee jos tulee, vähän etuoikeus että ollaan vuos opiskeltu ja vähä koettu se varusmies miten varusmiehen elämä on ja..*

Haastateltava2:V: Ja eiköhän siinä ku ei niitä parakkeja oo niin eihän niitä oo. Et ens vuonna sitte toivottavasti.

Haastattelija: Pääsette sinne sitte nukkumaan?

Haastateltava1: Mm.

Haastateltava2: Kyllä. (Ensimmäisen vuosikurssin kadetit, Ryhmähaastattelu, Kursiivit lisätty)

Kysyttäessä majoitusjärjestelyiden periaatteista, perustellaan niitä erilaisilla syillä. Varusmiehillä ei ole tarvetta nukkua ”paremmassa” majoituksessa kuin teltassa, koska he ovat leirillä vain kerran. Henkilökunnalla on puolestaan ”syytä olla parempi majoitus kuin teltta”, koska he käyvät leirillä vuodesta toiseen. Silloin, kun henkilökunta majoittuu teltoihin, on heillä käytössään telttasängyt, joilla ruumis saadaan irti maasta. Henkilökunnalla on myös käytössään autot, joissa voi esimerkiksi ulkona vietettävän päivän aikana käydä lepäämässä. Toisen vuosikurssin kadetit uskovat oman sisätilamajoituksensa perusteluksi muun muassa tehtävien vastuullisuuden, joka vaatii parempaa unta. Paremmat nukkumisjärjestelyt liittyvät tässä palvelusturvallisuuden takaamiseen:

Haastattelija: Onko sustaki samanlainen kuin muut puhu siitä et miten se, silloin on simpuna ja sitte ku on nytten. Niin koeksää että nyt on eri merkitys vaikka sillä unella nytten ku te ootte tällä kertaa täällä leirillä. Kuin se että ku te ootte simppuja?

Haastateltava: No joo siis kyllä mä, pitäisin et nytten täällä niin se on hyvä et sen takia et me ollaan.. Tai olettaisin et me ollaan nois sisätiloissa senki takia et saadaan ehkä, yhtäjaksosempi ja parempi uni ja tälle. Mut se on kuitenkin aika iso vastuu meidän harteilla tos ammunnan johtamisessa. Et, minimoidaan kaikki se et mitä me voitais vaaratilanteita itte aiheuttaa siel tai jotain vastaavaa. Tälleen mä ainaki, itte oon ajatellu että, kyllähän toiki tärkeä homma on kuitenkin noilla simpuilla toi että ne on PTV:nä niin kyllähän aika iso vastuu niillääki on siitä, kuitenkin. En mä sitten tiää, kai se on sitte joku vanhemman kurssin etu että.. Toisaalta niin, kyllä se auttaa aika paljo ku me joudutaan noita käskyjä kirjottaa sun muuta. Auttaa siinä aika paljo. (Toisen vuosikurssin kadetti, Yksilöhaastattelu, Kursiivit lisätty)

Palvelusturvallisuuden takaamisen lisäksi kadetit näkevät hierarkkisten majoitusjärjestelyiden johtuvan osaltaan parakkien rajallisesta määrästä, jolloin toisen vuosikurssin kadetit ovat kokemuksensa myötä oikeutettuja nukkumaan niissä ensimmäisen vuosikurssin sijaan. Henkilökunnan majoitusjärjestelyissä statuksen vaikutus näkyy siinä, että muun muassa kouluttajat ja ammunnanvalvojat majoittuvat yhteismajoituksessa ja ylin johto suurissa mökeissä. Voidaankin sanoa, että oltavat paranevat uralla etenemisen myötä. Kun hierarkkiset nukkumisjärjestelyt ovat tiettyssä mielessä ”palkinto” kokemuksesta sotilaana, toimivat ne toisaalta myös rangaistuksena:

Haastateltava1: ...Kyllä viime viikolla yhet oli tuolla teltassa ku niil oli sotkunen huone niin ne joutu teltaan nukkumaan että..

Haastattelija: Onkse paha rangaistus?

Haastateltava1: No kyllä se mun mielestä ainaki on.

Haastateltava2: Kyllä se silleen varsinki jos on ammuntoja..

Haastateltava3: Viime viikolla ulkona oli se -25.

Haastateltava2: ...niin tääl on paljo helpompi.

Haastateltava3: Siin on se pieni ero. (...)

Haastateltava1: Ei siinä muuta mut niil ei ollu kato noita makuualustoja mukana niil oli pelkkä makuupussi mukana. Ne joutu haaliin makkuuksia ettei tarvi ihan jäisellä maalla nukkua sitten. (Toisen vuosikurssin kadetit, Ryhmähaastattelu)

Sen sijaan, että huonosti huoneestansa huolta pitäneitä toisen vuosikurssin kadetteja rangaistaisiin esimerkiksi lisätehtävien antamisella, rangaistuksena käytetään nukkumispaikan ”alentamista” ensimmäisen vuosikurssin tasolle. Näin ollen toisen vuosikurssin kadettien rankaisu on sama kuin ensimmäisen vuosikurssin kadettien ja varusmiesten majoitus, millä vahvistetaan kuvaa olojen parantumisesta kokemuksen myötä ja eräänlaisesta uralogiikasta. Samaan aikaan tällä käytännöllä vahvistetaan käsitystä siitä, että sisätilamajoitus on ”ihanne” ja telttamajoitus on jotain, mistä halutaan pois ja tavoitteena on saavuttaa ”sisätiloissa nukkuvan status”. Nukkumispaikalla rankaiseminen on nukkumiseen liittyvä tilallinen kurinpidollinen käytäntö, jossa nukkuminen saa erilaisen merkityksen kuin silloin, kun se nähdään esimerkiksi toimintakykyä ylläpitävänä toimintona.

6.3 “Armeija opettaa nukkumaan”

I can tell you that the war thought me to sleep anywhere, on heaps of stones, for example, but that I have never been able to change my bed without a moment of insomnia: only on the second night can I go to sleep quickly.

Mauss (1979, 467)

Yleisen ajattelutavan mukaan, aineistomme tukiessa tätä väitettä, nukkuminen on vain synnynnäisestä lahjakkuudesta kiinni. Tutkimuksemme lähtökohtana on kuitenkin käsitys nukkumisesta myös *opittuna asiana*; se on taito, tapa ja tekniikka. Kuten olemme osoittaneet, nukkumiseen vaikuttaa suuri joukko erilaisia käytäntöjä, jotka olemme oppineet ja sisäistäneet ruumiillisesti, ja ne ilmenevät ruumiin tekniikkoina (Mauss 1979). Oppimisenäkökulmasta huolimatta emme kiistä nukkumisen *biologista ja perinnöllistä ulottuvuutta* (Crossley 2007). Emme myöskään väitä, että nukkuminen tai nukahtaminen olisi

tahtomme alaista. Päinvastoin, emme voi käskää itseämme nukkumaan (Merleau-Ponty, 1962). Voimme "kutsua" unta erilaisilla kehollisilla tekniikoilla; sulkea silmät, hengittää syvään ja rauhoittaa ajatuksemme, eli toisin sanoen imitoida nukkumista. Siihen kuitenkin päättyy tahtomme tai tietoisuutemme valta. Uni tulee itsestään sitten, kun se on tullakseen. (Merleau-Ponty 1962.)

Aineistomme perusteella suuri osa sotilaista kokee oppineensa nukkumaan armeijassa missä vaan, milloin vaan ja kenen kanssa vaan sekä tietyllä tavalla (niin sanottua "koiran unta"). Tämä diskursiivinen käytäntö voidaan kiteyttää seuraavasti: *armeija opettaa nukkumaan*. Jotta emme olisi vain näiden representaatioiden varassa, meidän tulee pohtia, mistä syystä armeijassa opitaan nukkumaan erillä tavalla. Mitkä ovat tämän ilmiön taustalla vaikuttavat käytännöt ja rakenteet? Käytäntöteoreettisesta näkökulmasta katsottuna uuden oppiminen ja poisoppiminen on sitä, että joudumme uuteen kontekstiin erilaisina rakenteineen ja käytäntöineen, jotka opimme ja sisäistämme - tietoisesti tai tiedostamatta. Haastatellut vertaavat leirillä nukkumista siviilissä nukkumiseen. Leirin rakenteelliset seikat ja siellä vallitsevat käytännöt pakottavat heidät mukautumaan uuteen tilanteeseen. Näitä rakenteita ja käytäntöjä olemme esitelleet aikaisemmin tässä ja edellisessä tulosluvussa, ja niitä ovat muun muassa: tehokkuus ja työmoraali, terveys ja toimintakyvyn ylläpito, nukkumisen privatisaatio ja yhdessä nukkuminen, nukkumisen materiaaliset ulottuvuudet sekä nukkumisen kontrollointi erilaisilla institutionaalisilla käytännöillä. Käytäntöjen kantajina me sisäistämme nämä keskenään ristiriitaisetkin käytännöt, ja opimme (tai koemme tärkeäksi oppia) nukkumaan totutusta poikkeavalla tavalla.

Haastateltava: Ite oon vähä semmonen että ihan sama missä nukkuu niin pystyy kuhan pääsee nukkumaan vaan.

Haastattelija: Aika hyvä taito se.

Haastateltava: Niin.

Haastattelija: Onko armeijassa opittu taito?

Haastateltava: On ja päiväunet on varsinki semmonen armeijassa opittu. Ennen en osannu nukkua kyllä yhtään.

...

Haastateltava: Eilenki nukahin tuonne, oli semmonen pikku tauko tuolla niin, harjoituksen kesken nukahin niin.. Tai meillä oli semmonen joku puolen tunnin kato ku pimmee ammunta niin ootettiin pimmeitä siinä ku tulee niin.. Sinne nukahin sinne teltaan ja..

Haastattelija: Ai siihen lääkintätelttaan vai mikä..?

Haastateltava: Tai se oli semmonen mejän taukoteltoa siinä oli nyt kipinä ja.. Sitte heräsin niin ihan sekasi. Kaveri sano (--) sitte lähetähän syömään niin.. Luulin että aamu on ja aamupalalle pittää.

Haastattelija: Pirstikö se yhtään?

Haastateltava: Kyllä se vähä sitte ku heräs siinä.

Haastattelija: Tokkurasta?

Haastateltava: Unenpöpperöstä niin.

...

Haastateltava: Mikähän ois erikoisin. No tuommonen on joku varmaan jos tuonneki kesällä varsinki leireillä nukahti ihan ulos etku oli joku pienempi lyhyempi tauko niin nukahtaa.

Haastattelija: Mättäälle?

Haastateltava: Niin.

(Varusmies, Yksilöhaastattelu)

Haastatteluissa nousee esiin, kuinka ampumaleirillä (taisteluleireistä puhumattakaan) uni jää yöllä vähäiseksi, ja päivällä ulkoilmassa fyysisesti raskaiden tehtävien suorittamisen jälkeen väsymys kasvaa ja näin ollen nukahtaminen illalla helpottuu. Kyky oppia nukkumaan mahdollisuuden tullen, ulkoisista olosuhteista piittaamatta, syntyy tarpeesta turvata oma jaksaminen leirillä. Edellisessä lainauksessa puheenvuoron saanut varusmies on tästä hyvä esimerkki; hän on oppinut armeija-aikana käyttämään jokaisen mahdollisuuden nukkumiseen, huolimatta kellonajasta, materiaalisista mahdollisuuksista tai siitä, ketä ympärillä on. Armeijassa hän on oppinut myös päiväunien ottamisen taidon - taidon, jota hänelle ei ollut ennen armeijaan astumista. Hän on oppinut nukkumaan talvella taukoteltassa ilman makuupussia sekä kesällä mättäällä, kun tehtävien puitteissa on ollut pienikin mahdollisuus nukkumiseen. Yhdessä nukkumisenkin taidon hän näyttää oppineen; hieman haastattelun jälkeen hän nukkui reilun tunnin ennen omaa kipinävuoroaan, vaikka kaikki muut olivat teltassa hereillä ja juttelivat kovaäänisesti. Lisäksi hän on oppinut "hyödyntämään" nukkumisen hierarkkista käytäntöä; varusmiesjohtajana hän sai tehdä kipinävuorolistan, josta hän valitsi itselleen parhaaksi kokemansa kipinävuoron. Sosiaalisia sanktioita lieventääkseen hän teki polttopuut ja lämmitti teltan muiden teltassa majoittuvien viettäessä aikaa sotilaskodissa.

Vastakkainasetteluna edellä esitettyyn näkemykseen kyvystä "oppia nukkumaan" kuulumme myös päinvastaisia tarinoita henkilöiltä, jotka eivät esimerkiksi *osanneet* tai kokivat olevansa

fyysisesti kykenemättömiä nukkumaan hyvin muualla kuin sängyssä. Useassa haastattelussa tuodaan esille erilaisten materiaalien seikkojen, kuten teltan kovan nukkumisalustan, huonon sängyn, huonon ilmanlaadun tai lämpötilan vaihtelun, negatiiviset vaikutukset hyvään nukkumiskokemukseen. Myös yhdessä nukkuminen aiheuttaa omat ongelmansa. Työmoraali tai tietyt uni-negatiiviset tehokkuutta korostavat käytännöt “estävät” nukkumisen silloin, kun siihen olisi esimerkiksi päivällä mahdollisuus. Jotkut haastateltavista myös sanovat, etteivät “vain osaa nukkua päivällä, vaikka siihen olisi mahdollisuus”:

Haastateltava:...ollaan kolmivuorotyössä tavallaan, on semmonen jako tehty. Niin, sitte mä siinä niitten kolmen vuoron välillä vähän oon tilanteen mukkaan. Ja sitte ku se tulee se uni, olipa se (vuorokaudenaika) mikä tahansa, meillä menee aina sekasi. Nii sit pitää lähteä nukkumaan ku se tuntuu että nyt.

Haastattelija: Osaat sä nukkua (--)?

Haastateltava: En osaa sopeutua kunnolla siihen et en mä pysty päivällä nukkumaan. Oon yrittäny sitä joskus. Ei se onnistu. Sitte ku se tulee kotia nii se menee kaks kolme päivää että se pääsee unirytmiiin takas. Ihan pää on sekasi sitte siitä.

(Henkilökunnan jäsen, Yksilöhaastattelu)

Jos kuitenkin hylkäämme käsityksen siitä, että nukkuminen olisi pelkästään synnynnäisistä lahjoista kiinni ja hyväksymme käytäntölähtöisen ajattelutavan, jonka mukaan nukkumiseen vaikuttaa erilaiset opitut käytännöt, voimme tämän myötä oppia tunnistamaan ja tiedostamaan nukkumiselle positiiviset ja negatiiviset käytännöt, muuttaa niitä ja edistää näin nukkumista. Voimme kehittää käytäntöjä, jotka parantavat nukkumista yhdessä muiden kanssa. Voimme tunnistaa materiaaliset seikat ja niihin liittyvät käytännöt, jotka vaikuttavat uneemme. Ennen kaikkea, voimme tiedostaa unelle negatiiviset yhteiskunnalliset ja institutionaaliset käytännöt ja diskurssit, kyseenalaistaa ne ja pyrkiä tietoisesti muuttamaan niitä niin, että ne edistävät nukkumista ja jaksamista.

Leirin lyhyen keston vuoksi ampumaleirillä nähtiin tultavan vähilläkin unilla toimeen ilman, että suorituskyky laskee merkittävästi. Tämä johtaa siihen, että “ei ole pakko opetella”, eikä näin ollen opita, käytäntöjä, jotka edistäisivät jaksamista *pidemmällä aikavälillä*. Yksi tällainen käytäntö olisi tehtävien jakaminen niin, että jokainen (varusmies, kadetti tai henkilökunnan jäsen) saisi olla vuorollaan reservissä lepäämässä ja palautumassa. Henkilökunnan mukaan varusmiehet ja kadetit eivät osaa organisoida tehtäviään siten, että

osa lepäisi; kipinä- ja vartiovuorot jaetaan tasapuolisesti kaikille, jolloin kukaan ei saa nukkua “kunnolla” yhtenäksän yönä. Tämä huomio saa vahvistusta useista varusmiesten ja kadettien haastatteluista:

Haastateltava: ... aikanaan ku oli varusmieskoulutuksessa mukana, tai varusmiesyksikössä niin, kolmen päivän harjotus eli kaksi yötä, niin sen mies menee jopa käymättä vessassa. Siis ku se päättää sen, että ei vaan käy, ettei tarvii maastossa tehdä sitä, ni se on vähän sama asia täs et kyllähän tän perjantaihin jaksaa painaa. Että vaikka vähän huonollaki unilla.

Haastattelija: Nii, tietää et se loppuu.

Haastateltava: Nii se loppuu. Mutta jos ei tietäis sitä, ni silloin olis pakko.. Ja, ne on kaikki nää meiän sotaharjoitukset, ne on semmosia ku se tiedetään millon se loppuu, niin meiän ei tarvi harjotella esimerkiks tehtävien vuorottelua, vaan kaikki voi olla hereillä aina, esikunnassa esimerkiks jossain. Eihän siel että, harjoituksen johtaja ja apulaisjohtaja, meillähän on kaikki aina pystyssä täällä. Ei oo sitä että hoida sä tämä päivä ja mä tuun huomenna, ku ei tarvi tehdä sitä. Et pidempiä harjoituksia. [nauraa]

(Henkilökunnan jäsen, Yksilöhaastattelu)

Vaikka esitämme aineistomme perusteella, että armeijassa “oppi nukkumaan” ja että armeija on eräänlainen “unikoulu”, ei armeijan ja kadettikoulun tehtävänä silti ole opettaa leirillä tarvittavia “perustaitoja”:

Haastattelija: ... tää, koko homma peilautuu paitsi nää nukkuminen ja lepo siihen mitä meiän yhteiskunnas tapahtuu, koska me ollaan tämmösessä sisäyhteiskunnassa (ni sit se) (--)

Haastateltava: No on, joo, siis, niin mä oon tossa jo pitkän aikaa sanonu, tai oikeestaan silloin siitä puhuttiin paljonkin ku näki tämän tulensyöttäjän ku yrittää tulitikulla puuta sytyttää, ei edes halkoa vaan puuta, niin eihän me voida, ei varusmieskoulutus tai kadettikoulu, me ei.. Enää kadettikoulussahan me ei voida opettaa semmosii asioita mitkä olis pitäny tulla jo kotona tai varusmiespalveluksessa.

Haastattelija: Nii, (-) eräopaskurssi.

Haastateltava: Nii, et jos siitä täytyy lähtee, niin ei meiän kannata puhuu sotatieteellisist opinnoist enää hirveesti. Et pitää joku perus, olettaa et on tietyt perustaidot.

(Henkilökunnan jäsen, Yksilöhaastattelu)

Ihminen alkaa sisäistää syntymästään lähtien nukkumiseen liittyviä tekniikoita ja käytäntöjä, kun armeijaorganisaatiossa törmätään uusiin, siellä vallitseviin, käytäntöihin. Vaikka näitä uusia tekniikoita ja käytäntöjä ei eksplisiittisesti kadeteille opetettaisikaan, tapahtuu oppimista

siitä huolimatta. Jopa tulitikulla halkoa sytyttänyt sotilas osaa varmasti yrityksensä jälkeen laittaa kaminaan tulen käyttämällä aluksi pienempiä sytytystikkuja tai tuohisia. Käytäntöteorian näkökulmasta nukkumisen ja jaksamisen edistämiseksi meidän tulee tunnistaa niihin vaikuttavat negatiiviset ja positiiviset käytännöt, joihin vaikuttamalla pyrimme muutokseen. Tämä vaatii laajempaa kulttuurin muutosta ja kaikkien osallistujien aktiivista osallistumista. Tällöin kyseessä on eri asia kuin ”perustaitojen” ylhäältä alaspäin tapahtuva opettaminen, joka mielestämme liittyy kadettien sotatieteellisiin opintoihin.

Tässä luvussa tarkastelimme ampumaleirispesifejä nukkumisen käytäntöjä. Totesimme, että nämä käytännöt eivät ole irrallisia laajemmista yhteiskunnallisista ajattelun logiikoista, joita esittelimme luvussa viisi. Seuraavassa, eli viimeisessä, luvussa vedämme yhteen tutkimuksemme keskeisimmät tulokset ja pohdimme niiden merkitystä laajemmin johtamis- ja organisaatiotutkimuksen kentässä. Lisäksi tuomme esiin kehittämis- ja jatkotutkimushaasteita.

7 POHDINTA

7.1 Tulosten tarkastelu

Tutkimuksemme tavoitteena oli identifioida ja analysoida nukkumiseen liittyviä ruumiillistuneita käytäntöjä maanpuolustuskorkeakoulun ampumaleirillä. Tunnistimme leiriltä useita nukkumisen ruumiillistuneita käytäntöjä - osittain samanlaisia ja toisaalta erilaisia eri tehtävissä olevien, ja eri paikoissa nukkuvien, toteuttamana. Teltassa nukkuvien varusmiesten ja kadettien nukkumisen käytännöt olivat monilta osin erityislaatuisia muissa majoitusmuodoissa nukkuviin verrattuna. Nukkumisen intiimiys, oman tilan rakentaminen “muurien” avulla, kipinävuoro, jossa lämpötila piti opetella pitämään tasaisena, sosiaaliset palautteet huonosta kipinävuoron toteuttamisesta ja “telttasekoilu” ovat käytäntöjä, joita ei muissa majoitusmuodoissa ollut mahdollista havaita. Laajemmin tarkasteltuna leirillä identifioidut nukkumisen käytännöt voidaan nähdä kytkeytyvän erilaisten yhteiskunnassamme vahvoina näyttäytyvien ajattelumallien alle; logiikkaan (1) “suorittamisen hyveestä” ja “tekemisen kulttuurista”, (2) “hyvästä unesta” terveydellisestä tulokulmasta, (3) unesta yksityisenä ja “pyhänä” ja (4) nukkumisesta materialisoituneena toimintona. Nämä leirillä tunnistetut yhteiskunnalliset ajattelumallit vastasivat kysymykseemme siitä, mitkä ovat ne nukkumisen ruumiillistuneet ajattelumallit ja sosiomateriaaliset seikat, jotka kehystävät ampumaleirillä vallitsevia nukkumisen käytäntöjä.

Leirillä toteutettujen käytäntöjen ja yhteiskunnallisten ajattelun logiikoiden välillä oli huomattavissa ristiriitoja. Muun muassa vallitseva käsitys hyveellisestä “suorittavasta” toimijasta oli ristiriidassa terveysdiskurssiin kytkeytyvästä käsityksestä “hyvästä unesta”. Kadettien myöhään yöhön asti valvominen tehtävien loppuun saattamiseksi, vaikka kouluttajat kehottivat heitä nukkumaan, ilmentää tätä ristiriitaa käytännössä. Tämä kertoo myös ampumaleirin osittain ristiriitaisista tavoitteista; samalla, kun kadettien halutaan nukkuvan tarpeeksi turvatakseen toimintakyvyn seuraavana päivänä, tulee tehtävät hoitaa loppuun saakka, vaikka siihen menisi koko yö. Yhdessä nukkumisen käytäntö (erityisesti telттаolosuhteissa) on myös ristiriidassa laajemman yhteiskunnassamme vallitsevan ajattelulogiikan kanssa siitä, että nukkuminen on yksityinen toiminto. Vaikka nukkumisolosuhteet teltassa määrittävät yleisestä ajattelumallista poikkeavan tavan nukkua (yhdessä, vierekkäin, “kylki kyljessä”), näyttäytyy yhteiskuntaamme sisäänrakennettu ymmärrys unesta yksityisenä ja “pyhänä” kadettien ja varusmiesten toiminnassa eri tavoin.

Tästä esimerkkinä toimikoon vierustoverin kasvojen eteen laitettavaa reppu nukkumaan mentäessä tai (kylmän) nukkumispaikan valinta teltan ovensuulta, jossa vieressä ei ollut kuin yksi vierustoveri. Näin ollen teltaolosuhteissakaan ei päästä irti nukkumisen privatisaatiosta.

Tietyt ajattelun logiikat näyttäytyivät ominaisina juuri armeija- ja ampumaleirikontekstille. Tästä toimii esimerkkinä kyseenalaistamaton majoitusjärjestelyiden hierarkkisuus. Myös tietyt nukkumisen käytännöt voidaan nähdä ampumaleirispesifeinä, mutta silti kytkeytyneinä laajempiin yhteiskunnallisiin ajattelumalleihin. Ensimmäinen näistä käytännöistä on yhdessä nukkuminen, jossa oli huomattavissa viitteitä niin unen seksuaalistumisesta, nukkuvan kunnioittamisesta, huolenpidosta (niin itsestä, toisista kuin materiaalisista varusteista), erilaisista kirjoittamattomista säännöistä ja yhteisöllisyyden luomisesta. Toisena ampumaleirispesifinä käytäntönä oli huomattavissa nukkumisen tilallis-ajallinen kurinalaistaminen, jossa erilaisten aikataulullisten ja materiaalien järjestelyiden sekä huolenpidon ja palkitse/rankaise-menettelytapojen kautta kontrolloitiin nukkumista leirillä. Ampumaleirillä oli kuitenkin runsaasti “vapauksia”, jotka antoivat sotilaille mahdollisuuden toimia itsenäisesti tiettyjen “raamien” puitteissa. Kolmantena ampumaleirille ja laajemmin armeijalle ominaisena piirteenä olemme tuoneet esille väitteen siitä, että “armeija opettaa nukkumaan”. Aineistomme tarjosi runsaasti viitteitä siitä, kuinka armeijassa tapahtuu ruumiillistunutta oppimista - ilman ohjekirjoja tai eksplisiittistä opetusta. Tästä toimii esimerkkinä se, että armeijassa opitaan nukkumaan missä vain, milloin vain.

Havaintomme tukevat Reckwitzin (2002) määritelmää käytännöistä rutinisoituneena käyttäytymisenä, joka koostuu useista erottamattomasti toisiinsa liittyvistä elementeistä: ruumiillisesta toiminnasta, mentaalista toiminnasta, asioista ja niiden käyttäytymisestä, taustatiedosta, joka ilmenee ymmärryksenä, tieto-aidosta, tunnetiloista ja motivationaalisesta tiedosta. Käytännöt eivät ole vain jotain, “mitä me teemme” tai jotain, mitä meidän on mahdollista havainnoida. Aineistostamme havaitut laajemmat yhteiskunnalliset ajattelun logiikat edustavat sitä taustatietoa ja ymmärrystä, joka kytkeytyy ruumiilliseen ja mentaaliseen toimintaan ja erilaisiin materiaaliin välineisiin, joita toimijalla on käytettävissä. Käytännöt ovatkin ruumiillinen, materiaalisesti välitetty kokoelma ihmisen toimintaa, joka on keskeisesti järjestetty jaetun käytännöllisen ymmärryksen ympärille (Schatzki et. al. 2001).

7.2 Johtopäätökset

Tutkimuksemme kontribuoi monilla tavoin niin (1) ruumiillisesti suuntautuneeseen johtamis- ja organisaatiotutkimuksen keskusteluun kuin (2) nukkumisen sosiokulttuuriseen tutkimukseen. Tutkimuksemme liittyy osaksi ruumiillisuutta korostavaa johtamis- ja organisaatiotutkimusta ja näin ollen vahvistaa ruumiillisuuden merkitystä tutkimusalallamme. Aiempi ruumiiseen keskittyvä johtamis- ja organisaatiotutkimus on käsitellyt muun muassa sukupuolta, identiteettiä, kulutusta, seksuaalisuutta, estetiikkaa ja tunnettyötä (Hope 2011; Sinclair 2011). Nämä tutkimukset ovat kuitenkin keskittyneet tutkimaan hereillä olevaa ruumiista ja jättäneet nukkuvan ruumiin huomioimatta, sortuen näin uudenlaiseen dualismiin. Tutkimuksemme kontribuoi johtamis- ja organisaatiotutkimuksen ruumiillisuuskeskusteluun ymmärtämällä ihmisen kokonaisuudeksi, ja ottamalla tarkasteluun mukaan nukkuvan ruumiin. Osoitamme, että nämä kaksi erilliseksi miellettyä ruumista ovat todellisuudessa monin tavoin yhteen linkittyviä ja toisistaan riippuvaisia. Lisäksi osoitamme, miten näkemys siitä, että töissä ihminen on aina hereillä ja valppaana ja nukkuminen kuuluu vain vapaa-ajalle, hämärtyy tässä kontekstissa, jossa työn ja vapaa-ajan raja on häilyvä. Tästä voidaan vetää laajempi johtopäätös, jonka mukaan työtä ja vapaa-aikaa tai hereillä olevaa tai nukkuvaa ruumista ei voida erottaa toisistaan vaan ne ovat monin tavoin toisiinsa linkittyneitä ja toisistaan riippuvaisia. Kuten vanha suomalainen sananlasku toteaa: ”Se on yöllä unissa, mikä päässä päivälläkin.” Tällä havainnolla on laajempia implikaatioita johtamis- ja organisaatiotutkimuksessa.

Tutkimuksemme vahvistaa nukkumisen sosiokulttuurista tutkimusperinnettä (ks. mm. Valtonen, forthcoming; Valtonen & Veijola 2011; Baxter & Kroll-Smith 2005; Mardon 1996, 1998; Anthony & Anthony 1999; 2005; Kroll-Smith & Vern 2003; Boden et. al. 2008; Williams 2001; 2002; 2004; 2007a; 2007b; 2005; 2011; Williams & Bendelow 1998; Williams & Crossley 2008; Hancock 2008). Nukkumisen sosiokulttuurisella tutkimuksella pyrimme ymmärtämään sitä, miten nukkuminen ja työ asettuvat kulttuurisen, moraalisen ja poliittisen neuvottelun kohteeksi (Valtonen, forthcoming). Sosiokulttuurinen tutkimusperinne on noussut unen fysiologiaan ja unen ”uhkadiskurssiin” painottuvan tutkimuksellisen fokuksen rinnalle (ks. mm. Salo et. al. 2010; Shen et. al. 2006; Sallinen et. al. 2003; Sallinen et. al. 2005; Sallinen et. al. 2008; Härmä et. al. 2002; Sallinen 1997; 2000; Barnes & Hollenbeck 2009; Shen et. al. 2006; Härmä et. al. 2006). Tutkimuksemme rikastuttaa nukkumisen sosiokulttuurista tutkimusperinnettä tuottamalla empiiristä tutkimusta unesta ja

nukkumisesta. Empiiriselle nukkumisen tutkimukselle on tunnistettu tarve (Williams & Crossley 2008, 11), mutta nukkumisen tutkiminen empiirisesti sen “pyhän” ja yksityisen luonteen vuoksi ei ole ongelmatonta (Kraftl & Horton 2008). Tutkimuksemme tarjoaa mahdollisuuden identifioida niitä empiirisen tutkimuksen haasteita, joita nukkumisen tutkimiseen etnografisella otteella voi liittyä. Tutkimuksemme kontribuoi edelleen sosiokulttuuriseen unen tutkimuksen kenttään ottamalla tarkastelukohteeksi kadettien ampumaleirin, joka on tutkimusympäristönä hyvin rikas. Tutkimuksemme kasvattaa ymmärrystä nukkumisen käytännöistä instituutiossa, joka koostuu sadoista osallistujista ja jossa nukkumiselle on määritelty tietyt raamit, niin aikataulullisessa kuin materiaalisessa mielessä.

Tutkimuksemme teoreettinen ja metodologinen kontribuutio tulee erityisesti siitä, että tutkimme nukkumista, jota ei ole juuri tutkittu käytäntöteorian ja ruumiillisuuden piirissä eikä myöskään etnografisin menetelmin. Käytäntöteoriaa ja ruumiillisuutta on kritisoitu nukkumisen tutkimuksen piirissä siitä, että toimintaan ja kokemuksiin perustuneina ne jättävät nukkuvan ruumiin huomioimatta (Harrison 2009; Hancock 2008). Tutkimuksemme kontribuoi tässä mielessä käytäntöteoreettiseen tutkimukseen ottamalla huomioon valvovan ruumiin lisäksi myös nukkuvan ruumiin. Osoitamme, että erilaiset sosiokulttuurisesti määrittäneet käytännöt vaikuttavat valvovan ruumiimme lisäksi myös nukkuvaan ruumiiseemme (mm. Williams 2005; Williams & Bendelow 1998). Osoitamme myös, että osallistuvalla havainnoinnilla ja haastatteluilla voidaan tutkia nukkumisen käytäntöjä, niihin liittyviä ajatusmalleja ja nukkumisen materiaalisia ulottuvuuksia.

7.3 Jatkotutkimus- ja kehittämishaasteet

Tutkimuksemme eräs kehittämishaaste on etnografinen kenttätyö ampumaleirillä. Tämä huomio liittyy erityisesti kentälle sisälle pääsyyn; viettämällä tutkimuskentällä pidemmän ajan ja keskittymällä havainnoimaan jotain tiettyä toimijaryhmää, voisi tutkimuksen anti olla entistä suurempi. Toisaalta voisimme keskittyä pelkästään yhteen toimijaryhmään ampumaleirillä, kuten kadetteihin, saadaksemme fokusoituneempaa aineistoa ja mahdollistaaksemme syvällisemmän sisäänkäynnin kentälle. Myös osallistuminen leirille koko sen “elinkaaren” ajan mahdollistaisi toiminnan havainnoin sekä leirin alussa että lopussa. Kentälle palaaminen ensimmäisen kenttätyöjakson voisi tarjota mahdollisuuksia uusien

asioiden tarkasteluun, kun kenttä olisi entuudestaan tuttu, eikä siihen tutustumiseen tarvitsisi käyttää niin paljon aikaa.

Jatkotutkimuksellisia vaihtoehtoja on monia, joista yhtenä voidaan esittää erilaisen viitekehysten valinnan käytäntöjen tarkasteluun. Aineistomme tarjosi runsaasti mahdollisuuksia muun muassa fenomenologista lähestymistapaa hyödyntävään tutkimusotteeseen. Myös nukkumiseen liittyvien ruumiin tekniikoiden (Mauss 1979; Crossley 2007) sekä niiden siirtymisen ja opettamisen tutkiminen olisi kiinnostavaa. Toisaalta samaa tutkimusasetelmaa ja viitekehystä voitaisiin hyödyntää muussa kontekstissa, kuten taisteluleireillä, jossa nukkumisen käytännöt ja unen kontrollointi poikkeaa suuresti "luksusleiristä". Tämä toisi mielenkiintoisen kontrastin kahden leirin välille, joissa *oppimistavoitteet* määrittävät pitkälti nukkumiselle annettua merkitystä. Nukkumisen käytäntöjen tutkimista olisi relevanttia laajentaa myös muihin instituutioihin, yhteisöihin tai organisaatioihin, jossa työskennellään pitkiä aikoja, tietyssä toimintaympäristössä, tiettyjen ihmisten kanssa ja nukutaan yhdessä.

Nukkumisen näkökulmalla on jalansijaa myös muissa organisatorisissa konteksteissa. Jatkossa olisi kiinnostavaa tutkia, miten nukkumisen näkökulma voisi rikastuttaa olemassa olevaa sukupuolen ja ruumiillisuuden, tai esteettisen ruumiin keskustelua organisaatiotutkimuksen kentällä. Mikä on nukkumisen rooli sukupuolen sosiaalisessa, kulttuurisessa ja historiallisessa rakentumisessa? Entä minkälaisia tunne- ja käyttäytymisreaktioita nukkuvan johtajan ruumis työntekijöissä herättää? Kaikessa monipuolisuudessaan nukkumisen tutkiminen on ruumiillisuuden tutkijoille samaan aikaan antoisaa ja haastavaa. *Summa summarum*: nukkuminen on tutkimusilmiö, jota ei ole syytä ohittaa.

8 LÄHTEET

Acker, J. (1990) Hierarchies, Jobs, Bodies: A Theory of Gendered Organizations, *Gender & Society*, 5: 390–407.

Anthony, W.A. and Anthony, C.W. (1999) *The Art of Napping at Work*. Reading, MA: The Napping Company.

Anthony, W.A. and Anthony, C.W. (2005) The Napping Company: Bringing Science to the Workplace. *Industrial Health* 43 (1): 209–212.

Arber, S., Davidson, K. and Ginn, J. (eds) (2003) *Gender and Ageing: Changing Roles and Relationships*. Maidenhead: Open University Press.

Arber, S., Hislop, J. & Williams, S. (2007) Editors' Introduction: Gender, Sleep and the Life Course. *Sociological Research Online* 12 (5):19.

Armitage, J. (2003) On Ernst Jünger's 'Total Mobilization': a Re-evaluation in the Era of the War on Terrorism. *Body & Society* 9 (4): 191–213.

Aubert, V. and H. White (1959a) 'Sleep: A Sociological Interpretation I', *Acta Sociologica* 4: 1–16.

Barnes, C. & Hollenbeck J. (2009) Sleep Deprivation and Decision-making Teams: Burning the Midnight Oil or Playing with Fire? *Academy of Management Review* 34 (1): 56–66.

Baxter, V. & Kroll-Smith, S. (2005) Normalizing the Workplace Nap: Blurring the Boundaries between Public and Private Space and Time. *Current Sociology* 53 (1): 33–55.

Bell, E. and King, D. (2010) The Elephant in the Room: Critical Management Studies Conferences as a Site of Body Pedagogics. *Management Learning* 41(4): 429-442.

Bishop, R. & Phillips, J. (2003) The Curious Logic of the Hinge and the (Post)colonial Military Body. *Body & Society* 9 (4): 69–88.

Boden, S.J, Williams, S.J., Seale, C., Lowe, P. and Steinberg, D.L. (2008) The social construction of sleep and work in the British Print News Media. *Sociology* 42 (3): 541–558.

Bourdieu, P. (1977) *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Braginsky, B.M., Grosse, M. and Ring, K. (1966) Controlling Outcomes Through Impression-Management: An Experimental Study of the Manipulative Tactics of Mental Patients. *Journal of Consulting Psychology* 30 (4): 295–300.

Brown, J. S. and Duguid, P. (1991) Organizational Learning and Communities of Practice: Toward a Unified View of Working, Learning and Bureaucratization. *Organization Science* 2 (1): 40–57.

Butler, J. (1993) *Bodies that Matter: On the Discursive Limits of ‘Sex’*. New York: Routledge.

Carlile, P. R. (2002) A Pragmatic View of Knowledge and Boundaries: Boundary Objects in New Product Development. *Organization Science* 13 (4): 442–55.

Carlile, P. R. (2004) Transferring, Translating and Transforming: An Integrative Framework for Managing Knowledge across Boundaries. *Organization Science* 15 (5): 558–68.

de Certeau, M. (1984) *Practices of Everyday Life*, Berkeley, CA: University of California Press.

Chugh, S., & Hancock, P. (2009) Networks of aestheticization: the architecture, artefacts and embodiment of hairdressing salons. *Work, Employment and Society* 23 (3): 460–476.

Cockburn, C. (1985) *Machinery of Dominance: Women, Men and Technological Know-How*. London: Pluto Press.

Collinson, D. (1992) *Managing the Shopfliir: Subjectivity, Masculinity and Workplace Culture*. Berlin: de Gruyter.

Collinson, D. & Hearn, J. (eds) (1996) *Men as Managers, Managers as Men: Critical Perspectives on Men, Masculinities and Management*. London: Sage.

Connell, R. (1995) *Masculinities*. Sydney: Allen and Unwin.

Cook, S. N. and Brown, J. S. (1999) Bridging Epistemologies: The Generative Dance between Organizational Knowledge and Organizational Knowing. *Organization Science* 10 (4): 381–400.

Corradi, G., Gherardi S. & Verzelloni L. (2010) Through the Practice Lens. Where is the Bandwagon of Practice-Based Studies Heading. *Management learning* 41 (3): 265–285.

Crook, T. (2008) Norms, Forms and Beds: Spatializing Sleep in Victorian Britain. *Body & Society* 14 (4): 15–35.

Crossley, N. (2007) Researching Embodiment by way of ‘Body Techniques’. *The Sociological Review* 55 (Issue Supplement s1): 80–94.

Csordas, T.J. (1990) Embodiment as a Paradigm for Anthropology. *Ethos* 18 (1): 5–47.

Dale, K. (2001) *Anatomizing Embodiment & Organization Theory*. New York: Palgrave. 8–31.

Davies, A. & Thomas, R. (2003) Talking Cop: Discourses of Change and Policing Identities. *Public Administration* 81 (4) 681–699.

Dement, W.C. & Vaughan, C. (1999/2000) *The Promise of Sleep: The Scientific Connection Between Health, Happiness and a Good Night's Sleep*. New York/London: Delacourt Press/Macmillan.

Dillon, M. (2003) Intelligence Incarnate: Martial Xorporeality in the Digital Age. *Body & Society* 9 (4): 123–147

- Ekirch, A.R. (2005) *At Night's Close: A History of Night Time*. London: Phoenix.
- Ekirch, A.R. (2006) Dreams Deferred. *The New York Times* February 19, 2006.
- Ekirch, R. (2001) 'The Sleep We Have Lost: Pre-industrial Slumber in the British Isles'. *American Historical Review* 106 (2): 343–386.
- Featherstone, M. (1982) The Body in Consumer Culture. *Theory, Culture & Society* 1 (2): 18–33.
- Featherstone, M. (2010) Body, Image and Affect in Consumer Culture. *Body & Society* 16 (1): 193–221.
- Fitzgerald, M. & Sim, J. (1979) *British Prisons*. Oxford: Basil Blackwell.
- Fleming-Michael, K. (2003) The sleep factor. *Soldiers* 58 (10): 38–41.
- Foucault, M. (1977) *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. London: Tavistock.
- Gherardi, S. (2000) Practice-Based Theorizing on Learning and Knowing in Organizations: An Introduction. *Organization* 7(2): 211–23.
- Gherardi, S. (2009a) Introduction: The Critical Power of the 'Practice lens'. *Management Learning* 40 (2): 115–128.
- Gherardi, S. (2009b) Knowing and learning in practice-based studies: an introduction. *The Learning Organization* 16 (5): 352-359.
- Goffman, E. (1959) *The Presentation of Self in Everyday Life*. Garden City, NY: Doubleday.
- Goffman, E. (1961a) *Encounters: Two Studies in the Sociology of Interaction*. Indianapolis IN: Bobbs--Merrill.

Goffman, E. (1961b) *Asylums: Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates*. Anchor Books edition: 1961. Doubleday & Company, Inc. Garden City, New York.

Gottfried, H. (2009) Temp(t)ing Bodies: Shaping Gender at Work in Japan. *Sociology* 37: 257–276.

Graham, P. & Luke, A. (2003) Militarizing the Body Politic: New Mediations as Weapons of Mass Instruction. *Body & Society* 9 (4): 149–168.

Grau, H.C. (2003) Posthuman Soldiers in Postmodern War. *Body & Society* 9 (4): 215–226.

Grosz, E. (1994) *Volatile Bodies. Towards a Corporeal Feminism*. Bloomington, IN: Indiana University Press.

Hancock, P. (2008) Cultures of sleep: organization and the lure of dormancy. *Culture and Organization* 14 (4): 411–424.

Hancock, P. & Tyler, M. (2008) *It's All too Beautiful: Emotion and Organization in Aesthetics Economy*. In Fineman, S. (ed) *The Emotional Organization: Passions and Power*. Oxford: Blackwell, 202–217.

Harding, N. (2002) On the Manager's Body as an Aesthetics of Control. *Journal of Critical Postmodern Organization Science* 2 (1): 63–76.

Harrison, P. (2009) In the Absence of Practice. *Society and Space* 27: 987–1009

Harrison, Y. (1999) *Sleep talking: Science, Needs and Misconceptions*. London, Blandford.

Hassard, J., Holliday, R. and Willmott, H. (eds) (2000) *Body and Organization*. London: Sage.

Hatcher, C. (2008) *Becoming a Successful Corporate Character and the Role of Emotional Management*. In Fineman, S. (ed.), *The Emotional Organization: Passions and Power*. Oxford: Blackwell. 153–166.

Hislop, J. and Arber, S. (2003a) Sleepers Wake! The Gendered Nature of Sleep Disruption Among Mid-life Women. *Sociology* 37 (4): 695–711.

Hislop J. and Arber S. (2003b) '*Sleep as a social act: A Window on gender roles and relationships*'. In S.Arber, K. Davidson and J. Ginn (eds) *Gender and Ageing: Changing Roles and Relationships*, Maidenhead: Open University Press, 186–205.

Hislop, J. and Arber, S. (2003c) Understanding women's sleep management: beyond medicalization-healthicization? *Sociology of Health and Illness*, 25 (7): 815–837.

Hochschild, A. (1983) *The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling*. Berkley, CA: University of California Press.

Hope, A. (2011) The Body: A Review and a Theoretical Perspective. in E.L. Jeanes, D. Knights and P. Yancey Martin (eds), *Handbook of Gender, Work and Organization*, pp. 131-146. Chichester: John Wiley & Sons.

Höpfl, H. (2003) Becoming a (Virile) Member: Women and the Military Body. *Body & Society*, 9 (4): 13–30.

Härmä M. & Sallinen M. (2000) Univaje terveysriskinä. *Duodecim* 116: 2267–2273.

Härmä M, Sallinen M, Ranta R, Mutanen P, Müller K. (2002) The effect of an irregular shift systems on sleepiness at work in train drivers and railway traffic controllers. *Journal of Sleep Research* 11 (2): 141–151.

Härmä M., Hakola T., Kandolin I., Sallinen M., Virkkala J. and Bonnefond A. (2006) A controlled intervention study of the effects of a very rapidly forward rotating shift system on sleep-wakefulness and well-being among young and elderly shift workers. *International Journal of Psychophysiology* 59 (1): 70–79.

Jarzabkowski, P. (2003) Strategic Practices: An Activity Theory Perspective on Continuity and Change. *Journal of Management Studies* 40(1): 23–55.

Johnson, P., and Duberley, J. (2000) *Understanding Management Research: An Introduction to Epistemology*. London; Thousand Oaks, CA Sage Publications.

Julkunen, R. (1987) *Työprosessi ja pitkät aallot. Työn uusien organisaatiomuotojen synty ja yleistyminen*. Vastapaino.

Karmel, M. (1969): Total Institutions and Self-Mortification. *Journal of Health and Social Behavior* 10 (2), 134–141.

Kerfoot, D. & Knights, D. (1996) “The Best is yet to Come?”: The Quest for Embodiment in Managerial Work. In Collinson, D. & Hearn, J. (eds), *Men as Managers, Managers as Men*. London: Sage.

Killian, L.M. and Bloomberg, S (1975) Rebirth in a Therapeutic Community: A Case Study. *Psychiatry* 38 (1): 39–54.

Kroll-Smith, S. & Gunter, V. (2005) Governing Sleepiness: Somnolent Bodies, Discourse, and Liquid Modernity. *Sociological Inquiry* 75(3): 346–371.

Kroll-Smith, S. & Vern, B. (2003) *Napping on the job. A Sociology of employees, time and dormancy*. Paper presented at the Southern Sociological Society Annual Meeting, New Orleans, April.

Laine, P.-M. (2010) *Toimijuus strategiakäytännöissä: diskurssi- ja käytäntöteoreettisia avauksia*. Väitöskirja, Turun Kauppakorkeakoulu.

Lambert, C. (2005) 'Deep into Sleep'. While researchers probe sleep's functions, sleep itself is becoming a lost art.' *Harvard Magazine*, July-August 2005: 25–33.

Leadbeter, C. & Wilsdon, J. (2003) Time for bed. *Green Futures* November/December: 40–42.

Leadbeter, C. (2004) *Dream on: Sleep in the 24/7 Society*. London: Demos.

- Leder, D. (1990) *The Absent Body*. The University of Chicago press, Chicago.
- Lemert, E.M. (1981) Issues in the Study of Deviance. *Sociological Quarterly* 22 (2): 285–305.
- Levina, N. and Vaast, E. (2006) Turning a Community into a Market: A Practice Perspective on Information Technology Use in Boundary Spanning. *Journal of Management Information Systems* 22 (4): 13–37.
- Levinson, D.J. & Gallagher, E.B. (1964) *Patient-hood in the Mental Hospital*. Houghton-Mifflin, Boston.
- Lieberman, H. R., Tharion, W. J., Shukitt-Hale, B., Speckman, K. L., & Tully, R. (2002) Effects of caffeine, sleep loss, and stress on cognitive performance and mood during US Navy SEAL training. *Psychopharmacology*, 164 (3): 250–261.
- Linn, L.S. (1968): The Mental Hospital from the Patient Perspective. *Psychiatry* 31 (3): 213–223.
- Lock Margaret (1993) Cultivating the body: anthropology and epistemologies of bodily practice and knowledge. *Annual review of anthropology* 22: 133–155.
- Löfgren, O. (2008) The secret lives of tourists: Delays, disappointments and daydreams. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism* 8(1): 85–101.
- McDowell, L. (1997) *Capital Culture: Gender at Work in the City*. Oxford: Blackwell.
- Mardon, S. (1998) ‘Is Napping Coming Out of the Closet?’ *Shift Work Alert*, Circadian Information, March:1–3. Cambridge: MA:CTI.
- Markuksela, V. (2013) *"Aisti kuin kala" - etnografia vetouistelun veljeskunnan kilpailukäytännöstä*. Väitöskirja, Lapin yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta.

- Markula, P. (2001) Beyond the perfect body: Women's body image distortion in fitness magazine discourse. *Journal of Sport & Social Issues* 25(2): 158–79.
- Martin, P. (2003) *Counting sheep: The Science and Pleasures of Sleep and Dreams*. London: Flamingo.
- Marx, K. (1890) [1887] *Capital - A Critique of Political Economy, Volume 1*. Translated from the third German edition by Samuel Moore and Edward Aveling and edited by Frederick Engels. ElecBook London 1998.
- Mauss, M. (1979) *Body Techniques*. In *Sociology and Psychology*. London: Routledge and Kegan Paul, 95–123.
- Mauss, M. (1973) 'Techniques of the Body', *Economy and Society* 2(1): 70–88.
- McKenna, J. J., Ball, H. L., & Gettler, L. T. (2007). Mother-infant cosleeping, breastfeeding and sudden infant death syndrome: what biological anthropology has discovered about normal infant sleep and pediatric sleep medicine. *Yearbook of Physical Anthropology* 50:133–161.
- Meadows, R. (2005) The 'Negotiated Night': an Embodied Conceptual Framework for the Sociological Study of Sleep. *The Sociological Review* 53(2): 240–254.
- Meadows, R., Arber, S., Venn, S. & Hislop, J. (2008) Unruly Bodies and Couple's Sleep. *Body & Society* 14 (4): 75–91.
- Merleau-Ponty, M. (1962) *The Phenomenology of Perception*. Routledge, 1962, Lontoo.
- Miller, N.L., Shattuck, L.G. & Matsangas, P. (2009) Sleep and Fatigue Issues in Continuous Operations: A Survey of U.S. Army Officers. *Behavioral Sleep Medicine* 9 (1): 53–65.
- Monaghan, L.F. (2002) Hard men, shop boys and others: embodying competence in a masculinist occupation. *The Sociological review* 50 (3): 334–355

Nicolini, D. (2007) Stretching out and Expanding Work Practice in Time and Space: The Case of Telemedicine. *Human Relations* 60 (6): 889–920.

Nicolini, D. (2012) *Practice theory, Work, and Organization*. Oxford University Press, Oxford.

Orlikowski, W. J. (2000) Using Technology and Constructing Structures: A Practice Lens for Studying Technology in Organizations. *Organization Science* 11(4): 404–28.

Orlikowski, W. J. (2002) Knowing in Practice: Enacting a Collective Capability in Distributed Organizing. *Organization Science* 13(3): 249–73.

Osmond, H. (1971) Goffman's Model of Mental Illness. *British Journal of Psychiatry* 119: 419–424.

Parkes, E.A. (1864) *A Manual of Practical Hygiene, Prepared Especially for Use in the Army*. London: John Churchill and Sons.

Parsons, T. (1951) *The Social System*. London: Routledge and Kegan Paul. Preface to the New Edition: Turner, B. S. (1991). Routledge.

Partinen, M., Huovinen, M. (2009) *Terve uni*. Helsinki, WSOY.

Partinen, M. & Huovinen, M. (2011) *Unikoulu aikuisille. Opi selättämään unettomuus*. Juva, Bookwell Oy.

Parviainen, J. (2010) *Women developing and branding fitness products on the global market: The case of Method Putkisto*. In Kennedy, E. & Markula (eds) (forthcoming) *Women and Exercise: the Body, Health and Consumerism*. P. London, NY: Routledge.

Peniston-Bird, C. (2003) Classifying the body in the Second World War: British Men in and Out of Uniform. *Body & Society* 9 (4): 31–48

Rantala, O., Valtonen, A., Markuksela, V. (2011) Materializing tourist weather: ethnography on weather-wise wilderness guiding practices. *Journal of Material Culture* 16 (3): 285–300.

Reckwitz, A. (2002) Toward a Theory of Social Practices: A Development in Culturalist Theorizing. *European Journal of Social Theory* 5 (2): 243–263.

Sallinen M. (1997) Väsymys vuorotyössä. *Työterveiset* 2: 9–11.

Sallinen M. (2000) Unen merkitys työelämässä. *Psykologia* 6: 527–535.

Sallinen M. (2006) Stressin ja unen vaikutus kognitiivisiin toimintoihin. *Työterveyslääkäri* 3: 20–23.

Sallinen, M., Härmä, M., Mutanen, P., Ranta, R., Müller, K. (2003) Sleep-wake rhythm in an irregular shift system. *Journal of Sleep Research*, 12: 103–112.

Sallinen, M., Härmä, M., Akila, R., Holm, A., Luukkonen, R., Mikola, H., Müller, K., Virkkala, J. (2004) The effects of sleep debt and monotonous work on sleepiness and performance during a 12-h dayshift. *Journal of Sleep Research* 13: 285–294.

Sallinen M., Hakola T., Virkkala J., Letonsaari M., Härmä M. (2005) *Siirtyminen 8-tunnin vuorojärjestelmästä 12-tunnin vuorojärjestelmään ja sen vaikutukset vireyteen työssä*. Teollisuuden Voima.

Sallinen M., Härmä M., Stenberg T., Alenius H., Haavisto M-L., Hirvonen A., Hublin C., Kalska H., Lehto M., van Leuween W., Lindholm H., Müller M, Virkkala J. (2008) *Kasautuvan univajeen ja työn tauotuksen yhteydet toimintakykyyn ja työssä kuormittumiseen*. A report for the Finnish Environment Found 2006.

Salmela, T. (2012) *Katsaus unen ja levon tutkimukseen*. Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Julkaisu on osa Tekesin EAKR-rahoitteista Unesta elinvoimaa – palvelumuotoilu strategisena työkaluna hyvän unen edistämiseksi ja innovaatiopotentialin kartoittamisessa -hanketta.

Salo et al. (2010) Sleep disturbances as a predictor of cause-specific work disability and delayed return to work. *Sleep* 2010 33 (10): 1323–1332.

Saltman, K.J. (2003) The Strong Arm of the Law. *Body & Society* 9 (4): 49–67.

Sarti, R. (2002) *Europe at Home: Family and Material Culture, 1500–1800*. New Haven, CT: Yale University Press.

Schatzki, T.R., Knorr-Cetina, K. & von Savigny, E. (2001) *The Practice Turn in Contemporary Theory*. Routledge, Lontoo.

Schultze, U. and Boland, R. (2000) Knowledge Management Technology and the Reproduction of Knowledge Work Practices. *Journal of Strategic Information Systems* 9(2–3): 193–212.

Schwartz, B. (1970) Notes on the Sociology of Sleep. *The Sociological Quarterly* 11 (4): 485–499.

Seale, C., Boden, S., Williams, S.J., Lowe, P. & Steinberg, D.L. (2007) Media constructions of sleep and sleep disorders: A study of UK national newspapers. *Social Science and Medicine* 65 (3): 418–430.

Shapiro, M.J. (2003) Perpetual War. *Body & Society* 9 (4): 109–122.

Shen, J., Botly, L., Chung, A., Gibbs, A., Sabanadzovic, S. & Shapiro, C. (2006) Fatigue and Shift Work. *Journal of Sleep Research* 15 (1): 1–5.

Sheppard, D. (1989) Organizations, Power and Sexuality: The Image and Self-image of Women Managers' in J. Hearn, D. Sheppars, P. Tancred-Sheriff & G. Burrell (eds), *The Sexuality of Organization*. London: Sage. 139–157.

Sinclair, A. (1998) *Doing Leadership Differently: Gender, Power and Sexuality in a Changing Business Culture*. Carlton: Melbourne University Press.

Sinclair, A. (2011) 'Leading With Body', in E.L. Jeanes, D. Knights and P. Yancey Martin (eds), *Handbook of Gender, Work and Organization*. Chichester: John Wiley & Sons. 117–130.

Sole, D. and Edmondson, A. (2002) Situated Knowledge and Learning in Dispersed Teams. *British Journal of Management* 13 (2): 17–34.

Steger, B. & Brunt, L. (eds) (2003) *Night-time and Sleep in Asia and the West: Exploring the Dark Side of Life*. London: Routledge Curzon.

Strati, A. (2003) Knowing in Practice: Aesthetic Understanding and Tacit Knowledge. In D. Nicolini, S. Gherardi and D. Yanow (eds) *Knowing in Organizations*. 53–75. Armonk, NY: M. E. Sharpe.

Strati, A. (2007) Sensible Knowledge and Practice-Based Learning, *Management Learning* 38 (1): 61–77.

Styhre, A. (2004) 'The (Re)embodied Organization: Four Perspectives on the Body in Organizations', *Human Resource Development International*. 7(1): 101-116.

Swan, J., Bresnen, M., Newell, S. and Robertson, M. (2007) The Object of Knowledge: The Role of Objects in Biomedical Innovation. *Human Relations* 60 (12): 1809–37.

Taylor, B. (1993) Unconsciousness and Society: The Sociology of Sleep. *International Journal of Politics, Culture and Society* 6 (3): 463–471.

Thanem, T. (2009) '“There is No Limit to How Much You Can Consume”: The New Public Health and the Struggle to Manage Healthy Bodies', *Culture & Organization* 15(1): 59-74.

Trethewey, A. (1999) 'Disciplined Bodies: Women's Embodied Identities at Work', *Organization Studies* 20(3): 423-450.

Thompson, E.P. (1967) Time, work discipline and industrial capitalism. *Past and Present* 38 (December): 56–97.

- Townsend, J.M. (1976) Self-Concept and the Institutionalization of Mental Patients: An Overview and Critique. *Journal of Health and Social Behavior* 17: 263–271.
- Turner, B. (2003) Warrior Charisma and the Spiritualization of Violence. *Body & Society* 9 (4): 93–108.
- Yanow, D. (2004) Translating Local Knowledge at Organizational Peripheries. *British Journal of Management* 15 (1): 9–25.
- Vaara, E. & Whittington, R. (2012) Strategy-as-Practice: Taking Social Practices Seriously. *The Academy of Management Annals* 2012: 1–52.
- Valtonen, A. & Veijola, S. (2011) Sleep in Tourism. *Annals of Tourism Research*. 38(1): 175–192.
- Valtonen, A. (forthcoming) Talous nukkuu meissä.
- Valtonen, A., Markuksela, V., Moisander, J. (2010) Doing sensory ethnography in consumer research. *International Journal of Consumer Studies* 34 (4): 375–380.
- Veijola, S. & Jokinen, E. (1994) The Body in Tourism. *Theory, Culture & Society* 11(3): 125–151.
- Veijola, S. & Valtonen, A. (2007) *Body in Tourism Industry*. In Pritchard, A., Morgan, N., Morgan, I., Atelejevic & Harris, C. (eds) *Tourism and Gender. Embodiment, Sensuality and Experience*. Cabi, Oxforshire, 13–31.
- Weinstein, R. M. (1994) Goffman's Asylums and the Total Institution Model of Mental Hospitals. *Psychiatry* 57: 348–67.
- Whittington, R. (1996) Strategy as Practice. *Long Range Planning* 29(5): 731–35.
- Whittington, R. (2006) Completing the Practice Turn in Strategy Research. *Organization* 27(5): 613–34.

Whittington, R. (2007) Strategy Practice and Strategy Process: Family Differences and the Sociological Eye. *Organization Studies* 28(10): 1575–86.

Williams, S.J, Seale, C., Boden. S., Lowe, P. & Steinberg, D.L. (In Press a) The social construction of sleep disorders in the news: a comparison of insomnia and snoring. *Health*.

Williams, S.J, Seale, C., Boden. S., Lowe, P. & Steinberg, D.L. (In Press b) 'Waking up to sleepiness: Modafinil, the media and the pharmaceuticalisation of everyday/night life'. *Sociology of Health and Illness*.

Williams, S.J. & Bendelow, G.A. (1998) *The Lived Body: Sociological Themes, Embodied Issues*. Routledge, London.

Williams, S.J. & Crossley, N. (2008) Introduction: Sleeping Bodies. *Body & Society* 14 (4): 1–13.

Williams, S.J. (2001) *Dormant issues: Towards a sociology of sleep*. In S. Cunningham-Burley and K. Backett-Milburn (eds.) *Exploring the Body* (BSA conference volume). London: Macmillan, 137–160.

Williams, S.J. (2002) Sleep and health: sociological reflections on the dormant society. *Health* (London) 6 (2): 173–200.

Williams, S.J. (2004) Beyond medicalisation-healthicisation? A reply to Hislop and Arber. *Sociology of Health and Illness* 26 (4): 453–59.

Williams, S.J. (2005) *Sleep and Society: Sociological Ventures into the (Un)Known*. London: Routledge.

Williams, S.J. (2007a) The social etiquette of sleep: some sociological observations. *Sociology* 41 (2): 313–28.

Williams, S.J. (2007b) *Vulnerable/dangerous bodies? The trials and tribulations of sleep*. In Shilling, C. (eds) *Embodying Sociology: Retrospect, Progress and Prospects*. Oxford: Blackwell.

Williams, S.J. (2011) *The Politics of Sleep: Governing the (un)consciousness in the Late Modern Age*. Great Britain, Palgrave Macmillain

Williams, S.J., (2002), Sleep and health: sociological reflections on the dormant society, *Health: An Interdisciplinary Journal for the Social Study of Health, Illness and Medicine*. 6 (2): 173–200.

Williams, S.J., (2003a) *Medicine and the Body*. London: Sage.

Williams, S.J., (2003b) *Debating Biology: Sociological Reflections on Health, Medicine and Society*. London: Routledge.

Wolkowitz, C. (2011) The Organizational Contours of ‘Body Work’. in E.L. Jeanes, D. Knights and P. Yancey Martin (eds), *Handbook of Gender, Work and Organization*. Chichester: John Wiley & Sons. 177–190.

Worthman, C.M. & Brown, R.A. (2007) Companionable Sleep: Social Regulation of Sleep and Cosleeping in Egyptian Families. *Journal of Family Psychology* 21 (1): 124–135.

Worthman, C.M. (2011) *Developmental Cultural Ecology of Sleep* in El-Sheikh, M. (2011) *Sleep and Development: Familial and Socio-Cultural Considerations*. Oxford: Oxford University Press: 167–194.

Worthman, C.M. & Brown R.A. (2013) Sleep budgets in a globalizing world: Biocultural interactions influence sleep sufficiency among Egyptian families. *Social Science & Medicine* 79 (2013) 31–39.

Worthman, C.M. & Melby, M. (2002) *Toward a comparative developmental ecology of human sleep*. In M.A. Carskadon (eds) *Adolescent Sleep Patterns: Biological, Social, and Psychological Influences*. New York: Cambridge University Press: 69–117.

Wright, L. (1962) *Warm and Snug. The History of the Bed*. London: Routledge & Keegan Paul.

Internet-lähteet:

Vuosanka 2013-blogi, harjoituksen johtaja, eversti Petteri Rokan blogikirjoitus: <http://vuosanka2013mpkk.blogspot.fi/2013/01/kadettien-oppimisymparisto-vuosankaan.html>> luettu 22.5.2013

Vuosanka 2013-blogi, harjoituksen valmistelija majuri Pasi Väätäisen blogikirjoitus: <http://vuosanka2013mpkk.blogspot.fi/2013/01/vuoden-2013-ampumaharoyitus-1-on-alkanut.html>> luettu 22.5.2013.

Williams, S.J. Sleep and Society. Luettavissa osoitteessa: http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/sociology/short_films/contexts_feature_on_sleep_october_r.pdf> luettu 14.5.2013.